

ANNA ERIKA HÄGGLUND
TIIA SORSA
MIRKKA DANIELSBACKA
ANTTI TANSKANEN
& ANNA ROTKIRCH

Vanhenee kuin hyvä viini

Yli 50-vuotiaiden parisuhteet Suomessa

Perhebarometri 2021

Vanhenee kuin hyvä viini

Yli 50-vuotiaiden parisuhteet Suomessa

**Anna Erika Hägglund, Tiia Sorsa, Mirikka Danielsbacka,
Antti Tanskanen & Anna Rotkirch**

Väestöntutkimuslaitos, Katsauksia E56/2021

Julkaisija: Väestöliitto ry, Väestöntutkimuslaitos
Kalevankatu 16B, PL 849, 00101 Helsinki
www.vaestoliitto.fi
Kustantaja: Väestöliitto ry
Kalevankatu 16B, PL 849, 00101 Helsinki

© Kirjoittajat ja Väestöliitto ry

ISBN 978-952-226-218-9 (painettu)
ISBN 978-952-226-219-6 (verkko)
ISSN 1455-2191 (painettu)

Ulkoasu, kannen valokuva ja taitto: Lena Malm
Helsinki, 2021
Paino: Hansaprint Oy

Sisällys

Esipuhe	7
Yli 50-vuotiaiden suomalaisten parisuhteet – Avainkohdat	9
1 Johdanto	13
1.1 Tutkimuksen tausta: ikääntyvien parisuhteet ennen ja nyt	13
1.2 Parisuhteiden muutos	14
1.3 Ikääntyvien moninaistuneet perhesuhteet	17
1.4 Pari- ja perhesuhteiden merkitys hyvässä vanhuudessa	18
1.5 ”Harmaa avioero”	20
1.6 Uusi suhde, mutta minkälainen? Avoliitot, avioliitot ja tapailu vertailussa	22
1.7 Kuka muodostaa uuden suhteen?	24
1.8 Tutkimuksen tarkoitus, rakenne ja aineistot	25
2 Perhe- ja parisuhteiden trendit Suomen ja Euroopan ikääntyvässä väestössä	29
2.1 Erotaan ennen kuin on liian myöhäistä? Ikääntyvä väestö avioerojen moottorina	30
2.2 Eronnut eroaa aina uudestaan? Aikaisemman parisuhde- ja perhehistorian yhteys avioeroihin	32
2.3 Rakkaus leimahtaa: Avio- ja avioliitosten solmiminen 50 ikävuoden jälkeen	37
2.4 Ensimmäinen rakkaus vai suhteesta toiseen? Aikaisemman perhe- ja parisuhdetaustan merkitys avo- ja avioliitosten muodostumiselle	39
2.5 Rikas rakastuu helpommin? Sosioekonomiset erot avo- ja avioliitosten solmimisessa	41
2.6 Suomalaiset kansainvälisessä vertailussa	44
2.7 Yhteenveto: yli 50-vuotiaat pariutuvat ja eroavat aiempaa useammin	49
3 Parisuhdetyytyväisyys 50 vuotta täyttäneillä	51
3.1 Yli 50-vuotiaiden suomalaisten parisuhdetyytyväisyys	52
3.2 Tunneyhteys, sukupuoli ja parisuhdehistoria	55
3.3 Tyytyväisyys fyysiseen läheisyyteen	57
3.4 Tyytyväisyys rahaa ja taloutta koskevaan päätöksentekoon	60

3.5	Eroaikeet	62
3.6	Yhteenveto: parisuhteiden vahvuudet ja haavoittuvuudet	65
4	Riitojen yleisyys ja riidanaiheet yli 50-vuotiaiden parisuhteissa	69
4.1	Miten usein yli 50-vuotiaat riitelevät?	69
4.2	Riitely seksistä	73
4.3	Riitely arjesta	76
4.4	Riitely alkoholista ja päihteistä	78
4.5	Riitely läheisistä ihmisistä	80
4.6	Riitelemisen ja eroaikeiden yhteys	81
4.7	Yhteenveto: riiteleminen on tavallista	81
5	Parisuhdehistoria, isovanhemmuus ja hyvinvointi	85
5.1	Isovanhemmuuden merkitys ja parisuhteen vaikutus siihen	85
5.2	Vaikuttavatko lapsenlapset hyvinvointiin?	87
5.3	50-vuotta täyttäneiden parisuhdehistoria ja isovanhemmuus	88
5.4	Hyvinvointi, parisuhdehistoria ja isovanhemmuus	90
5.5	Terveys, parisuhdehistoria ja isovanhemmuus	92
5.6	Yhteenveto: parisuhdehistoria ja isovanhemmuuden merkitys	94
6	Lähteet	95
	Liite: Aineistot ja mittarit	100
	Taulukot	
	Taulukko 3.1.	
	SHARE Suomen erilliseen kyselylomakkeeseen vastanneet, parisuhteessa olevat yli 50-vuotiaat	53
	Taulukko 5.1 a-b.	
	Onko vastaajalla lapsia ja/tai lapsenlapsia parisuhdehistorian mukaan	89
	Taulukko A.1.	
	Kuvailevia tietoja SHARE Suomi-aineiston vastaajista	101
	Kuviot	
	Kuvio 1.1. Perhestatus vuonna 1990 ja 2019 sukupuolen ja iän mukaan	15
	Kuvio 1.2. Avioituneiden ja avioliitossa elävien parisuhdetausta ikäryhmässä 50–69 vuosina 1990 ja 2019 sukupuolen mukaan	16

Kuvio 2.1.	Muutokset avioeroluvussa Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin	31
Kuvio 2.2.	Avioerojen ikäjakauma sukupuolen mukaan	32
Kuvio 2.3.	Avioerot liiton järjestyksen mukaan, 50–69-vuotiaat miehet ja naiset	33
Kuvio 2.4.	Avioeronneisuus perhetaustan, iän ja sukupuolen mukaan	34
Kuvio 2.5.	Miesten eronneisuus koulutustaustan ja iän mukaan	35
Kuvio 2.6.	Miesten eronneisuus tulotason ja iän mukaan	35
Kuvio 2.7.	Naisten eronneisuus koulutustaustan ja iän mukaan	36
Kuvio 2.8.	Naisten eronneisuus tulotason ja iän mukaan	36
Kuvio 2.9.	Muutokset avoliitoissa Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin	37
Kuvio 2.10.	Avioituminen Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin	39
Kuvio 2.11.	Uudelleen avioituvien osuus kaikista 50–69-vuotiaana avioliiton solmivista sukupuolen mukaan	40
Kuvio 2.12.	Lapsettomien ja vanhempien väliset erot avoliiton solmimisessa ja avioituvuudessa iän ja sukupuolen mukaan.....	41
Kuvio 2.13.	Miesten avioituminen ja avoliiton muodostaminen koulutuksen ja iän mukaan.	42
Kuvio 2.14.	Miesten avioituminen ja avoliiton muodostaminen tulotason ja iän mukaan.....	43
Kuvio 2.15.	Naisten avioituminen ja avoliiton muodostaminen koulutuksen ja iän mukaan.	44
Kuvio 2.16.	Naisten avioituminen ja avoliiton muodostaminen tulotason ja iän mukaan	45
Kuvio 2.17.	Parisuhdestatus kahdeksassa Euroopan maassa sukupuolen mukaan (50–75-vuotiaat)	46
Kuvio 2.18.	Naimattomat, yhden avioliiton solmineet ja avioliiton jälkeen uuden tai uusia suhteita muodostaneet	47
Kuvio 2.19.	Parisuhteen muoto ensimmäisen avioliiton jälkeen sukupuolen mukaan (50–75-vuotiaat)	48
Kuvio 3.1.	Tyytyväisyys parisuhteen eri osa-alueisiin. Naiset ja miehet.	54
Kuvio 3.2.	Mitä mieltä vastaaja keskimäärin on siitä, toimiiko tunneyhteys hänen parisuhteessaan? Parisuhdetyytyväisyyden eri osa-alueiden keskiarvo. Parisuhteiden lukumäärän ja sukupuolen mukaan	57
Kuvio 3.3.	Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme. Koetun terveyden ja sukupuolen mukaan	58
Kuvio 3.4.	Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme. Sukupuolen ja ikäeron mukaan	59
Kuvio 3.5.	Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista. Työssäkäynnin ja sukupuolen mukaan	60

Kuvio 3.6.	Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista. Koulutusasteen ja sukupuolen mukaan	61
Kuvio 3.7.	Olen harkinnut eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina. Iän ja sukupuolen mukaan	63
Kuvio 3.8.	Olen harkinnut eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina. Sukupuolen ja ikäeron mukaan	64
Kuvio 3.9.	Olen harkinnut eroa tai parisuhteen lopettamista viime aikoina. Naiset. Suhteiden lukumäärän ja parisuhdetyypin mukaan	65
Kuvio 4.1.	Kuinka usein mistäkin aiheesta riidellään? Naiset ja miehet	70
Kuvio 4.2.	Kuinka usein naiset riitelevät parisuhteessaan. Suhteiden lukumäärän mukaan	72
Kuvio 4.3.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Sukupuolen ja ikäeron mukaan	74
Kuvio 4.4.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Sukupuolen ja koulutuseron mukaan	75
Kuvio 4.5.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Parisuhdetyypin ja sukupuolen mukaan	76
Kuvio 4.6.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään arkisista aiheista. Sukupuolen ja ikäeron mukaan	77
Kuvio 4.7.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään alkoholista tai muista päihteistä? Sukupuolen ja suhteiden lukumäärän mukaan	78
Kuvio 4.8.	Kuinka usein parisuhteessa riidellään alkoholista tai muista päihteistä? Sukupuolen ja iän mukaan	79
Kuvio 4.9.	Kuinka usein läheisiin ihmisiin liittyvistä aiheista riidellään parisuhteessa? Koetun terveyden ja sukupuolen mukaan	80
Kuvio 5.1 a-b.	Suomen ja Euroopan yli 50-vuotiaiden vastaajien elämäntyytyväisyys parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden mukaan	91
Kuvio 5.2 a-b.	Suomen ja Euroopan yli 50-vuotiaiden vastaajien koettu terveys parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden mukaan	93

Esipuhe

Väestöliiton tämän vuoden Perhebarometri koskee 50 vuotta täyttäneiden parisuh-teita. Tähän on kolme syytä. Onnellisen ja terveen ikääntymisen lukuisista teki-jöistä parisuhde on yksi tärkeimpiä, ehkä kaikkein keskeisin. Suomen väestön ikään-tyessä nopeasti pian lähes joka toinen suomalainen aikuinen on täyttänyt 50 vuotta. Silti parisuhteita harvoin edes mainitaan eri ikäohjelmissa ja aktiivisen ikääntymisen suosituksissa. Pari- ja perhetutkimus on myös usein kohdistunut tai jopa rajoittunut lisääntymisiässä olevaan väestöön. Tiedämme ikääntyneempien parisuhteiden muu-toksista ja siitä, miten ne vaikuttavat ihmisten hyvinvointiin ja muihin perhesuhteisiin, hämmästyttävän vähän.

Toiseksi, ikäihmisten parisuhteet ovat murroksessa. 1960-luvun seksuaalisen val-lankumouksen tehneet sukupolvet ovat itse nyt 60- ja 70-vuotiaita ja ovat mullistaneet parisuhdeonneen kohdistuvat oletukset ja odotukset. Myös vanhenevan väestön ko-hentunut vauraus ja terveys sekä digitalisaatio muokkaavat parisuhdemarkkinoita ja niiden trendejä.

Kolmas syy tämän vuoden Perhebarometrille on mahdollisuus käyttää Suomen 50 vuotta täyttäneiden hyvinvoinnista, onnellisuudesta ja pari- ja perhesuhteista kansain-välisesti vertailukelpoista tietoa. Suomi on, Väestöliiton toimesta, vuodesta 2016 osal-listunut Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) -tutkimukseen, jonka ainutlaatuista aineistoa hyödynnämme tässä.

Väestöntutkimuslaitoksen vuosittainen Perhebarometri on joka neljäs vuosi tarkas-tellut erityisesti parisuhteita ja seksuaalisuutta. Edeltäviin aihepiiriä käsitteleviin Per-hebarometreihin kuuluvat tutkimusprofessori Osmo Kontulan tekemät *Lemmen pau-la* (2016), *Yhdessä vai erikseen?* (2013) ja *Parisuhdeonnen avaimet ja esteet* (2009). Sen lisäksi suomalaisten kahden kulttuurin avioliitoista ilmestyi Minna Säävälän ja Lassi Lainialan urauurtava Perhebarometri *Rakkautta, rikkautta ja ristiriitoja* vuonna 2012. Aivan ensimmäinen parisuhdebarometri oli Pirjo Paajasen tekemä *Parisuhde koetuk-sella* vuodelta 2003.

Perhebarometri 2021 selvittää trendejä yli 50-vuotiaiden avo- ja avioliitoissa viimei-sen 30 vuoden aikana. Vertailemme Suomea muihin Euroopan maihin niin nykyisen siviilisäädyn kuin koko elämänkaaren parisuhdehistorioiden kannalta. Erittelemme myös 50 +-vuotiaiden ja parisuhteessa elävien suomalaisten kokemuksia parisuhteiden vahvuuksista ja riitojen aiheista. Näin toivomme lisäävämme ymmärrystä parisuhtei-den ja perheiden muutoksista väestörakenteen ikääntyessä ja parisuhteiden merkityk-sestä terveessä ja onnellisessa ikääntymisessä.

Kiitämme kaikkia SHARE Suomen pitkään käyntikyselyyn vastanneita suomalaisia. SHARE Suomen ensimmäistä (7.) aaltoa rahoittivat Euroopan komissio ja Väestöliitto. Myöhemmin sitä ovat rahoittaneet myös Eläketurvakeskus, Kela, Keva, Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Suomen kulttuurirahasto, Työ- ja elinkeinoministeriö sekä Yrjö Jahnssoonin Säätiö. Erityisesti kiitämme Väestöntutkimuslaitoksen tutkijaa Miika Mäkeä, joka toimii SHARE Suomen koordinaattorina ja on myös osallistunut parisuhde-tyytyväisyyttä koskevan erillislomakkeen suunnitteluun ja analyysiin.

Perhebarometri 2021 -tutkimus on osa johtamaani Suomen Akatemian tutkimushanketta Partnership and Family Dynamics in Old Age (LoveAge) (317808). Hankkeessa toiminut post doc -tutkija Anna Erika Hägglund koordinoi Perhebarometrin tekoa ja analysoi niin rekisteriaineistoa kuin SHARE-kyselyn tuloksia ja kirjoitti raportin ensimmäisen ja toisen luvun. Tutkija Tiia Sorsa vastasi SHARE:n erillislomakkeen aineiston analyysistä ja raportin kolmannesta ja neljännestä luvusta, ja hankkeen erikoistutkijat Mirikka Danielsbacka ja Antti Tanskanen tämän raportin viidennestä luvusta, jossa SHARE Suomen elämäkerta-asetelmaa verrataan muihin Euroopan maihin. Tietoasiantuntija Tiina Helamaa vastasi barometrin julkaisusta ja auttoi myös oikoluvussa. Myös tutkimuslaitoksen vt. johtaja Venla Berg kommentoi tutkimustuloksia, mistä lämmin kiitos. Taittaja ja graafikko Lena Malm teki kannen ja vastasi taitosta. Kiitämme myös kaikkia Väestöliiton kannustavia kollegoita.

Suomen Akatemian lisäksi Perhebarometrin tekoa ovat tukeneet Alli Paasikiven Säätiö, Väestöliitto ja Opetus- ja kulttuuriministeriö. Olemme erityisen kiitollisia Alli Paasikiven Säätiölle pitkäjänteisestä Perhebarometriä mahdollistamisesta.

Helsingissä 7.10.2021

Anna Rotkirch

Tutkimusjohtaja, Väestöntutkimuslaitos

Vastuullinen johtaja, LoveAge-tutkimushanke, Suomen Akatemia

Yli 50-vuotiaiden suomalaisten parisuhteet – Avainkohdat

Parisuhteiden laajentunut kirjo

Yli 50-vuotiaiden parisuhteiden kirjo on kasvanut. Suomi on kansainvälisten trendien kärjessä: Pohjoismaiden 50+-ihmisten parisuhteet ovat moninaisempia kuin muissa eurooppalaisissa maissa. Tämä johtuu siitä, että suomalaisilla on elämän jälkipuoliskolla yhä enemmän terveitä elinvuosia ja vaurautta. Myös yhteiskunnan ilmapiiri on muuttunut niin, että heidän on aiempaa helpompi toteuttaa itseään romanttisissa suhteissaan.

Leskien osuus on merkittävästi vähentynyt. Esimerkiksi 30 vuotta sitten noin 60 prosenttia 75–79-vuotiasta naisista oli kokenut aviopuolison kuoleman. Nyt osuus on puolittunut. Myös naimattomien osuus on pienentynyt. Avioliitoissa eletään siis yhä useammin, ja myös avoliitot ovat yleistyneet.

Samalla ”harmaita eroja” on yhä enemmän. Voi sanoa, että yli viisikymppisistä on tullut avioeronneisuuden ”moottoreita”: Siinä missä nuoremman väestön eroriski on pienentynyt, 50 vuotta täyttäneiden eronneisuus on moninkertaistunut 2010-luvulla. 50–59-vuotiaiden miesten eronneisuus jopa ylitti koko väestön eronneisuuden 2010-luvulla. Erojen määrä on yli kaksinkertaistunut viimeisen 30 vuoden aikana ja koskee Suomessa nyt yli 4 000 pariskuntaa vuosittain.

Suurin osa yli 50-vuotiaiden avioeroista koskee vieläkin ensimmäistä avioliittoa: miltei 70 prosenttia 50–59-vuotiaiden avioeroista ja yli 50 prosenttia 60–69-vuotiaiden avioeroista koskee ensimmäistä liittoa. Korkea sosioekonominen asema suojaa viisikymppisten miesten liittoja, kun se naisilla päinvastoin on yhteydessä korkeampaan eronneisuuteen.

Ikääntyvät suomalaiset paitsi eroavat, myös pariutuvat aiempaa useammin. Ensimmäisiä avoliittoja solmitaan yhä useammin 50 ikävuoden jälkeen. Myöhemmällä iällä pariutuvat ja eroavat ovat kuitenkin useimmiten henkilöitä, joilla on useampia parisuhteita takanaan.

Hyvinvoinnin lähde

Niin parisuhdehistoria kuin nykyinen parisuhdetilanne ovat yhteydessä ihmisten kokemaan onnellisuuteen ja hyvinvointiin. Parisuhteessa elävät yli 50-vuotiaat ovat yleensä tyytyväisempiä elämäänsä ja kokevat terveytensä paremmaksi kuin ihmiset, jotka eivät elä parisuhteessa. Ensimmäisessä tai toisessa av(i)oliitossa elävät ovat myös tyytyväisempiä elämäänsä kuin kolmannessa liitossa olevat. Näin on sekä Suomessa että muissa Euroopan maissa SHARE-kyselyaineiston perusteella.

Kansainvälisistä tutkimuksista tiedämme, että ikääntyvien avioerot nostavat etenkin naisilla köyhyysriskiä. Ikääntyvillä avioero on myös yhteydessä kognitiivisen kyvyn heikentymiseen ja masennukseen. Kuitenkin parisuhteen yhteys hyvinvointiin ja onnellisuuteen riippuu myös suhteen laadusta. Puolisolta saatu tuki voi esimerkiksi lieventää sairauden kielteisiä vaikutuksia, mutta puolison huono terveys voi kuormittaa toista puolisoa. Puolisojen välisellä riitelyllä on terveyshaittoja, etenkin naisilla. Siksi huonosta suhteesta eroaminen voi lisätä ikääntyvien onnellisuutta ja elämäntyytyväisyyttä. Näin saattaa olla erityisesti naisten kohdalla, koska parisuhteen laatu vaikuttaa naisen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin keskimäärin eri lailla kuin miesten.

Moninaistuneet parisuhteet vaikuttavat muihin perhesuhteisiin. Esimeriksi vanhempien perhesukupolvien lastenlapsille antama hoiva voi vähentyä avioeron tai uuden puolison myötä. Muut läheiset voivat myös ainakin osittain korvata parisuhteen puutetta. SHARE-kyselyaineiston perusteella voimme osoittaa, että ihmiset, joiden parisuhdehistoria ennustaa matalampaa hyvinvointia, saattavat oman hyvinvointinsa kannalta ”hyötyä” isovanhemmudesta eniten. Elämäntyytyväisyys oli näiden isovanhempien keskuudessa parempi kuin niiden keskuudessa, joilla ei ollut omia lapsenlapsia. Sen sijaan ensimmäisessä tai toisessa liitossa elävien kohdalla isovanhemmuus ei merkittävästi muuttanut elämäntyytyväisyyttä.

Miltä näyttää yli 50-vuotiaiden parisuhdeonni?

Yli 50-vuotiaat ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä parisuhteisiinsa. Useampi kuin joka toinen avoliitossa, avioliitossa tai seurustelusuhhteessa elävä yli 50-vuotias suomalainen on täysin samaa mieltä siitä, että puoliso ja hän rakastavat toisiaan ja että he kuuluvat yhteen. Yli 90 prosenttia on ainakin jokseenkin samaa mieltä näistä väitteistä.

Vähiten tyytyväisiä ollaan fyysisen läheisyyden määrään, keskinäisen ilmaisun tapaan ja yhteiseen ajanviettoon. Joka neljäs 50 vuotta täyttänyt suomalainen on tyytymättömän fyysisen läheisyyden määrään parisuhteessaan. Hyvä koettu terveys ja parisuhteen ikäero ovat yhteydessä tyytyväisyyteen fyysisen läheisyyden määrästä sekä miehillä että naisilla. Mitä huonompi terveys, sitä tyytymättömämpiä läheisyyden määrään ollaan. Niissä parisuhteissa, joissa nainen on miestä vanhempi, naiset ovat kaikkein tyytyväisimpiä fyysisen läheisyyden määrään, mutta miehet tyytymättömiä.

Miehet ovat usein hieman naisia tyytyväisempiä parisuhteeseensa. Vain fyysisen läheisyyden määrään sukupuoli olivat yhtä tyytyväisiä tai tyytymättömiä. Aiemmissa tutkimuksissa on tämän suhteen usein havaittu sukupuoliero. Siksi onkin kiinnostavaa, että tässä yli 50-vuotiaita tutkineessa SHARE Suomi -kyselyaineistossa eroa ei löytynyt.

Tunneyhteyttä kuvaavista tekijöistä eniten tyytymättömiä ollaan suhteen kommunikaatioon. Ne, joille nykyinen parisuhde oli vähintään elämän toinen, olivat muita tyytymättömämpiä parisuhteensa tunneyhteyteen.

Korkeammin koulutetut ja ansiotyössä käyvät naiset olivat matalammin koulutetuja ja eläkkeellä olevia naisia tyytymättömämpiä parisuhteensa taloudelliseen päätöksentekoon.

Mistä riidellään?

Noin kaksi kolmesta parisuhteesta elävästä yli 50-vuotiaasta riitelee kumppaninsa kanssa ainakin joskus. Tavallisimpia riidanaiheita ovat seksi, arki ja alkoholi. Joka kolmas siis ei riitele juuri koskaan. Avioliitossa tai ensimmäisessä merkityksellisessä suhteessa olevat riitelivät muita harvemmin.

Noin kolmannes vastaajista kertoo riitelevänsä seksistä omassa parisuhteessaan ainakin joskus. Toiseksi yleisin riidanaihe koskee arjen sujuvuutta: kotitöitä, rahaa ja vapaa-ajan viettoa, joista riitelee noin joka neljäs. Alkoholin ja päihteiden käytöstä riidellään joskus tai usein noin joka viidennessä parisuhteessa.

Naiset kokevat, että riitoja on useammin kuin, mitä miehet kokevat. Jopa saman pariskunnan sisällä kokemus riitojen yleisyydestä on erilainen puolisoiden välillä. Poikkeus on seksistä riitelemisen, josta naiset ja miehet kertovat aika samalla lailla. Aikaisempien suhteiden määrä on yhteydessä riitelystä. Esimerkiksi ensimmäisessä suhteessaan olevista naisista noin joka viides kertoo, että parisuhteessa riidellään päihteistä joskus tai usein, mutta toisessa tai sitä useammassa suhteessaan olevista naisista näin kertoo noin joka kolmas.

Yli 80-vuotiaat riitelevät muita vähemmän. Kyse ei kuitenkaan ole suorasta iän vaikutuksesta, sillä riidat eivät suinkaan aina ole harvinaisempia 70-vuotiaiden kuin 60-vuotiaiden kohdalla. Saattaa olla, että varsin korkean iän saavuttaneet pariskunnat ovat parisuhdedynamiikaltaan erilaisia kuin myöhäiskeskusiässä olevat, eli noin 65–74-vuotiaat.

Seksiä koskevien kiistojen yleisyys tukee aikaisempien Perhebarometriemme tuloksia siitä, että tyytymättömyys fyysiseen läheisyyteen on yksi parisuhteiden suurimpia haasteita. Tuloksemme korostavat fyysisen läheisyyden ja seksuaalisuuden merkitystä parisuhteille läpi elämänkaaren.

Erotako vai eikö?

Harvempi kuin joka kymmenes 50 vuotta täyttänyt on erittäin tyytymätön suhteeseen ja on viime aikoina harkinnut eroa. Naisille ja nuorille vastaajille ajatukset erosta ovat tavallisimpia, mikä näkyy myös heidän korkeammassa eronneisuudessaan. Ensimmäisessä merkityksellisessä suhteessa olevat naiset ja avioliitossa olevat naiset olivat harkinneet eroa muita harvemmin. Yleisempää eron pohtiminen oli myös niissä parisuhteissa, joissa nainen oli miestä vanhempi.

Mitä tyytyväisempiä parisuhteeseen ollaan, sitä harvinaisempia ajatukset erosta ovat. Sen sijaan riitely ei ole vahvasti yhteydessä eroaikiin.

Eroaikiiden kanssa eniten yhteydessä olivat riidat rahasta, vapaa-ajan käytöstä ja seksielämästä. Voimakkaimpia eroaikiä pienensi ennen kaikkea tunne siitä, että kumppanit rakastavat toisiaan ja että heidän välillään vallitsee henkinen yhteenkuuluvuus. Naisilla toiseksi vahvin yhteys eroaikiiden vähäisyyteen oli tyytyväisyydellä siitä, miten kumppanit ilmaisevat asioita ja tunteita toisilleen. Miehillä taas koetun tuen yhteys eroaikiin oli vahvimpien yhteyksien joukossa.

Parisuhteet hyvinvointipolitiikkaan

Maailman terveysjärjestö WHO on julistanut 2020-luvun terveen ikääntymisen vuosikymmeneksi. Parisuhde on tämän terveen ja onnellisen ikääntymisen merkittävimpiä tekijöitä. Perhebarometri 2021 osoittaa, miten parisuhteiden purkautuminen ja uusien liittojen muodostuminen ja niiden seuraukset hyvinvoinnille vaihtelevat niin sukupuolen kuin sosiaaliluokan ja aikaisemman parisuhdehistorian mukaan.

Parisuhde ja perhe vaikuttavat keskeisesti ikääntyvän väestön hyvinvointiin, sosiaalisiin suhteisiin ja terveyteen. Parisuhteessa elävät ikääntyvät ovat usein tyytyväisempiä elämäänsä ja terveempiä kuin ilman kumppania elävät. Samalla isovanhemmuus ja mahdollisesti perhesuhteet laajemminkin saattavat olla onnellisuutta ja hyvinvointia kompensoiva tekijä, jos parisuhdetilanne on vaikea tai parisuhdetta ei ole.

Läheissuhteiden merkitys tulisi tunnistaa myös Suomen ikääntyviä koskevissa ohjelmissa ja sosiaali- ja terveysalan palvelutarjonnassa. Koska yhä suurempi osa suomalaisista on yli 50-vuotias, heidän parisuhteillaan ja muilla ihmissuhteillaan on kasvava merkitys paitsi heille itselleen, myös kansanterveydelle ja hyvinvointivaltion palvelurakenteille ja -tarpeille.

1 Johdanto

Johdannossa esitellään Perhebarometrin tutkimuskysymyksiä sekä aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta ikääntyvien parisuhteista. Ikääntyvien parisuhteita käsitteleviä tutkimuksia on vielä rajallisesti, etenkin Suomessa. Ikääntyvien pari- ja perhesuhteet ovat moninaistuneet viimeisten vuosikymmenien aikana. Miesten eliniän pidentyessä yhä useampi nainen voi viettää vanhuutensa puolisonsa kanssa. Samalla viidenkymmenen ikävuoden jälkeiset avioerot ja uudet parisuhteiden solmimiset ovat yleistyneet.

1.1 Tutkimuksen tausta: ikääntyvien parisuhteet ennen ja nyt

Suomi on globaali edelläkävijä väestön ikääntymisessä (OECD, 2019). Tämän muutoksen luomat haasteet, kuten vanhushuoltosuhde ja hyvinvointipalveluiden rahoittaminen, ovat pitkään olleet julkisen keskustelun keskiössä. Ikääntyvän väestön aiempaa suuremmat voimavarat, parempi terveys sekä muuttunut elämäntyyli ovat saaneet huomattavasti vähemmän huomiota (Rotkirch, 2021). Parisuhteen merkitystä tässä ei voi liikaa korostaa: puoliso on usein tärkein yksittäinen hyvinvointiin liittyvä tekijä

Pitenevä elinikä uudistaa käsitystämme hyvästä vanhuudesta ja ihmissuhteista. Suomessa, kuten myös monessa muussa länsimaassa, 50 vuotta täyttäneiden pari- ja perhesuhteet ovat sekä vahvistuneet että moninaistuneet. Toisaalta yksi pitkä avioliitto luonnehtii edelleen tyypillisen suomalaisen aikuiselämää: useimmat avioliitot loppuvat toisen puolison kuolemaan. Avioliittojen kesto myös pitenee eliniän kasvun myötä, mikä merkitsee enemmän vuosia yhdessä ja useampia erilaisia vaiheita pitkässä liitossa. Toisaalta niin naimattomia kuin eronneita sekä uusia liittoja solmineita on yhä enemmän, myös ikääntyneiden kesken. Odotukset parisuhteessa ovat kasvaneet ja moninaistuneet, ja kumppanilta odotetaan nykyään monenlaista tukea ja vuorovaikutusta (Kontula, 2009). Moni ikääntynyt pohtii, haluaako jäädä epätyytyttävään parisuhteeseen (Carr & Utz, 2020). Samalla yhä useampi suomalainen rakastuu ja löytää uuden kumppanin yli 50-vuotiaana. Tutkimusta varsinkaan suomalaisista yli 50-vuotiaana kumppanin löytävistä on kuitenkin sangen vähän.

Tämän vuoden Väestöliiton Perhebarometri tarkastelee siksi ikääntyvien pari- ja perhesuhteita. Tutkimme väestötrendejä, parisuhdehistorioita ja parisuhteiden laatua. Kysymme, miten ikääntyvien suomalaisten pariutuminen ja eroaminen ovat muuttuneet viimeisen 30 vuoden aikana. Kotimaan trendejä verrataan muihin eurooppalaisiin maihin hyödyntäen tuoretta, edustavaa tutkimustietoa. Tutkimme suomalaisten

ikäntyvien parisuhdetyytyväisyyttä ja riitelyn aiheita. Tarkastelemme myös, miten parisuhde on yhteydessä muihin läheisiin perhe- ja ihmissuhteisiin ja erityisesti isovanhemmuuteen.

Käsite ”parisuhde” viittaa tässä avio- tai avoliittoon tai seurustelusuhteeseen. Siten esimerkiksi lyhyet seksisuhteet tai rinnakkaisuhteet eivät kuulu tämän tutkimuksen piiriin. Kun puhumme ”liitosta” tai ”asuinliitosta”, tarkoitamme avioliittoa tai avoliittoa.

Ikääntynyt tai ikääntyvä on kömpelö sana, jota käytämme paremman puutteessa. Jokainen elävä olio ikääntyy jatkuvasti. Tässä sana ”ikäntynyt” viittaa 50 vuotta täyttäneeseen väestöön, jonka sisällä on eri ikäisiä ja eri elämäntilanteissa eläviä ihmisiä ja pareja. 50+-vuotiaiden parisuhteita yhdistää kuitenkin se, että ne lähes poikkeuksetta eivät tule johtamaan uusiin lapsiin. ”Post-reproductive relationships” on englannin kattoilmaisu tälle elämänvaiheelle, jolle ei ole vakiintunutta suomen kielistä vastinetta.

Tiedostamme, että moni 50- tai 60-vuotias ei miellä itseään ”ikäntyneeksi”, ja 50–100-vuotiaat ovat lähes yhtä erilainen joukko kuin 0–50-vuotiaat. Ainakin noin 65 ikävuoteen asti moni suomalainen elää tavallista työikäisten aikuisten elämää. Noin 65–74-vuotiaat voi laskea niin sanottuihin myöhäiskeski-ikäisiin, jotka ovat usein eläkkeellä, mutta varsin toimintakykyisiä. 80 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä toimintarajoitteet ja avuntarve puolestaan kasvavat. (Rotkirch, 2021.) Esitämme siksi tuloksia ikäryhmittäin.

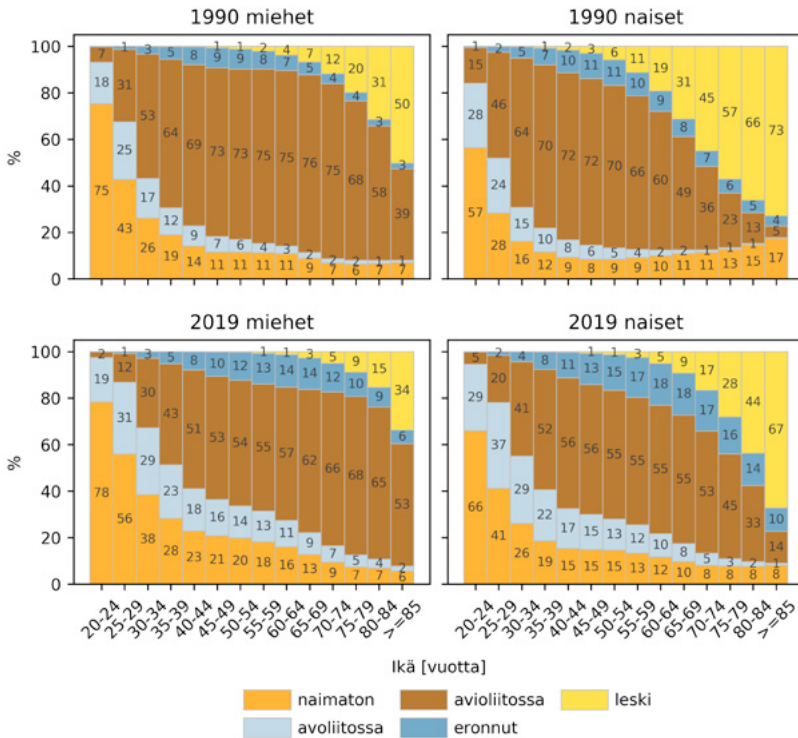
50+ -vuotiaat edustavat myös eri kulttuurisia sukupolvia. Suuret ikäluokat, eli Suomessa noin 1945–1954 syntyneet, muodostavat vieläkin huomattavan osan ikääntyvästä väestöstä, vaikka he eivät enää ole suurin ikäluokka (Tilastokeskus, 2016). Ikääntyvään väestöön kuuluu myös suuria ikäluokkia seuraava, niin sanottu X-sukupolvi. X-sukupolvea kuvailevat Suomessa muun muassa jatkunut elintason ja koulutustason nousu, tasa-arvon kehitys ja kahden elättäjän perhemallin juurtuminen, sekä suuria ikäluokkia hieman korkeampi syntyvyys.

1.2 Parisuhteiden muutos

Kuvio 1.1 vertaa ikäryhmittäin suomalaisten miesten ja naisten siviilisäätyä ja perheasemaa vuosina 1990 ja 2019. Liittojen kesto vanhuuteen erottaa nykyisen ikääntyvän väestön aikaisemmista sukupolvista. Noin kolmekymmentä vuotta sitten, vuonna 1990, miltei 60 prosenttia 75–79-vuotiasta naisista oli kokenut aviopuolison kuoleman. Leskien korkeaan osuuteen vaikuttivat näiden 1911–1915 syntyneiden naisten kohdalla toisen maailmansodan korkeat tappiot. Vuonna 2019 samassa ikäryhmässä leskien osuus oli peräti puolittunut. Toisin sanoen yhä suurempi osa naisista voi viettää vanhuutensa puolison kanssa.

Muutos näkyy myös nuoremmissa ikäryhmissä. Vuonna 1990 noin kolmannes 65–69-vuotiaista, eli 1921–1925 syntyneistä, naisista oli leskiä; vuonna 2019 osuus on enää alle kymmenen prosenttia. Miesten kohdalla muutokset ovat viimeisten kolmen vuosikymmenen aikana olleet vähemmän dramaattisia, mutta myös heillä leskien osuus on pienentynyt.

Kuvio 1.1. Perhestatus vuonna 1990 ja 2019 sukupuolen ja iän mukaan

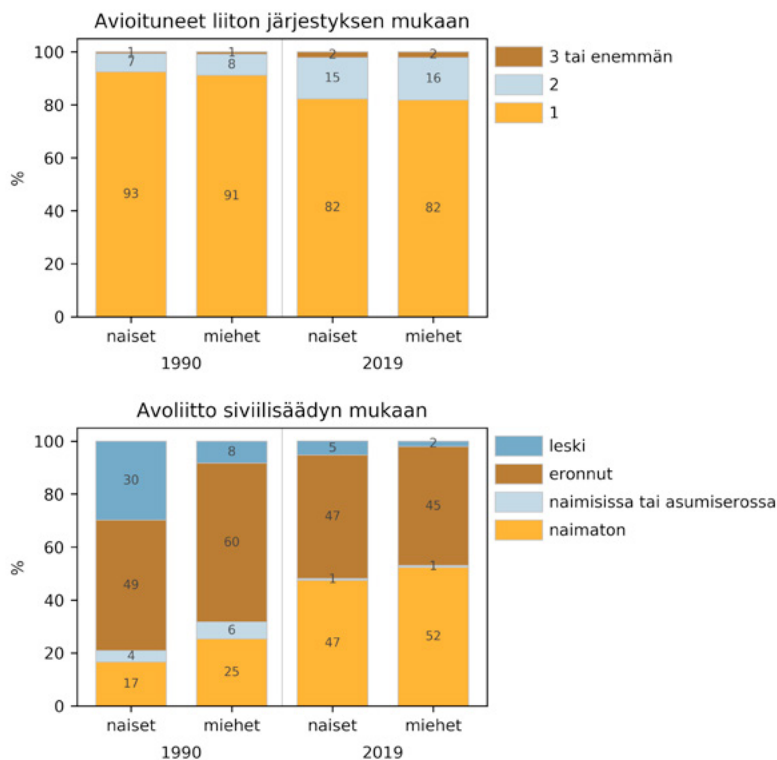
Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

Eronneiden osuus ikääntyvässä väestössä on sekin kasvanut, kuten samoista kuviosta ilmenee. Kehitys heijastaa sekä avioeron yleistymistä aikaisemmissä elämänvaiheissa, minkä jälkeen ei enää solmita uusia avo- tai avioliittoja, että avioliittojen kariutumista 50 vuotta täyttäneillä. Vuonna 1990 noin yhdeksän prosenttia 60–64-vuotiaista naisista oli eronnut, kun taas vuonna 2019 melkein joka viides 60–64-vuotias nainen on eronnut. Myös ikääntyvien miesten kohdalla eronneiden osuus on kasvanut viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana. Eronneiden osuus on jokaisessa ikäryhmässä tosin matalampi kuin naisilla, mikä osittain selittyy sillä, että miehet solmivat naisia useammin uuden avio- tai avioliiton.

Vaikka avioerot ikääntyvän väestön keskuudessa ovat edelleen harvinaisia, niidenkin osuus on siis selvästi lisääntynyt viime vuosikymmenien aikana. Taustalla on ihmisuhteiden muutos, jonka myötä odotukset parisuhteessa ovat kasvaneet ja moninaistuneet: kumppanilta odotetaan nykyään monenlaista tukea ja vuorovaikutusta (Kontula, 2009; Rotkirch, 2015). Moni ikääntynyt pohtii, haluaako jäädä epätyytyttävään parisuhteeseen (Carr & Utz, 2020). Samalla yhä useampi suomalainen rakastuu ja löytää uuden kumppanin yli 50-vuotiaana.

Parisuhdehistorioiden moninaistuminen näkyy myös avioliitossa elävien keskuudessa. Aiempaa suurempi osuus naimisissa olevasta, ikääntyvästä väestöstä on liitossa toisen tai kolmannen aviopuolison kanssa (Kuvio 1.2). Vuonna 2019 miltei joka viides kaikista avioliitossa olevista 50–69-vuotiaista miehistä ja naisista oli naimisissa uuden puolison kanssa, kun taas vuonna 1990 sama luku oli alle kymmenen prosenttia.

Kuvio 1.2. Avioituneiden ja avoliitossa elävien parisuhdetasta ikäryhmässä 50–69 vuosina 1990 ja 2019 sukupuolen mukaan

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

Myös avoliitto on yleistynyt yli 50 vuotta täyttäneiden keskuudessa, joskin se on sekä vuonna 1990 että 2019 tavallisempi nuoremmissa ikäryhmissä. Avoliitossa eli vuonna 1990 noin viisi prosenttia 50–54-vuotiaista naisista ja miehistä. Vastaava luku oli vuonna 2019 noin 13–14 prosenttia, eli melkein kolminkertainen.

Avoliitto on edelleen usein avioliittoa edeltävä vaihe. Samalla siitä on myös kehittynyt oma, sosiaalisesti hyväksytty parisuhteen muoto ja siinä eletään yhä pidempään pyrkimättä avioliittoon. Tämä näkyy myös avopuolisoiden parisuhdetastassa (katso Kuvio 1.2). Vielä 30 vuotta sitten, vuonna 1990, suurin osa 50–69-vuotiaista avoliitos-

“Avioliitto on suurimmalta osaltaan sitoutumista arkeen. Rakkauteen kuuluu sietäminen ja vikojen hyväksyminen. Ei ole vaarallista, jos kumppanuus syrjäyttää intohimon. Olemme tunteneet toisemme miltei 45 vuotta enkä vaihtaisi vaimoani kehenkään toiseen. Vanhenemme yhdessä ja aiomme katsoa pakasta myös viimeisen kordin.”

(Mies, noin 65 vuotta)

sa elävistä naisista ja miehistä oli joko eronneita tai leskeytyneitä, tarkoittaen, että he solmivat (uuden) avioliiton avioliiton päättymisen jälkeen. Vuonna 2019 naimattomien osuus samassa ryhmässä oli kasvanut noin 50 prosenttiin.

Alla esitämme keskeisiä aikaisempia tutkimustuloksia ikäihmisten parisuhteiden trendeistä, parisuhteiden merkityksestä hyvinvointiin, ja parisuhteen laadun merkityksestä. Pari- ja perhesuhteiden tutkimus on perinteisesti keskittynyt nuorten aikuisten ja keski-ikäisten perheisiin – heihin, joilla on kotona asuvia lapsia. Viimeisten kymmenen vuoden aikana onkin herätty tarkastelemaan myös ikääntyvien ihmisten pari- ja perhesuhteita, mutta suuri osa uusimmista tutkimuksista käsittelee Pohjois-Amerikkaa. Näistä tuloksista ei välttämättä voi vetää johtopäätöksiä Suomen ja Pohjoismaiden ikääntyvästä väestöstä yhteiskuntarakenteiden eroavaisuuksien vuoksi.

1.3 Ikääntyvien moninaistuneet perhesuhteet

Nykypäivän ikääntyneet ovat varttuneet erilaisessa ympäristössä kuin heitä edeltävät sukupolvet. Seksuaalisen vallankumouksen myötä asenteet pari- ja sukupuolisuhteita kohtaan ovat muuttuneet suvaitsevammiksi. Nämä kulttuuriset muutokset näkyivät 1960–1980-luvuilla esimerkiksi avioerojen ja uudelleen avoitumisen vahvassa kasvussa. Samalla avioliitosta kehittyi oma, pitkäkestoinen suhdemuotonsa (Lesthaeghe, 2010). Asuinliiton muodostuminen ja lasten saanti erkaantuivat toisistaan, ja lapsettomuus elämänvalintana yleistyi. Myös samaa sukupuolta olevien liitot ovat sittemmin muuttuneet yhteiskunnallisesti hyväksyttäväksi. Väestötieteessä tätä perhe- ja parisuhteiden murrosta kuvataan termillä toinen väestötransitio. Toisen väestötransition myötä pari- ja perhesuhteet ovat moninaistuneet ja niille asetetut vaatimukset ja odotukset kasvaneet. Koko elämän kestävän yhden avioliiton rinnalla elämäntilanteeseen voi myös kuulua muutamia pitkiä parisuhteita, joihin voi liittyä yhteisiä, omia tai puolison lapsia, tai ei lapsia ollenkaan.

Ikäihmisten ihastuminen ja eroaminen haastavat normeja seksuaalisuudesta ja perhesuhteista ja muuntavat käsitystämme siitä, mikä on kullekin ikäryhmälle sopivaa käyttäytymistä. Voiko mummolla olla uusi rakkaus, voiko vaari olla Tinderissä? Avioerot ja uudet liitot hedelmällisten ikävuosien jälkeen herättävät myös mielenkiintoisia kysymyksiä parisuhteiden ja seksuaalisuuden merkityksestä, hyödyistä ja rasitteista.

Teoriat, jotka selittävät hedelmällisessä iässä olevien parisuhteita, eivät nimittäin ole suoraan sovellettavissa ikääntyvään väestöön (Mahay & Lewin, 2007; Rotkirch, 2018 ja 2020). Parisuhteen osapuolten odotukset suhteessa, johon voi saada yhdessä kasvatettavia lapsia, ovat erilaisia kuin suhteessa, johon ei voi syntyä yhteisiä jälkeläisiä.

Aikaisemmasta tutkimuksesta ei selkeästi käy ilmi missä määrin moninaistuneet pari- ja perhesuhteet ovat toteutuneet myös ikääntyvän väestön keskuudessa. Tiedämme, että nuoremman väestön pariutuminen seuraa toisen väestötransition kuvaamaa trendiä. Ajankohta, jolloin parisuhteet moninaistuivat, vaihtelee silti vahvasti maiden välillä (van Winkle, 2018, ks. luku 2). Pohjoismaita on pidetty toisen väestötransition edelläkävijöinä, ja perhemuodot ovat moninaistuneet aikaisin myös Suomessa. Pohjoismaiden erikoisasemaa on selitetty hyvinvointivaltion kehityksellä. Vahva sosiaali- ja perhepolitiikka on nimittäin mahdollistanut sen, että ihmiset voivat elää muissakin muodoissa kuin avioliitossa. Avioeron taloudellinen taakka on esimerkiksi pienempi, jos naisten työllisyys on korkea ja yhteiskunta tarjoaa tukiverkostoja perheen lisäksi (Andersson ym., 2017; Lesthaeghe, 2010; van Winkle, 2018). Suomi on siis erittäin kiinnostava maa ikääntyneiden parisuhteiden tarkastelulle.

Pohjoismaita verrataan usein manner-Euroopan maihin kuten Saksaan tai Itävaltaan, joissa perhepolitiikka on perinteisesti tukenut mieselättäjä-perhemallia. Etelä-Euroopan maita, kuten Italiaa, Espanjaa tai Kreikkaa, on usein kuvattu perhekeskeisiksi ja monisukupolvisiksi, ja niissä valtion tuki lapsiperheille ja vanhuksille on vähäistä verrattuna suvun ja kolmannen sektorin toimijoiden tukeen. Itä-Euroopan maita on luonnehtinut varhainen avioliitto ja alhainen syntyvyys, mutta myös kehittynyt tuki naisten työllisyydelle (Kohli ym., 2005; Perelli-Harris & Lyons-Amos, 2015). Tässä Perhebarometrissä olemmekin kiinnostuneita siitä, miltä muuttuneet parisuhdehistoriat näyttävät myöhemmällä iällä ja miten suuria eurooppalaisten maiden väliset erot ovat (van Winkle, 2018).

1.4 Pari- ja perhesuhteiden merkitys hyvässä vanhuudessa

Parisuhde ja perhe vaikuttavat keskeisesti ikääntyvän väestön hyvinvointiin, sosiaaliin suhteisiin ja terveyteen (Wong & Waite, 2015). Tiedämme aikaisemmista tutkimuksista, että parisuhteessa elävät ikääntyvät ovat usein tyytyväisempiä elämäänsä ja terveempiä kuin ilman kumppania elävät (katso esimerkiksi Hawkey ym., 2019; Hughes & Wait, 2002; Ševčíková ym., 2021). Ilman puolisoa elävien terveys taas vaihtelee elämän muun kuormituksen mukaan (Hughes & Wait, 2002).

Syy-seuraussuhteet parisuhteen, perheen ja hyvinvoinnin välillä ovat silti moninaisia. Ihmiset *valikoituvat* parisuhteisiin: terveys ja vauraus tukevat yksilön hyvinvointia ja johtavat samalla siihen, että hänen on helpompaa saada ja pitää puoliso (Kalmijn, 2017). Valikoitumisen ohella on kuitenkin näyttöä siitä, että vakaa parisuhde ja erityi-

sesti avioliitto myös itsessään edistävät hyvinvointia (Rapp & Stauder, 2020), ja toisaalta eroaminen ja leskeytyminen heikentävät terveyttä (Brown & Wright, 2017). Suomen kaltaisissa yhteiskunnissa ikäihmisten vaihtoehto puolison kanssa elämiseen on usein yksin eläminen. Meillä on harvinaista, että vanhemmat sukupolvet elävät muiden perheenjäsentensä kanssa, eikä muukaan yhteisöasuminen tai yhteisöllisesti jaettu arki ole kovin yleistä ennen palvelukotiin päättymistä. Näin parisuhde saattaa olla suojaava tekijä myös siksi, että muita vaihtoehtoja on erityisen vähän (Rotkirch, 2020.).

Parisuhde ei silti automaattisesti lisää hyvinvointia vaan sen myönteiset vaikutukset ovat etenkin naisilla yhteydessä suhteen laatuun (Bulanda ym., 2016; Brown & Wright, 2017; Carr & Utz, 2020). Puolisolta saatu tuki voi esimerkiksi lieventää sairauden kielteisiä vaikutuksia. Toisaalta on myös näyttöä, että puolison huono terveys voi kuormittaa toista puolisoa ja vaikuttaa näin hänen omaan terveyteensä (esim. Pasqual-Saèz ym., 2019). Puolisojen välisellä riitelyllä on myös terveyttä kuormittavia vaikutuksia (Bulanda ym., 2016; Carr ym., 2017). Aivan viime vuosina on alettu tutkia tarkemmin parisuhteen ja hyvinvoinnin välisen yhteyden biologisia ja fysiologisia tekijöitä. Iäkkäämmät naiset näyttävät hyötyvän parisuhteesta vain silloin, kun se koetaan laadultaan hyväksi ja kannustavaksi – esimerkiksi iäkkäämpien naisten luuntiheyden ja immuunipuolustusjärjestelmän on osoitettu olevan tällaisissa tilanteissa muita naisia parempi. Iäkkäämmät miehet taas näyttävät hyötyvän pelkästä parisuhteen olemassaolosta, sen laadusta riippumatta. (Ks. esim. Carr & Utz, 2020).

Monissa tutkimuksissa on havaittu, että iäkkäämpien ihmisten heteroparisuhteissa miehen fyysisellä ja psyykkisellä terveydellä, kuten toimintakyvyn heikkenemisellä tai masennuksella, on suuri vaikutus myös naisen hyvinvointiin. Naisen heikko terveys tai mielenterveys ei samalla tavalla vähennä miehen hyvinvointia. Tämän on arveltu liittyvän muun muassa siihen, että naisilla on perinteisesti ollut miehiä suurempi hoivavastuu läheisistään, minkä vuoksi nainen kuormittuu miehen terveysongelmista, mutta miehet eivät samassa määrin koe vastuuta kumppaninsa hyvinvoinnista tai hoivavasta. (Carr & Utz, 2020.) Kun ikääntyneet alkavat tulevaisuudessa enenevässä määrin edustaa ikäluokkia, joiden elämässä perinteiset sukupuoliroolit ovat liudentuneet ja tasa-arvo edennyt, tämä kuvio saattaa muuttua.

Suurin osa tutkimuksesta, joka tarkastelee avioliiton suotuisia vaikutuksia terveydelle ja hyvinvoinnille, on tehty maissa, joissa puolisojen tulot ovat enemmän riip-

”Olemme vakituisesti seurusteleva pariskunta. Molemmilla on omat asunnot. Yhdessä asuminen varmaankin toisi erimielisyyksiä ja kompromissien tarvetta moneenkin asiaan. Näin seurustelussa on hyvänä puolena oma itsenäisyys, ja päätäntävalta omista asioista on paljon laajempi. Sopii meille.”

(Nainen, noin 65 vuotta)

puvaisia toisistaan kuin Suomessa, esimerkiksi koko perhettä koskevan verotuksen muodossa. On tärkeää tarkastella näitä tekijöitä suomalaisella aineistolla, jotta saamme tietoa siitä, miten Suomen kaltaisessa maassa, jossa puoliset ovat usein verrattain taloudellisesti riippumattomia ja jossa suurin osa parisuhteista on kahden leipätyöläisen tai eläkeläisen suhteita.

Parisuhteiden laatu ja muutokset niissä vaikuttavat myös laajemmin perhesuhteisiin, ja päinvastoin (Danielsbacka, Tanskanen & Rotkirch, 2015). Elinikäinen lapsettomuus tai lapsenlapsettomuus taas asettaa uusia vaatimuksia niin parisuhteille kuin ystäväyhdelle, mutta myös palveluverkostoille (AWOC, 2015; Dykstra, 2009; Kohli, ym., 2005). Mikäli suvussa on jälkeläisiä, ikääntyvien parisuhteet taas kytkeytyvät laajempaan perhesuhteiden verkostoon, johon kuuluvat esimerkiksi aikuiset lapset ja heidän lapsensa. Vanhempien perhesukupolvien parisuhteet heijastuvat moninaisesti koko perheeseen: missä ja kenen kanssa vietetään sukujuhlia ja pyhiä, kuka seuraa hoivaa tarvitsevan ikääntyneen tarpeita tai vastaa hänen hoidostaan? Vaikeimpiin asioihin kuuluvat uusien avioliittojen vaikutukset perintöön.

Aikaisemmat tutkimuksemme osoittavat myös, että vanhempien perhesukupolvien lastenlapsille antama hoiva voi muuttua avioeron tai uuden puolison myötä. Isovanhempien parisuhde voi vaikuttaa siihen, miten paljon he ovat yhteydessä lapsenlapsiin. Väestöliiton Sukupolvien ketju -pitkittäistutkimuksessa on seurattu suuriin ikäluokkiin kuuluvien perhesuhteita. Sukupolvien ketju -aineistossa eronneet ja uudelleen avioituneet isovanhemmat viettivät vähemmän aikaa lastenlastensa kanssa ja auttoivat heitä vähemmän verrattuna niihin isovanhempiin, jotka olivat edelleen yhdessä lapsenlapsen toisen isovanhemman kanssa. Liittojen purkautumisella oli kuitenkin vain vähän vaikutusta isoäitien käyttäytymiseen, vaikka se vähensi tuntuvasti isoisien panostuksia lapsenlapsiinsa. (Danielsbacka & Tanskanen, 2018.) Myös SHARE-aineistoa Euroopan 18 maasta käyttäneessä tutkimuksessa havaittiin, että eronneet isovanhemmat hoitivat lapsenlapsiaan muita vähemmän; tässä tutkimuksessa tulokset olivat hyvin samanlaisia isoäideillä ja isoisillä (Žilincíková & Kreidl, 2018, ks. myös Perry & Daly, 2021). Esitämmme tarkemmin parisuhteita ja isovanhemmuutta koskevia tutkimustuloksia raportin viimeisessä, juuri tätä aihetta koskevassa luvussa.

Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedämme myös, että isovanhemmaksi tulevat ihmiset ovat usein muita onnellisimpia. Yhteys ei kuitenkaan ole suoraviivainen (Tanskanen ym., 2019). Onnellisuuden ja isovanhemmuuden vuorovaikutus voi riippua myös isovanhemman parisuhdetilanteesta, kuten viimeisessä luvussa osoitamme.

1.5 ”Harmaa avioero”

Avioeroa on kuvattu yhdeksi kuormittavimmista elämänmuutoksista (Crowley, 2019; Kok ym., 2017), jonka kielteiset vaikutukset ulottuvat eronneiden taloudellisesta tilanteesta heidän terveyteensä ja perhesiteisiinsä (Amato, 2010; Brown ym., 2021; Brown & Lin, 2012; Lin ym., 2019). Ikäihmisten avioerot nostavat etenkin naisilla köyhyysriskiä

(Sharma, 2015). Ikääntyvillä avioero on myös yhteydessä kognitiivisen kyvyn heikentymiseen ja masennukseen (Lin ym., 2019). Samalla huonosta suhteesta eroaminen voi myös lisätä ikääntyvien onnellisuutta ja elämäntyytyväisyyttä (Crowley, 2019). Näin saattaa olla erityisesti naisten kohdalla, koska parisuhteen laatu vaikuttaa naisen fyysiseen ja psyykkiseen hyvinvointiin keskimäärin eri lailla kuin miehen, kuten ylhäällä kuvattiin. Vaikka ero heikentää elämänlaatua ja hyvinvointia – ainakin lyhyellä aikavälillä – se voi myös vahvistaa suhdetta lapsiin tai kasvattaa sosiaalista osallistumista ja osallisuutta esimerkiksi vapaaehtoistyön kautta (Carr & Utz, 2020).

Samalla kun nuoremman väestön eroriski on useissa länsimaassa pienentynyt, yli 50 vuotta täyttäneiden eronneisuus on viimeisten kolmenkymmen vuoden aikana moninkertaistunut (Brown & Lin 2012; Carr & Utz 2020). Vuonna 1991 Suomessa purkautui Tilastokeskuksen mukaan esimerkiksi noin 1 900 avioliittoa, joissa ainakin yksi osapuoli oli yli 50-vuotias; vuonna 2018 sama luku ylitti 4 000. ”Harmaiden erojen” (gray divorce) nopea kasvu johtuu sekä ikääntyvien ikäluokkien määrällisestä kasvusta että yhteiskunnallisista muutoksista, kuten naisten taloudellisen aseman noususta ja avioliiton merkityksen heikkenemisestä (Brown & Lin, 2012; Brown ym., 2017; Carr & Utz 2020; Smock & Schwatz 2020).

Mistä ikäihmisten avioerot johtuvat? Kansainvälistä tutkimusta siitä, mikä yksilötasolla pienentää tai suurentaa (avio)eroriskiä 50 ikävuoden jälkeen, ei vielä ole kattavasti. Ikääntyvien elinkaareissa on silti monia tekijöitä, jotka voivat vaikuttaa eroon, ja nämä tekijät saattavat olla erilaisia kuin hedelmällisessä iässä olevien erotekijät (Brown & Lin 2012). Eroon vaikuttavien tekijöiden tarkastelu kertoo samalla siitä, mikä pitää liittoja koossa.

Nuorempien aikuisten eroja käsittelevät tutkimukset ovat osoittaneet, että eroriski seuraa parisuhteen sisäistä kaarta: Eroriski on matalimmillaan suhteen alussa ja kasvaa sitten saavuttaen lakipisteensä, kun avo- tai avioliiton solmimisesta on kulu- nut keskimäärin 5–7 vuotta (Kulu, 2014). Tämän jälkeen eroriski laskee niin, että mitä pidempään suhde on kestänyt, sitä epätodennäköisempi ero on (Amato, 2010). Ikääntyvien eroihin keskittyvä amerikkalaistutkimus vahvistaa myös yli 50 vuotta täyttäneiden kohdalla, että alle 10 vuotta kestäneillä avioliitoilla on kymmenen kertaa suurempi riski kariutua kuin yli 40 vuotta kestäneillä (Brown & Lin, 2012).

Myös suhdetyyppi ja henkilöiden aikaisempi parisuhdehistoria vaikuttavat eroon. Avoliitot päättyvät eroon avioliittoja useammin, sellaisissakin maissa kuten Suomi, joissa avoliitot ovat tavallisia. Eroriski on suurempi myös liitoissa, joiden osapuolilla on takanaan aiempia avioliittoja verrattuna ensimmäisiin liittoihin (Kulu, 2014; Sweeney, 2010). Toisten ja kolmansien avioliittojen todennäköisempää eroriskiä on selitetty esimerkiksi sillä, että uusiin liittoihin valikoituvat tiettytyyppiset henkilöt. Toisaalta kyn- nys päättää avioliitto voi olla matalampi, jos on jo kerran kokenut avioeron.

Aikaisempi parisuhdehistoria on myös ikääntyvien avioeroissa merkittävä tekijä: Uudet avioliitot, joissa osapuolet ovat jo aikaisemmin eronneet ja muodostaneet uusia liittoja, kariutuvat 50 vuotta täyttäneillä useammin kuin ensimmäiset liitot (Brown & Lin, 2012; Brown & Wright, 2017). Uusien liittojen suurempi eronneisuus ikääntyvien

kohdalla voi liittyvä juuri aikaisemman parisuhdehistorian luomiin haasteisiin: Riiteily uuden puolison aikuisten lasten kanssa esimerkiksi perinnöstä tai sairastamisesta voi kuormittaa uusia liittoja myöhemmällä iällä (Brown & Lin, 2012). Tosin kaikki tutkimukset eivät silti tue käsitystä, että toiset liitot kariutuisivat ikääntyvillä useammin kuin ensimmäiset (Wu & Penning, 1997).

Suomen kaltaisissa maissa puolisoitten korkeampi koulutus on yhteydessä pienempään eroriskiin. Myös hyvä terveys suojaa avioerolta (Karraker & Latham, 2015). Työttömyyden ja tulotason vaikutukset puolestaan ovat erilaisia miehillä ja naisilla. Miehillä työllisyys ja parempi tulotaso ovat yhteydessä pienempään liiton purkautumisen todennäköisyyteen, kun taas naisilla vaikutus on päinvastainen. Tämän on arveltu liittyvän siihen, että taloudellinen itsenäisyys mahdollistaa naiselle eron silloin, kun parisuhdetta ei koeta tyydyttäväksi. Kyse voi nykypäivän länsimaisissa yhteiskunnissa olla myös siitä, että parisuhteissa, joissa nainen ei ole töissä tai tienaa vähän, osapuolet ovat muita perinteisempiä arvoiltaan ja näin myös vähemmän alttiita eroamaan (Lyngstad & Jalovaara, 2010).

Hedelmällisessä iässä olevilla pariskunnilla lapset vähentävät eron todennäköisyyttä, etenkin ollessaan pieniä (Kulu, 2014; Lyngstedt & Jalovaara, 2010). Eronneiden pariskuntien haastatteluihin perustuvat tutkimukset ovat nostaneet esille, että aikuisten lasten muutto pois vanhempien kodista (”empty nest”) voi nostaa esille ongelmia avioliitossa (Brown & Wright, 2017). Määrällistä tutkimusta ”tyhjän pesän” -ilmiön merkityksestä ei kuitenkaan ole paljon.

Eron todennäköisyys liittyy myös ympäristössä olevien potentiaalisten uusien kumppanien määrään (ks. Lyngstad & Jalovaara, 2010). Näin ollen iäkkäämpien erot voivat olla myös itseään vahvistava ilmiö, kun niiden myötä sinkkujen osuus vanhemmissa ikäluokissa kasvaa.

1.6 Uusi suhde, mutta minkälainen? Avoliitot, avioliitot ja tapailu vertailussa

Eronneiden ja naimattomien osuuden kasvaessa ikääntyvän väestön parisuhdemarkkinat ovat kasvaneet ja yhä useampi solmii uuden suhteen 50 ikävuoden jälkeen. Parisuhteen muodostumista on usein tarkasteltu sen tuomien hyötyjen ja kustannusten kautta: paitsi että asuinliitto turvaa taloudellisen vakauden, myös kotitalouden ylläpidon ja lapsista huolehtimisen voi järjestää tehokkaammin vakituudessa parisuhteessa (Carr, 2004). Nämä näkökohdat vaihtelevat silti sukupuolten välillä. Miesten ja naisten palkkaeroista johtuen parisuhde nostaa etenkin naisten taloudellista asemaa. Miehet taas voivat hyötyä hoivatyöstä ja kotitalouden huolenpidosta, jotka tutkimusten mukaan useammin kasaantuvat naisille. Suurempi vastuu perhe-elämästä ja kotitaloudesta taas voi kuormittaa naisten hyvinvointia (Carr, 2004). Uusi suhde ikääntyvillä tarkoittaa myös riskiä joutua hoivavastuuseen puolisoistaan.

”Joskus tuntuu, että kumppani olisi kiva olla, mutta vapauden menetys mietityttää.”

(Mies, noin 50 vuotta)

Parisuhde tuo monelle ikääntyneelle läheisyyttä, henkistä tukea ja seuraa (Carr, 2004). Suomalaisia uuden avioliiton muodostaneita leskiä tarkastelleessa tutkimuksessa (Pankarinkangas, 2011) avioitumisen motiivit olivat pitkälti samoja, kuin nuoremmassa ikäryhmässä ja ensimmäisen avioliittonsa solmineiden keskuudessa. Läheisyys, luottamus, rakkaus, yhdessä viihtyminen ja henkinen kumppanuus korostuivat tärkeimpinä motiiveina niin miehillä kuin naisilla. Miehillä korostuivat naisia enemmän lisäksi ajatus siitä, että uusi liitto helpottaa surua, yksinäisyyttä ja kotitöitä, näkemys seksuaalielämästä parisuhteeseen kuuluvana sekä toive uusista yhteisistä tai kumppanin lapsista.

Ikääntyvillä uusi parisuhde voi kuitenkin myös tarkoittaa itsenäisyyden menettämistä, etenkin jos uuden kumppanin kanssa mennään naimisiin tai muutetaan yhteen. Avioliittoon liittyy arkisen huolenpidon lisäksi taloudellista vastuunkantoa sekä omaisuuden jakamista uuden puolison kanssa (Carr, 2004; Mahay & Lewin, 2007; Vespa, 2012). Uusi avioliitto voi siten vaikuttaa muiden perheenjäsenten perintöön.

Toisin kuin nuoremmalla väestöllä ikääntyneet suhteuttavat sosiaaliset ja taloudelliset pohdinnat muihin sukulaissuhteisiin, ajatellen aikuisia lapsiaan tai lastenlapsiaan tai muita sukulaisia (Tanskanen ym., 2019; Järnström, 2021). Avioliitto on siksi mielletty vähemmän velvoittavaksi parisuhdemuodoksi, joka voisi soveltua ikääntyville (Brown ym., 2012; Carr, 2004; de Jong Gierveld, 2004; Vespa, 2012). Aikaisemmat tutkimukset osoittavat, että sukupuolinormit ovat vähemmän vakiintuneita avioliitossa kuin avioliitossa (Karlsson & Borell, 2005). Tämä viittaa siihen, että kotityöt ja puolison hoiva jäisivät avioliitossa vähemmän naisten vastuulle. Vuosien saatossa asenteet avioliittoa kohtaan ovat muuttuneet suvaitsevammiksi, ja avioliitto on vakiinnuttanut asemansa ikääntyneiden keskuudessa (Brown & Wright, 2017).

Ikääntyvät miehet muodostavat useammin kuin naiset uuden suhteen 50 vuotta täytettyään (Brown ym., 2012; Schimmele & Wu, 2016; Wu & Schimmele, 2005). Miesten ”etumatka” ikääntyvien parisuhdemarkkinoilla selittyy muun muassa heitä suosivalla vinoumalla: miesten korkeamman kuolleisuuden johdosta ikääntyviä naisia on enemmän. Sen lisäksi miehet suosivat nuorempia puolisoita. On silti myös mahdollista, että ikääntyvät naiset harvemmin toivovat puolisoa rinnalleen. Ruotsalaisessa kyselytutkimuksessa osoitettiin esimerkiksi, että 60–69-vuotiaita naisia harvemmin kiinnosti uusi parisuhde (Bildtgård & Öberg, 2017: 80). Ikääntyvät naiset voivat myös pitää tapailua tai parisuhteita, joissa ei asuta yhdessä (Living Apart Together, LAT), heille suotuisana parisuhdemuotona (Connidis ym., 2017). Tutkimuksista on silti vaikeaa erotella, missä määrin naisten matalampi pariutuminen johtuu sopivan kumppanin löytämisen haasteista, ja missä määrin se on vapaaehtoista.

1.7 Kuka muodostaa uuden suhteen?

Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedämme, että ikääntyneiden pariutuminen on yhteydessä heidän aikaisempaan parisuhde- ja perhehistoriaansa. Esimerkiksi ikä edeltävän suhteen päättyessä vaikuttaa pariutumiseen. Mitä vanhempana aikaisempi suhde päättyi – joko avioeroon tai puolison kuolemaan – sitä epätodennäköisempää on uuden suhteen muodostaminen (de Jong Giervelde, 2004; Schimmele & Wu, 2016). Myös syy entisen suhteen päätökseen vaikuttaa ikääntyvien uuden suhteen muodostamiseen. Ikääntyvillä naisilla puolison kuolema on yleisin syy suhteen purkautumiselle. (Avio)ero vuorostaan on miehillä yleisempi syy kuin naisilla (Brown ym., 2018; Schimmele & Wu, 2016). Puolison kuoleman kokeneet aloittavat harvemmin uuden suhteen kuin avioeron kokeneet (Rapp, 2018; Schimmele & Wu, 2016; Wu & Schimmele, 2005). Amerikkalaisessa tutkimuksessa todettiin esimerkiksi, että ainoastaan 15 prosenttia leskeksi jääneistä naisista toivoi uutta seurustelusuhdetta 1,5 vuotta puolison kuoleman jälkeen. Vastaava luku miesten kohdalla oli yli kaksi kertaa korkeampi, noin 37 prosenttia (Carr, 2004). Yhteys entisen suhteen päättymisellä (leskeytyminen tai avioero) ja uuden suhteen muodostamisella esiintyy toisissa tutkimuksissa ainoastaan naisilla (Brown ym. 2018; de Jong Gierveld, 2004).

Uuden suhteen solmimiseen vaikuttaa myös se, onko eronnut avio- vai avoliitosta. Ikääntyneet, joiden edellinen suhde oli avoliitto, pariutuvat myös eron jälkeisinä vuosina avioeronneita nopeammin (Wu & Schimmele, 2005). Pitkällä aikavälillä avioeron kokeneet kuitenkin muodostavat uuden avio- tai avoliiton todennäköisemmin kuin avoliitosta eronneet. Tätä selitetään muun muassa sillä, että avoliitossa eläneille on karttunut vähemmän kokemusta yksinelämisestä, ja siten heillä on mahdollisesti suurempi tarve uudelle parisuhteelle. (Schimmele & Wu, 2016).

Myös muu sosiaalinen verkosto vaikuttaa siihen, miten tarpeelliseksi parisuhde koetaan (Brown ym., 2019; Carr, 2004). Koska miehet jakavat naisia useammin henkilökohtaisia asioitaan ainoastaan oman puolisonsa kanssa, ero tai leskeytyminen voi johtaa yksinäisyyden tunteeseen. Naisilla on yleisesti enemmän sosiaalisia suhteita, ja he ovat tyypillisesti myös läheisimpä lastensa kanssa (Ha ym., 2006). Uuden parisuhteen löytäminen voi siten olla naisille vähemmän tärkeää kuin miehille (Carr, 2004; Dykstra & de Jong Gierveld, 2001). Vaikka ikääntyvien lapset eivät enää vaadi hoivaa, tiedämme aikaisemmista tutkimuksista, että vanhempiensa kanssa asuvat lapset pienentävät yli 50 vuotta täyttäneillä (uudelleen) pariutumiseen todennäköisyyttä. Tutkimukset tulevat silti eri tulokseen siitä, eroaako lasten vaikutus sukupuolten välillä, eli vaikuttavatko lapset ainoastaan ikääntyvien miesten tai naisten suhteen muodostamiseen (Brown ym. 2019; Rapp, 2019).

Vaikka ikääntyvien parisuhdemarkkinat ovat laajentuneet, ne eivät ole yhtä tehokkaita kuin nuoremmissa ikäryhmissä esimerkiksi siksi, että uusien mahdollisten kumppanien kohtaaminen on vaikeampaa (Graaf & Kalmijn, 2003; Schimmele & Wu, 2016). Myös kilpailu on heterosuhteissa kovempaa vinoutuneen sukupuolijakauman vuoksi. Tämä voi johtaa siihen, että sosioekonomisella asemalla ja resursseilla on suurempi

merkitys kumppanin löytämisessä ikääntyneillä kuin nuoremmilla ikäryhmillä (Rapp, 2019). Etenkin miehillä korkea koulutus tai tulotaso kohottaa asemaa parisuhdemarkkinoilla (katso esim. Jalovaara & Fasang, 2017, 2020). Naisilla korkeampi sosioekonominen asema päinvastoin voisi mahdollistaa yksinelämisen.

Tulokset ikääntyvän väestön kohdalla ovat silti ristiriitaisia: Korkeampi tulo- tai koulutustaso sekä muu omaisuus on joidenkin tutkimusten mukaan yhteydessä suurempaan todennäköisyyteen muodostaa parisuhde (Vespa, 2012). Toiset tutkimukset löytävät positiivisen yhteyden ainoastaan naisten keskuudessa (Giervald, 2004; Brown ym., 2019) ja toiset kiistävät, että tulot ja omaisuus olisivat yhteydessä parisuhteen muodostamiseen yli 50-vuotiailla (Brown ym., 2019; Rapp, 2019). Tarvitsemme siis lisää luotettavaan aineistoihin perustuvaa tietoa siitä, miten tulo- ja koulutustaso vaikuttavat ikääntyvien parisuhdemarkkinoihin.

1.8 Tutkimuksen tarkoitus, rakenne ja aineistot

Perhebarometri 2021 keskeiset tutkimuskysymykset ja aineistot

50+-vuotiaiden parisuhteiden trendit. Miten asuinliittojen solmiminen ja niiden purkautuminen on muuttunut Suomessa viimeisten 30 vuoden aikana? Miten erillään asuminen ja seurustelusuhteet ovat kehittyneet? Miten Suomi eroaa tässä muista Euroopan maista?

Parisuhteessa elävien 50+-vuotiaiden kokemukset. Ovatko suomalaiset ikääntyvät pariskunnat tyytyväisiä parisuhteisiinsa, ja mistä he riitelevät? Miten tyytyväisyys tai riiteleminen ovat yhteydessä sukupuoleen, ikään ja sosioekonomiseen asemaan? Entä miten riidat ja tyytyväisyys vaihtelevat erilaisten pariskuntien sisällä koulutustasojen tai ikäeron mukaan?

Parisuhdehistoria. Miten 50 vuotta täyttäneiden parisuhdehistoria vaikuttaa omaan hyvinvointiin ja tulevien suhteiden todennäköisyyteen? Entä miten isovanhemmuuteen liitetty onnellisuus vaihtelee parisuhdehistorian mukaan? Käytämme rekisteriaineistoja ja Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe -kyselyä. Lukuja kuvittavat lainaukset ovat enimmäkseen kyselyn avovastauksista.

Suuri osa tutkimuksista, jotka tarkastelevat avo- ja avioliittojen muodostumista ja purkautumista 50 ikävuoden jälkeen, käsittelee Pohjois-Amerikkaa (katso esimerkiksi Brown & Wright, 2017). Näistä tuloksista ei välttämättä voi vetää johtopäätöksiä Suomen ja Pohjoismaiden ikääntyvästä väestöstä yhteiskuntarakenteiden eroavaisuuksien vuoksi. Vuoden 2021 Perhebarometri tarjoaa siksi systemaattisen katsauksen Suomen ikääntyvän väestön parisuhde- ja perhehistorioihin. Oheinen laatikko kiteyttää tutkimuskysymyksiämme. Aloitamme kuvaamalla muutoksia 50 vuotta täyttäneiden avo- ja avioliittojen muodostamisessa sekä liittojen purkautumisissa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana (luku 2). Kysymme, *ovatko parisuhde- ja perhehistoria sekä sosioekonominen asema yhteydessä parisuhteen solmimiseen ja purkautumiseen 50 ikävuoden jälkeen*. Vertaamme myös suomalaisten parisuhdehistorioita pohjoismaalaisiin ja eurooppalaisiin ikääntyviin. Näin voimme hahmottaa suomalaisen ikääntyvän väestön erityispiirteitä ja yhtenäisyyksiä muihin eurooppalaisiin. Pohdimme, *näkyykö parisuhteiden moninaistuminen selvemmin Suomessa ja muissa Pohjoismaissa kuin muualla Euroopassa*.

Ymmärtääksemme suhteen merkitystä emme voi tarkastella ainoastaan pariutumista; myös parisuhteiden *historia* ja suhteen *laatu* voivat vaikuttaa hyvinvointiin. Perhebarometrin kolmas luku kuvaa ikääntyvien parisuhteiden laatua ja pohtii, miten tyytyväisiä ikääntyneet pariskunnat ovat esimerkiksi kumppaniltaan saamaansa arvostukseen, yhdessä vietettyyn aikaan tai fyysiseen läheisyyteen. Kysymme, *ovatko yli 50-vuotiaat tyytyväisiä parisuhteensa eri osa-alueisiin, ovatko he kenties harkinneet eroamista ja miten eri taustamuuttajat ovat yhteydessä näihin*. Neljäs luku taas käsittelee ikääntyvien pariskuntien riitelyä: *miten usein pariskunnat riitelevät ja mitkä ovat yleisiä riidan aiheita?* Myös näitä kysymyksiä tarkastelemme taustamuuttujittain. Tutkimme yleisimpien riidanaiheiden kohdalla, *miten saman pariskunnan eri osapuolten kokemukset riitelyn yleisyydestä poikkeavat toisistaan*.

Ikääntyvien hyvinvointi on myös yhteydessä muihin perhesuhteisiin, kuten lastenlapsiin. Viimeinen luku tarkastelee siksi isovanhemmuuden ja hyvinvoinnin välistä suhdetta ja kysyy, vaikuttaako tähän ikääntyvien parisuhdehistoria. Tiedetään, että isovanhemmuus voi vaikuttaa niin onnellisuuteen kuin fyysiseen terveyteen, mutta vaihtelee tämä yhteys isovanhemman parisuhdehistorian mukaan?

Perhebarometrin tulokset pohjautuvat korkealaatuisiin kysely- ja rekisteriaineistoihin, jotka mahdollistavat sekä ajallisen että maiden välisen vertailun. Muutoksia suomalaisten parisuhteissa 1990-luvusta vuoteen 2019 saakka on tutkittu Tilastokeskuksen rekisteriaineistoilla (niin sanotuilla FOLK-moduuleilla). Erilaisiin viranomaistietoihin perustuvat aineistot sisältävät tarkkaa tietoa siitä, milloin Suomessa vakituisesti asuvat henkilöt solmivat ja purkivat avo- ja avioliittoja. Tilastokeskuksen laajojen aineistojen ansiosta parisuhteiden muodostamista ja kariutumista voi tarkastella esimerkiksi koulutustaustan, tulotason tai lapsimäärän mukaan. Näin analyysimme kuvaavat kattavasti trendejä 50 vuotta täyttäneiden parisuhdehistorioissa.

Suomea muihin maihin vertailevat luvut perustuvat *Survey of Health and Retirement in Europe (SHARE)* -kyselytutkimukseen. Väestöliiton väestöntutkimuslaitos on vastuussa ikääntyvien elämää ja terveyttä kansainvälisesti vertailevan SHARE-tutkimuksen aineistonkeruusta Suomessa. Toisin kuin rekisteriaineistot, SHARE sisältää kysymyksiä ikääntyvien henkilökohtaisista kokemuksista ja tuntemuksista, kuten yhteydenpidosta lapsiin, elämäntyytyväisyydestä ja hyvinvoinnista sekä tietoa seurustelusuhteista. Nämä tiedot ovat välttämättömiä, jotta voimme ymmärtää ikääntyvien hyvinvointia ja parisuhteita laajemmin. SHARE:ssa on myös mahdollista tutkia ihmisiä yhdessä puolisoidensa kanssa, mitä tässäkin Perhebarometrissä on hyödynnetty. Suomalaiset SHARE-vastaajat osallistuivat kansainvälisen pääkyselyn lisäksi *maakohtaiseen lisäkyselyyn*. Tässä kyselyssä suomalaisia vastaajia pyydettiin arvioimaan parisuhdetyytyväisyyttään ja yleisiä riidan aiheita. Aineistoja kuvataan tarkemmin jokaisessa luvussa ja raportin liitteessä.

Määrällisten aineistojen keskilukujen ja käyrien takana piilevät rikkaat ja moniulotteiset henkilökohtaiset kokemukset. Muistutuksena niistä ja elvyttääksemme tekstiä olemme poimineet lainauksia kahdesta eri tekstiaineistosta. Useimmat lainaukset ovat SHARE:n maakohtaisen lisäkyselyn avovastauksista. Sen lisäksi hyödynnämme Anna Rotkirchin Kotilieden kautta saamia naisten kirjoituksia siitä, minkälaisia kokemuksia ja toiveita heillä on uusista suhteista vanhemmilla päivillä. Lainauksia on joskus kevyesti muokattu ja lyhennetty.

Kuten luvun alussa jo mainittiin, ”parisuhde” viittaa tässä avio- tai avoliittoon tai seurustelusuhteeseen. Sana ”ikäntynyt” puolestaan viittaa aineistomme rakenteen vuoksi useimmiten 50 vuotta täyttäneeseen väestöön. Kuten nuoremmassa väestössä, ikääntyvän väestön kokemukset eroavat myös esimerkiksi sosioekonomisen taustan tai terveydentilan mukaan. Huomioimme siksi ikääntyvien moninaisia elinkaaria ja niiden yhteyttä perhesuhteisiin ja hyvinvointiin.

2 Perhe- ja parisuhteiden trendit Suomen ja Euroopan ikääntyvässä väestössä

Ikääntyneiden parisuhdemarkkinat ovat laajentuneet ja suomalaiset muodostavat nykyisin uusia suhteita huomattavasti useammin kuin vielä 30 vuotta sitten. Miesten menestys parisuhdemarkkinoilla on sidoksissa heidän resursseihinsa. Naisilla yhteys sosioekonomisen aseman ja pariutumisen välillä on monimutkaisempi.

Samalla kun nuoremman väestön eroriski on pienentynyt, 50 vuotta täyttäneiden eronneisuus on moninkertaistunut viimeisten kolmenkymmen vuoden aikana. Vahva sosioekonominen asema vähentää viisikymppisten miesten eronneisuutta, kun se naisilla päinvastoin on yhteydessä korkeampaan eroriskiin.

Suomen ja Pohjoismaiden 50+-ihmisten parisuhteet ovat moninaisempia kuin muissa eurooppalaisissa maissa.

Tässä luvussa kuvaamme laajempia trendejä eroissa ja uudelleen pariutumisessa yli 50-vuotiailla suomalaisilla. Samalla tarkastelemme, miten eroaminen ja uuden suhteen solmiminen vaihtelee ikääntyvien parisuhde- ja perhehistorian sekä sosioekonomisen aseman mukaan.

Ikääntyvän väestön pari- ja perhesuhteet ovat muuttuneet ja moninaistuneet viime vuosikymmenien saatossa. Kuten johdantoluvussa esitimme, yksi merkittävimmistä eroista edeltäviin sukupolviin on, että parisuhteet kestävät pitkälle vanhuuteen. Lisäksi eronneiden, naimattomien ja avoliitossa elävien osuus 50 vuotta täyttäneiden keskuudessa on selvästi lisääntynyt. Tässä luvussa tarkennamme kuvaa avioeroista ja uusista asuinliitoista nimenomaan yli 50-vuotiailla. Haluamme tietää, heijastavatko ikääntyvien moninaistuneet perhesuhteet aikaisemmissa elämänvaiheissa tapahtuneita muutoksia vai rakastutaanko tai riitaannutaanko useammin myös hedelmällisten ikävuo- sien jälkeen. Kysymme myös, miten ikääntyneiden parisuhdemuutokset vaihtelevat sukupuolen, aikaisemman parisuhdetaustan ja sosioekonomisten tekijöiden mukaan.

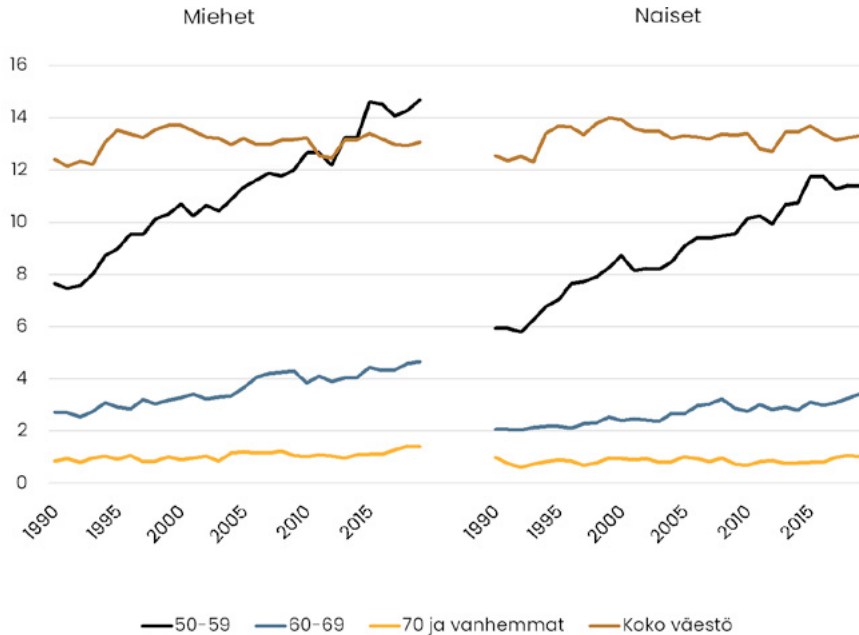
Analyysimme kuvaavat laajempia trendejä yli 50 vuotta täyttäneiden eronneisuudessa, avoliittojen muodostamisessa ja avioituvuudessa, mutta eivät huomioi monimutkaisempia syy-seuraus-suhteita.

2.1 Erotaan ennen kuin on liian myöhäistä? Ikääntyvä väestö avioerojen moottorina

Avioerot yleistyivät Suomessa 1960- ja 1970-luvuilla ja niiden määrä kasvoi nopeasti aina 1980-luvulle saakka (Finnäs, 1996). Avioeronneisuuden kasvu on tasaantunut viimeisten kolmenkymmen vuoden aikana: 1990-luvusta lähtien avioerojen määrä on koko väestön keskuudessa pysynyt samalla tasolla. Avioeronneisuus vaihtelee kuitenkin kiinnostavasti iän mukaan. Kuviosta 2.1 käy ilmi, että ikääntyvien avioerot seuraavat eri kaavaa kuin koko väestön. Avioerot ovat yleistyneet huomattavasti 50–59-vuotiaiden naisten ja miesten keskuudessa. 2010-luvulla 50–59-vuotiaiden miesten eronneisuus jopa ylitti koko väestön eronneisuuden. Kehitys vanhemmissa ikäryhmissä (60–69-vuotiaat) on myös ollut nousujohteista, tosin avoliittojen purkautuminen 60–69-vuotta täyttäneillä on vielä suhteellisen harvinaista. Kuviosta 2.1 näkee myös, että ikääntyvät miehet eroavat avoliittoista naisia useammin. Kyseinen ero naisten ja miesten eronneisuudessa selittyy puolisoitten välisellä ikäerolla.

Ikääntyvien kasvava merkitys eronneisuuden 'moottorina' on myös havaittavissa avioerojen ikäjakaumassa. Yli 50-vuotiaiden osuus vuoden 1990 avioeroista oli alle kymmenen prosenttia; etenkin naiset erosivat harvoin täytettyään 50 vuotta. Ikäihmisten osuus kaikista avioeroista on kuitenkin kasvanut vahvasti viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana: jo vuonna 2010 avioeroista noin 25 prosenttia koski 50 vuotta täyttäneitä miehiä ja naisia, ja vuonna 2019 vastaava luku oli miltei 30 prosenttia. Ikääntyneiden eronneisuuden nousua on selitetty seksuaalisen vallankumouksen jälkimainingissa varttuneiden sukupolvien ikääntymisellä, mutta myös sillä, että asenteet avioeroja kohtaan ovat koko väestössä muuttuneet suvaitsevaisemmiksi. Vaikka näistä tuloksista ei ole mahdollista erotella ajallista muutosta asenteissa sukupolven vaikutuksesta (Kuvio 2.2), voimme todeta, että avioeronneisuus kasvoi 50–59-vuotiaiden keskuudessa sekä 2000- että 2010-luvulla, jolloin 1950- ja 1960-luvulla syntyneet täyttivät 50 vuotta.

Kuvio 2.1. Muutokset avioeroluvussa Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

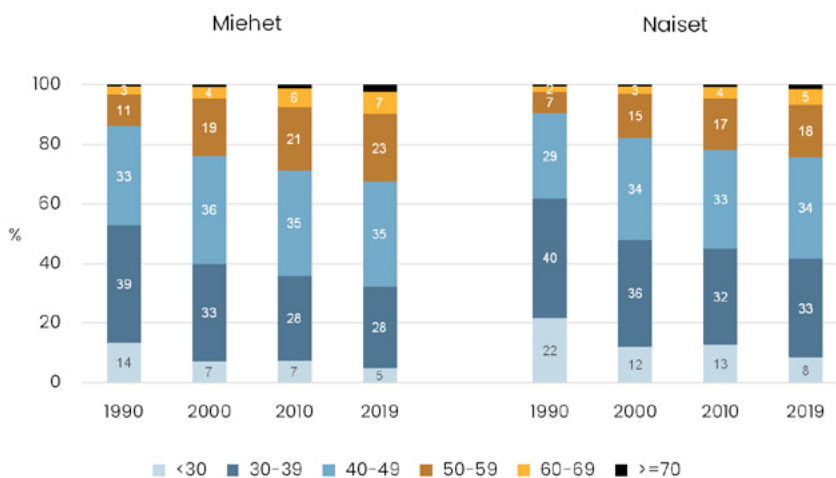
Lähde: FOLK-moduulit (Tilastokeskus)

Tulkinta: Avioeroluku kuvastaa jokaista vuotta kohden avioerojen määrää suhteessa naimisissa olevaan väestöön (tuhansissa). Luku 13 tarkoittaa esimerkiksi, että 13 miestä eroaa avioliitostaan suhteessa 1000 naimisissa olevaan mieheen. Viisikymppisten miesten eronaisuus ylitti 2010-luvulla koko väestön tason.

”Lähestyessäni 52-vuotissyntymäpäiviäni aviopuolisoni ilmoitti minulle, ettei hänelle ollut enää mitään hyötyä minusta. Hän halusi avioeron ja toivoi minun muuttavan pois saman tien. Toipumisen jälkeen tuttavani ehdotti, että kokeile nettiä. Kuukauden mietin, ja laitoin sitten ilmoituksen nettiin muutamalle sivustolle. Vajaan parin kuukauden ajan ihmettelin vastaan tulevia profiileja. Kevään edetessä ilmestyi profiili, joka minun mielestäni oli varteen otettava. Muutaman viestin vaihdoimme ja sen jälkeen mies ehdotti tapaa- mista. Siitä se alkoi. Nyt olemme olleet yhdessä reilut neljä vuotta, ja asuneet saman katon alla kolme vuotta. Avioliittoa emme ole har- kinneet; kummallakin on omat lapset edellisistä liitoista.”

(Nainen, noin 63 vuotta)

Kuvio 2.2. Avioerojen ikäjakauma sukupuolen mukaan.

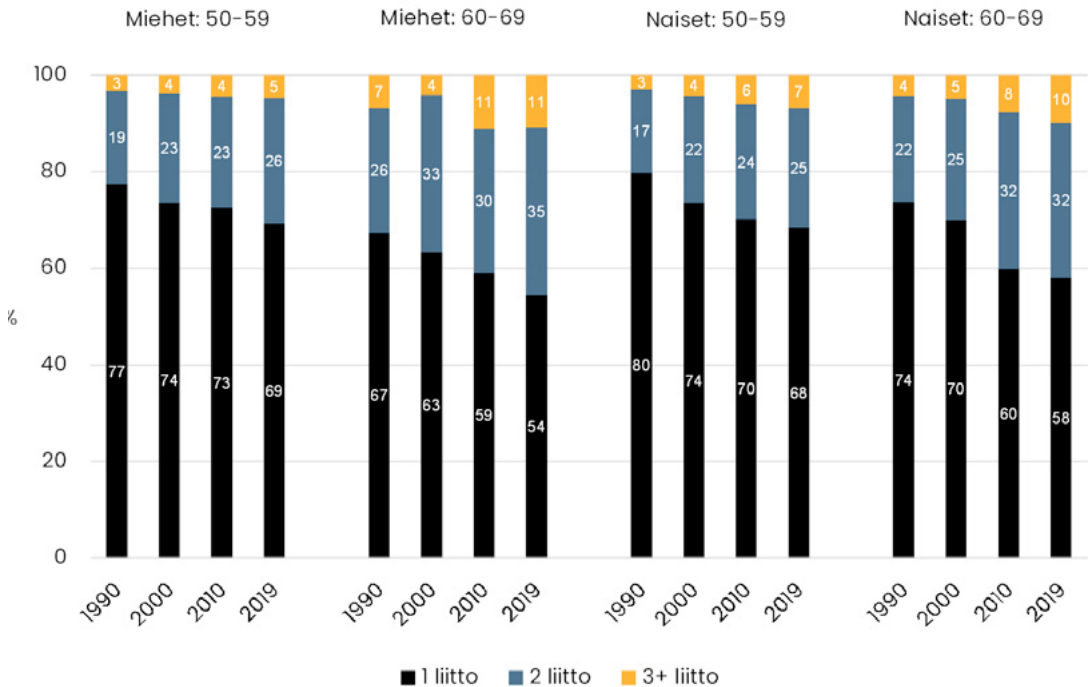
Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

2.2 Eronnut eroaa aina uudestaan? Aikaisemman parisuhde- ja perhehistorian yhteys avioeroihin

Aikaisemmasta Pohjois-Amerikkaa käsittelevästä tutkimuksesta tiedämme, että ikään-tyvien nouseva eronneisuus selittyy osin uudelleenavioitumisella. Toisten tai kolmansien avioliittojen eroriski on nimittäin korkeampi kuin ensimmäisten (katso myös ensimmäinen luku). Toisin sanoen todennäköisyys erota viisikymppisenä on alhaisempi, jos on ensimmäisessä liitossa, kuin jos olisi jo aiemmin eronnut. Myös Suomessa toisten ja kolmansien avioliittojen osuus 50 vuotta täyttäneiden eroista on kasvanut viimeisten kolmenkymmen vuoden aikana, etenkin 60–69-vuotiaiden keskuudessa. Tämä ei kuitenkaan kokonaan selitä kohonneita eronneisuuslukuja. Suurin osa ikäihmisten avioeroista koskee vieläkin ensimmäistä avioliittoa: vuonna 2019 miltei 70 prosenttia 50–59-vuotiaiden avioeroista ja yli 50 prosenttia 60–69-vuotiaiden avioeroista koski ensimmäistä liittoa (Kuvio 2.3). Sukupuolet ovat tässä suhteessa samankaltaisia: vaikka miehet eroavat 50 ikävuoden jälkeen naisia useammin, ensimmäisten ja seuraavien liittojen osuus avioeroista on suunnilleen yhtä suuri naisilla ja miehillä.

Ikään-tyvien eronneisuuden nousu ei myöskään selity tyhjentävästi sillä, että nykypäivän avioliitot olisivat lyhyitä. Vuonna 1991 50–59-vuotiaiden ensimmäisen liiton mediaanipituus oli naisilla 30 vuotta ja miehillä 28 vuotta. Vuonna 2018 ensimmäisten liittojen kesto oli lyhentynyt naisilla kuusi ja miehillä seitsemän vuotta, mikä heijastaa

Kuvio 2.3. Avioerot liiton järjestyksen mukaan, 50–69-vuotiaat miehet ja naiset.

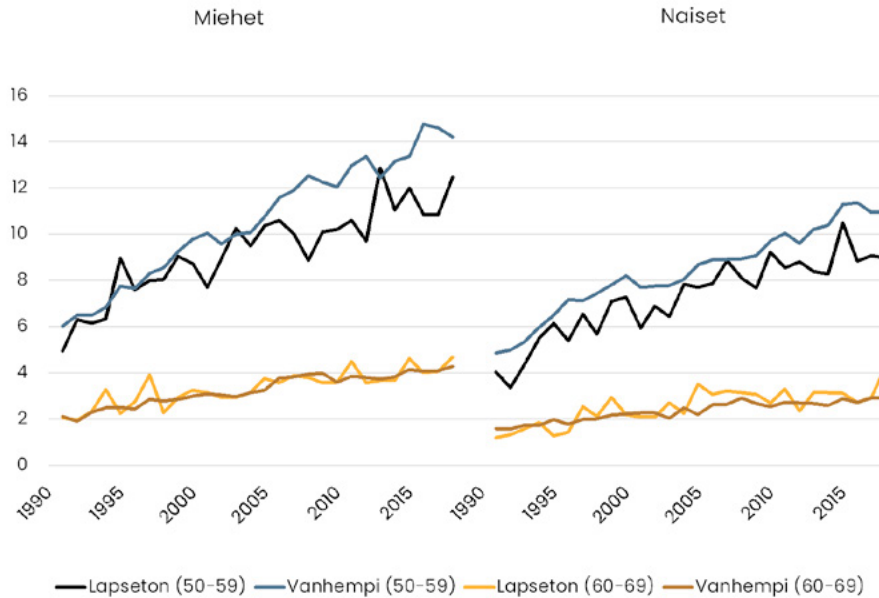

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

avioliittojen myöhempää solmimisikää. Kummankin sukupuolen kohdalla avioliittojen mediaanikesto ylitti silti 20 vuotta. Vaikka toiset ja kolmannet avioliitot ovat lyhyempiä – vuonna 1991 mediaani oli esimerkiksi 11 vuotta – niiden kesto on lyhentynyt vain muutamalla vuodella. Tuloksista voi siis päätellä, että ikääntyneet yhä suuremmissä määrin eroavat pitkistä avioliitoista. Tämän selittämiseksi tarvitsemme lisätietoja suomalaisten ikääntyvien syistä erota avioliitoistaan, ja seuraavat luvut esittävät siksi tyytymättömyyden ja riitojen aiheita tarkemmin.

Vaikuttaako vanhemmuus ikäihmisten eroihin? Kun tarkastelemme lapsettomien ja vanhempien välisiä avioeroja huomaamme, etteivät lapset vaikuta suuresti avioliiton päättymiseen ikääntyvillä: lapsettomien ja vanhempien eronneisuusluvut ovat samankaltaisia sekä miehillä että naisilla (Kuvio 2.4). Tässä emme tarkemmin huomioi sitä, onko mahdollinen lapsi puolisoiden yhteinen tai asuuko lapsi vielä vanhempiensa kanssa. Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedämme, että hedelmällisessä iässä olevilla pariskunnilla lapsettomuus nostaa todennäköisyyttä sille, että liitto purkautuu, kun taas yhteinen lapsi vähentää erojen todennäköisyyttä, etenkin lasten ollessa pieniä (Lyngystad & Jalovaara, 2010). Ikääntyvillä pariskunnilla lapsettomuuden mahdollinen vaikutus liittoihin lienee jo ohi, sillä myöhemmässä ikävaiheessa sillä, onko yhteisiä lapsia vai ei, ei näytä olevan vaikutusta liiton kestävyYTEEN.

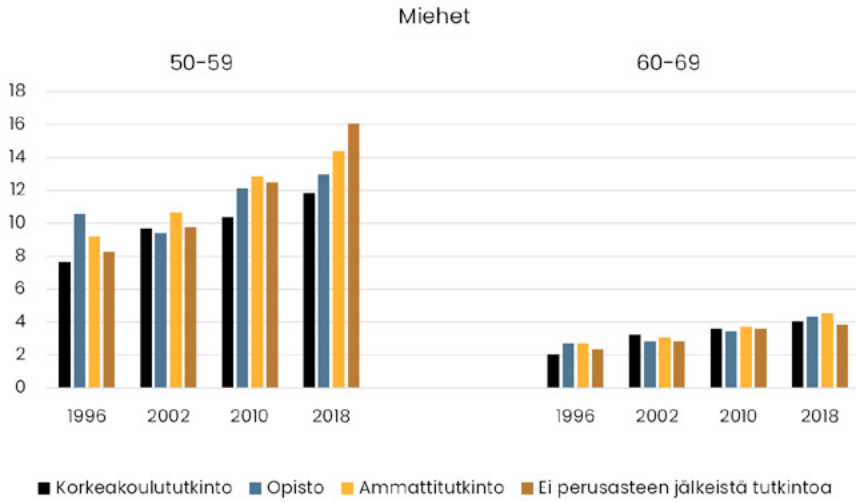
Kuvio 2.4. Avioeronneisuus perhetaustan, iän ja sukupuolen mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

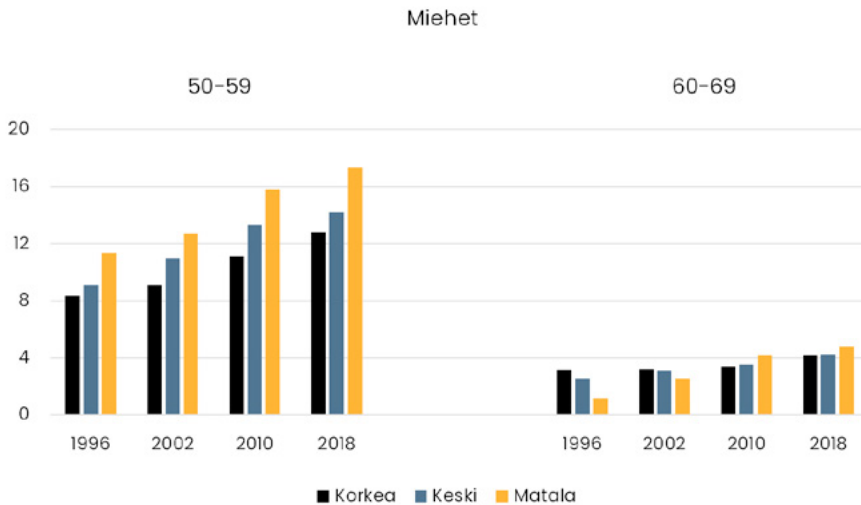
Seuraavaksi tarkastelemme sekä koulutus- että tulotason yhteyttä avioliittojen purkautumiseen (Kuvio 2.5–Kuvio 2.8). Aikaisemmasta tutkimuksesta tiedämme, että korkeampi sosioekonominen asema pienentää miesten eroriskiä. Tuloksistamme käy ilmi, että eronneisuuden ja sosioekonomisen aseman yhteys ikääntyvien miesten keskuudessa vaihtelee jonkin verran iän ja tarkastelemamme ulottuvuuden mukaan. Vanhemmissa miesten ikäryhmissä (60–69-vuotiailla) vaihtelut koulutus- ja tulotason mukaan ovat pieniä eikä selkeää trendiä löydy. Nuoremmassa ikäryhmissä (50–59-vuotiaat) miesten sosioekonominen asema seuraa aikaisemmasta tutkimuksesta todettua kaavaa, sillä matalasti koulutetut ja pienituloiset miehet eroavat muita useammin. Matalatuloisten miesten korkeampi eronneisuus näkyy esimerkiksi selkeästi vuosien 1990 ja 2018 välillä, mutta koulutustaustan ja avioeron välinen yhteys on nähtävissä vasta viimeisen vuosikymmenen aikana. Tässä tulee muistaa, että väestön koulutustausta on muuttunut vahvasti viimeisen 30 vuoden aikana: korkeakoulututkintojen yleistyessä matalasti koulutettuja miehiä on vähemmän ja he ovat valikoituneempia vuonna 2018 kuin vuonna 1990 (katso myös Jalovaara et al. 2019, 2021). On myös hyvä muistaa, että koulutus- ja tulotaso kuvaavat sosioekonomisen aseman eri ulottuvuuksia. Yleistäen voi silti todeta, että samalla kuin avioerot ovat yleistyneet, korkeampi sosioekonominen asema suoja viisikymppisen suomalaisen miehen avioliittoa yhä enenevässä määrin.

Kuvio 2.5. Miesten eronneisuus koulutustaustan ja iän mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

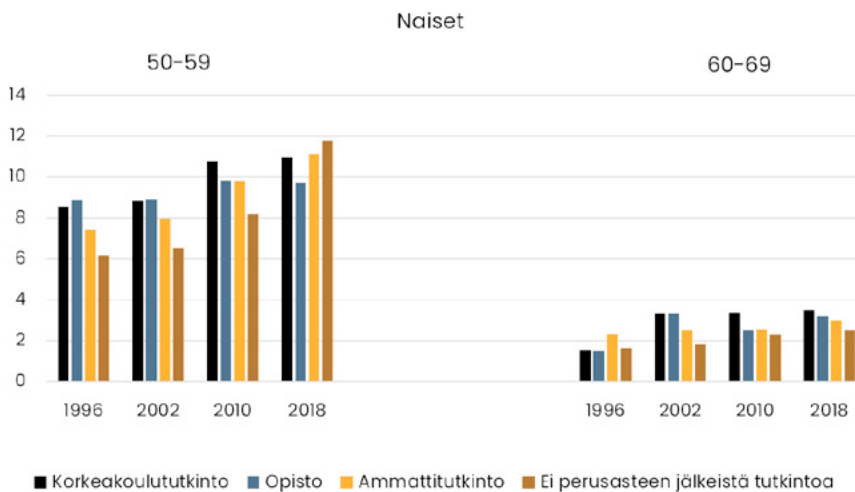
Kuvio 2.6. Miesten eronneisuus tulotason ja iän mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

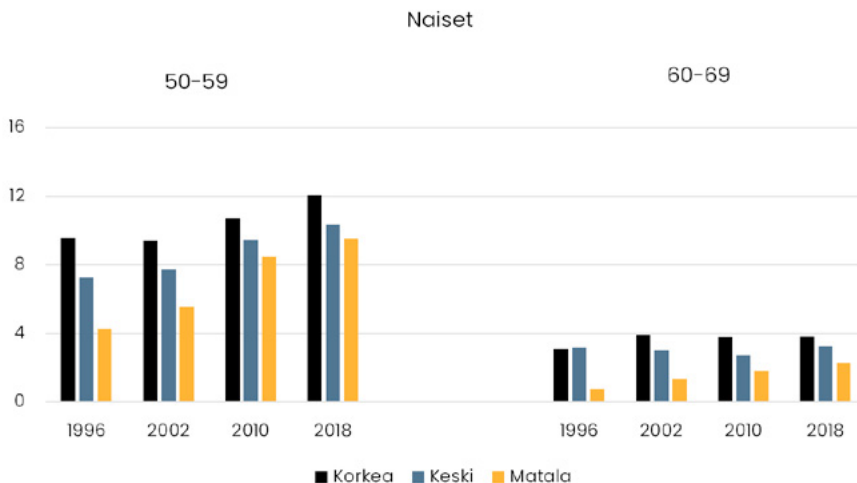
Mielenkiintoista kyllä, naisilla sosioekonomisen aseman ja eronneisuuden välinen yhteys on pääosin päinvastainen, joskin sekin vaihtelee jonkin verran ajan, ikäryhmän ja tarkastellun ulottuvuuden mukaan. Korkeakoulutuksen tai opistokoulutuksen omaavat 50–59-vuotiaat naiset erosivat useammin kuin keski- ja matalasti koulutetut aina 2010-luvun alkuun saakka, mutta viime vuosina koulutusryhmien väliset vaihtelut eivät ole olleet selkeitä. Tulotasoa tarkastellessa trendi on yksiselitteisempi: mitä korkeampi tulotaso, sitä suurempi naisten eronneisuus. Saattaa olla, että vahvempi sosioekonominen asema tuo naisille taloudellista turvaa ja mahdollistaa eron epätyötytyvästä suhteesta 50 ikävuoden jälkeen.

Kuvio 2.7. Naisten eronneisuus koulutustaustan ja iän mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

Kuvio 2.8. Naisten eronneisuus tulotason ja iän mukaan. Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

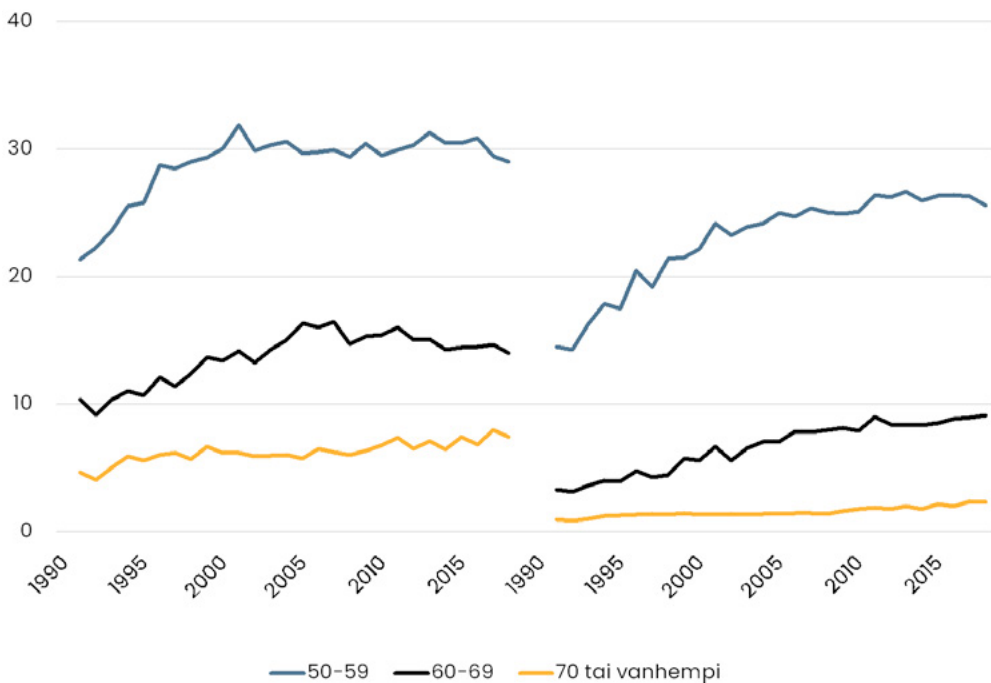

2.3 Rakkaus leimahtaa: Avio- ja avoliittojen solmiminen 50 ikävuoden jälkeen

Seuraavaksi analysoimme ikääntyvän väestön pariutumisessa tapahtuneita muutoksia. Koska analyysit perustuvat rekisteriaineistoon, emme tässä koko väestöä kattavassa analyysissä voi huomioida sellaisia pariutumisen muotoja tai vaiheita kuten seurustelua. Tämä tarkoittaa, että aliarvoimme 50 ikävuoden jälkeen tapahtuvaa pariutumista (Hägglund & Rotkirch, 2021; Rapp, 2019). Ongelma on suurempi ikääntyneiden naisten kohdalla, koska parisuhteet, joissa ei asuta yhdessä, ovat aikaisemman tutkimuksen valossa erityisesti naisille mieluisa vaihtoehto (Connidis ym. 2017; katso tämän luvun loppu, jossa selvitämme seurustelevien osuutta SHARE-aineistolla).

Uuden asuinkumppanin löytäminen 50 ikävuoden jälkeen on viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana yleistynyt. Kuviossa 2.9 kuvataan solmittuja avoliittoja suhteessa väestöön, joka *voisi* muodostaa avoliiton, eli yksin tai lasten kanssa asuviin naimattomiin, eronneisiin tai leskiin. Miesten keskuudessa avoliiton solmiminen yli 50-vuotiailla yleistyi jo 1990-luvun loppupuoliskolla, jolloin tämän iän saavuttivat Suomen suuret ikäluokat. Tämän jälkeen yhteen muuttaminen on pysynyt samalla tasolla.

Kuvio 2.9. Muutokset avoliitoissa Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

Tulkinta: Kuviossa kuvataan jokaista vuotta kohti solmittuja avoliittoja suhteessa yksin tai lasten kanssa asuviin naimattomiin, eronneisiin tai leskiin (tuhansissa). Luku 30 viittaa siten siihen, että tuhatta henkilöä kohti, jotka eivät asu puolisonsa kanssa yhdessä, muodostuu 30 avoliittoa.

Ikääntyvien naisten kohdalla ylöspäin suuntautunut kehitys on jatkunut koko ajanjakson, joskin tahti on viimeisten vuosien aikana laantunut. Vaikka avioliitto edeltää suurinta osaa avioliittoja, se voi etenkin 50 vuotta täyttäneillä olla suosittu parisuhdemuoto, koska sen taloudelliset ja sosiaaliset velvoitteet ovat pienempiä kuin avioliitossa (vrt. luku 1.2). Moni yhteen muuttanut ikääntyvä pariskunta ei siis välttämättä tavoittele avioitumista.

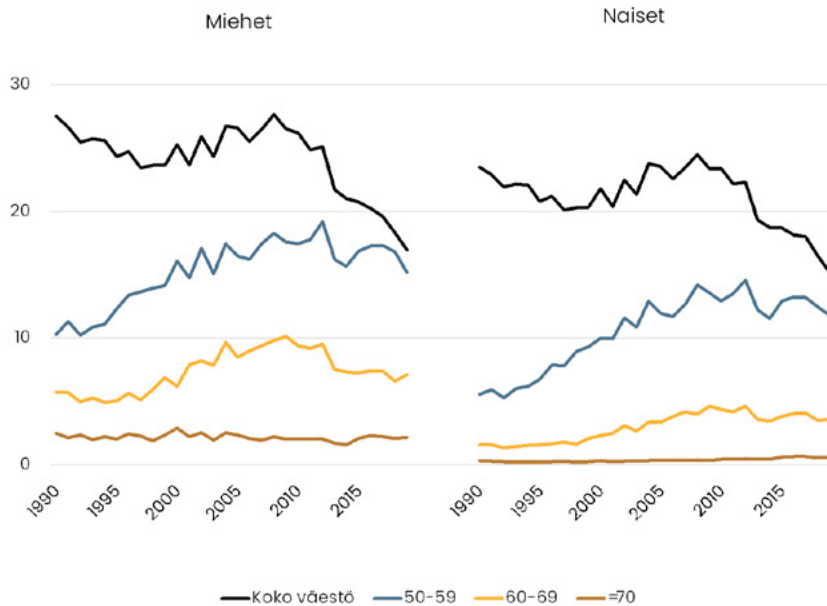
Sukupuolierot suomalaisten ikääntyvien muodostamissa avioliitoissa seuraavat kansainvälisiä trendejä: miehet solmivat jokaisessa ikäryhmässä naisia useammin uusia avioliittoja. Tätä on pitkään selitetty ikääntyvien parisuhdemarkkinoiden miehiä suosivalla vinoutumalla, joka johtuu sekä naisten pidemmästä eliniästä että miesten mieltymyksestä nuorempia puolisoita kohtaan. On myös näyttöä, että ikääntyvät naiset eivät välttämättä toivo uusia parisuhteita muun muassa siksi, että naisille kasaantuvat sekä kotityöt että puolison hoiva (katso myös luku 1.3). Emme siis vielä tiedä, missä määrin naisten harvinaisempi avioliiton solmiminen kuvastaa vapaaehtoisuutta tai johtuu kumppanin puutteesta.

Seuraavaksi tarkastelemme avioliittoa. Kuvio 2.10 esittää avioitumisluvun koko väestön ja ikääntyvän väestön kohdalla kolmen viimeisen vuosikymmenen aikana. Avioitumisluku kuvaa jokaista vuotta kohden muodostuneita avioliittoja suhteessa avioitumiskelpoiseen väestöön (tuhansissa), eli heihin, jotka *voisivat* mennä naimisiin (yksin tai lasten kanssa asuviin naimattomiin, eronneisiin tai leskiin sekä avioliitossa eläviin). Avioituminen on menettänyt suosiotaan koko väestön keskuudessa. Etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana lasku on ollut merkittävää. Mielenkiintoista kyllä, ikääntyvän väestön kohdalla trendi on jälleen vastakkainen: 50–59-vuotiaiden avioitumisluvut ovat nousseet huomattavasti viimeisen 30 vuoden aikana. Vaikka 60–69 vuotta täyttäneet avioituvat harvemmin kuin nuorempi väestö, trendi on myös heidän kohdallaan ollut kasvava. Ainoastaan 70 vuotta täyttäneiden joukossa muutosta ei ole viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana havaittavissa.

Ikääntyvien avioliitot yleistyivät etenkin 2010-luvun alkuun saakka, minkä jälkeen avioitumisessa on tapahtunut pieni notkahdus. Kuten avioliitoissa, ikääntyvät naiset solmivat miehiä harvemmin (uuden) liiton jokaisessa ikäryhmässä. On silti hyvä huomioida, että avioituminen 50 ikävuoden jälkeen on huomattavasti epätavallisempaa kuin yhteen muutto (vertaa Kuvio 2.9 ja Kuvio 2.10). Esimerkiksi 60–69-vuotias nainen solmii noin kaksi kertaa todennäköisemmin avioliiton kuin avioliiton.

Suurinta osaa avioliittoja, noin 75 prosenttia, edeltää avioliitto. 50 vuotta täyttäneiden nousevia avioitumislukuja ei silti voi kokonaan selittää sillä, että hedelmällisessä iässä solmitut avioliitot muuntuisivat myöhemmällä iällä avioliitoiksi. Yli puolet kaikista 50+-vuotiaana avioituvista asuu nimittäin yhdessä enintään kolme vuotta ennen itse avioliittoa; yli 80 prosentilla yhdessä asumista on vähemmän kuin kymmen vuotta ennen avioitumista. Tämä viittaa siihen, että häitä vietetään suhteellisen nopeasti yhteen muuttamisen jälkeen, mikäli naimisiin ylipäätään mennään.

Kuvio 2.10. Avioituminen Suomessa vuosina 1990–2018 sukupuolittain ja ikäryhmittäin.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

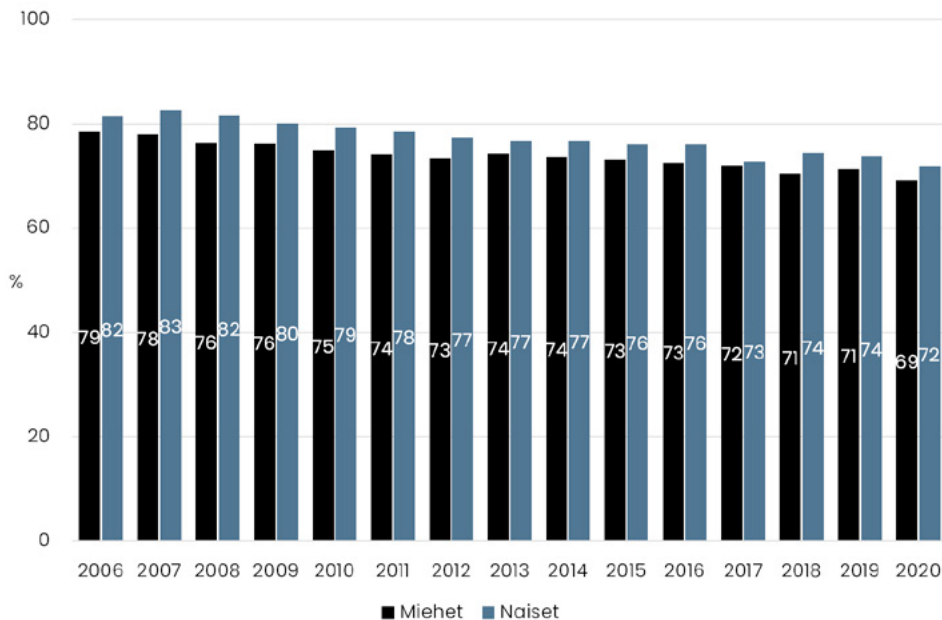
Tulkinta: Avioituvuusluku kuvastaa vuoden aikana solmittuja avioliittoja suhteessa naimakelpoiseen väestöön. Luku 25 kertoo esimerkiksi, että 25 naista tai miestä ovat menneet naimisiin suhteessa 1000 samaa sukupuolta olevaan naimattomaan, eronneeseen tai leskeytyneeseen henkilöön (katso myös Tilastokeskus 2021b).

2.4 Ensimmäinen rakkaus vai suhteesta toiseen? Aikaisemman perhe- ja parisuhdetaustan merkitys avo- ja avioliittojen muodostumiselle

Ikääntyvän väestön yleistynyt pariutuminen herättää kysymyksiä siitä, kuka ihastuu ja solmii uuden suhteen 50 vuotta täytettyään. Mahdollistavatko ikääntyneiden laajentuneet parisuhdemarkkinat sen, että ensimmäisiä liittoja muodostuu myös yli 50-vuotiaille, vai ovatko myöhemmällä iällä pariutuvat henkilöitä, joilla on jo useampia parisuhteita ja avioliittoja takanaan? Koska ikääntyvien parisuhde- ja perhehistorian vaikutusta pariutumiseen on tutkittu lähinnä Pohjois-Amerikassa, emme aikaisemmin ole tienneet paljoa siitä, miten parisuhdehistoria ja perhe vaikuttavat Suomessa elävien ikääntyvien pariutumiseen.

Tuloksemme osoittavat, että 50 ikävuoden jälkeen pariutuvat ne, jotka ovat myös aikaisemmissa elämänvaiheissa solmineet avo- ja avioliittoja. Ylivoimaisesti suurin osa vuosina 2010–2019 avoliiton solmineista 50 vuotta täyttäneistä oli asunut puolison

Kuvio 2.11. Uudelleen avioituvien osuus kaikista 50–69-vuotiaana avioliiton solmivista sukupuolen mukaan.

Lähde: StatFin-tilastotietokanta (Tilastokeskus 2021)

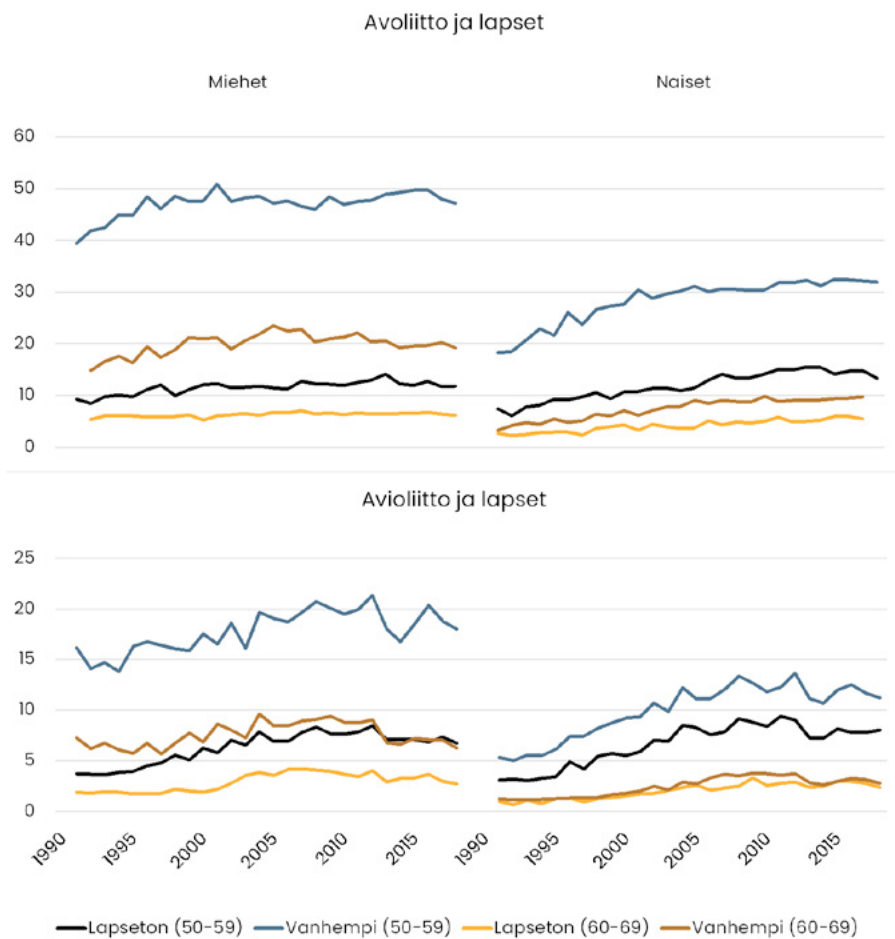
Huomautus: Kuviossa kuvataan ainoastaan avioliittoja, joissa puoliset ovat eri sukupuolta

kanssa yhdessä aikaisemmin. Sama koski avioliittoja, jotka useimmiten olivat toisia tai kolmansia liittoja (Kuvio 2.11). Samalla Kuvioista 2.11 käy ilmi, että ensimmäisten avioliittojen osuus on kasvanut hieman vuosien saatossa. Noin 30 prosenttia 50–69-vuotiaiden miesten ja 25 prosenttia samanikäisten naisten vuonna 2018 solmimista avioliitosta oli ensimmäisiä liittoja.

Kannattaa kuitenkin pitää mielessä, että suurin osa niin eroista kuin uudelleenpariutumisista tapahtuu edelleen 30–40-vuotiaille (Perelli-Harris & Amos-Lyons, 2015; Rapp, 2019).

Miten (aikuiset) lapset vaikuttavat ikääntyvien pariutumiseen? Vaikka ikääntyvillä harvemmin on paljon huolenpitoa vaativia pieniä lapsia, voisivat esimerkiksi äitien läheisemmät suhteet lapsiin ja mahdollisiin lastenlapsiin vaikuttaa sekä ajankäyttöön että tarpeeseen muodostaa uusi läheinen ihmissuhde (katso myös luku 1). Kuvioista 2.12 käy silti ilmi, että (aikuiset) lapset aikaisemmista liitoista eivät ole este uudelle suhteelle, päinvastoin: niin 50–59-vuotiaat miehet kuin naiset, joilla on lapsia, muuttavat yhteen ja avioituvat lapsettomia huomattavasti useammin. Vaihtelu pariutumisessa lapsettomien ja vanhempien välillä 50–59-vuotiaiden keskuudessa on suurempaa miesten kuin naisten kohdalla. Tiedämme aikaisemmasta tutkimuksesta, että matala-

Kuvio 2.12. Lapsettomien ja vanhempien väliset erot avioliiton solmimisessa ja avioitu-
vuudessa iän ja sukupuolen mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

tuloiset ja matalasti koulutetut miehet kokevat haasteita perheellistymisessä (Saarela & Skirbekk, 2020). On siis todennäköistä, että tulokset ainakin jossain määrin kuvastavat sosioekonomisia eroja parisuhteen muodostamisessa. Vanhempien naisten kohdalla (60–69-vuotiaat) pariutuminen ei vaihtelee huomattavasti vanhempien tai lapsettomien välillä.

2.5 Rikas rakastuu helpommin? Sosioekonomiset erot avo- ja avioliittojen solmimisessa.

Hedelmällisessä iässä olevien parisuhteita käsittelevästä tutkimuksesta tiedämme, että korkeakoulutetut ja hyvätuloiset solmivat muita useammin sekä avo- että avioliittoja. Ilmiö vaihtelee myös sukupuolen mukaan: koulutustaustan tai sosioekonomisen aseman merkitys korostuu etenkin miehillä (Jalovaara & Fasang, 2020; Rapp, 2019; katso myös johdanto). Tutkimustietoa siitä, noudattaako ikääntyvän väestön pariutuminen samaa kaavaa, ei vielä ole kattavasti. Sen lisäksi olemassa olevat tulokset ovat keskenään ristiriitaisia: Jotkut tutkimukset osoittavat, että korkea tulotaso on valttia ikääntyneiden parisuhdemarkkinoilla (ks. esim. Vespa, 2012). Toiset taas näyttävät, että koulutuksella tai tuloilla on merkitystä ainoastaan naisten kohdalla, tai ne vaikuttavat vähemmän yli 50-vuotiailla kuin nuoremmissa ikäryhmissä (ks. esim. Brown ym., 2019; Rapp, 2019).

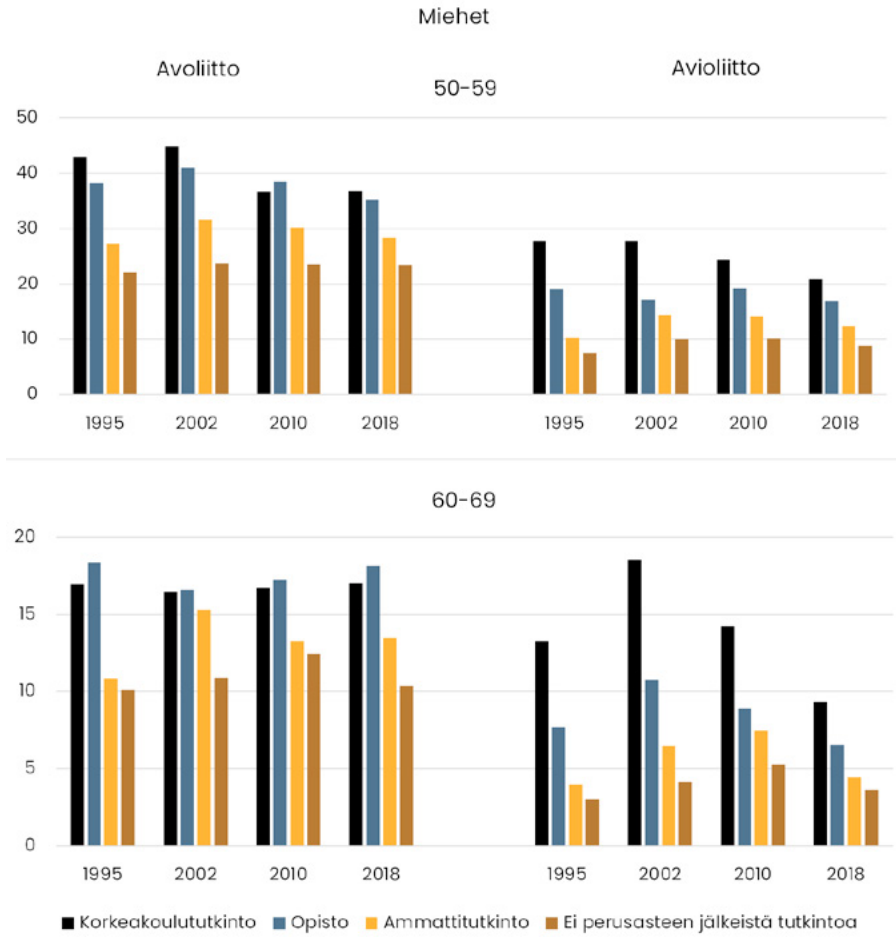
Seuraavaksi kysymme siksi, miten koulutus- ja tulotaso ovat yhteydessä avo- ja avioliiton solmimiseen ikääntyvillä, jos ovat (Kuvio 2.13 - Kuvio 2.17). Tuloksista käy ilmi, että 50 vuotta täyttäneillä miehillä suhteen solmiminen on vahvasti sidoksissa yhteiskunnalliseen asemaan. Korkeakoulu- ja opistotutkinnon suorittaneet miehet muuttavat yhteen ja menevät naimisiin useammin kuin ammattitutkinnon hankkineet. Harvimmin liiton solmivat miehet, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Sama kaava toteutuu tulotason suhteen: korkea tulotaso mahdollistaa pariutumisen.

Pariutumisen yleistyessä erot koulutusryhmien välillä ovat silti kaventuneet. Korkeakoulutettujen miesten ”etumatka” on vuonna 2018 pienempi kuin vuonna 1995. Kaiken kaikkiaan tulokset tukevat ikääntyvän väestön kohdalla aikaisemmista tutkimuksista vakiintunutta käsitystä siitä, että miesten menestys parisuhdemarkkinoilla on sidoksissa heidän resurssihinsa. Mielenkiintoista kyllä tämä sosiaalinen eriarvoisuus on vähentynyt viime vuosikymmenten aikana.

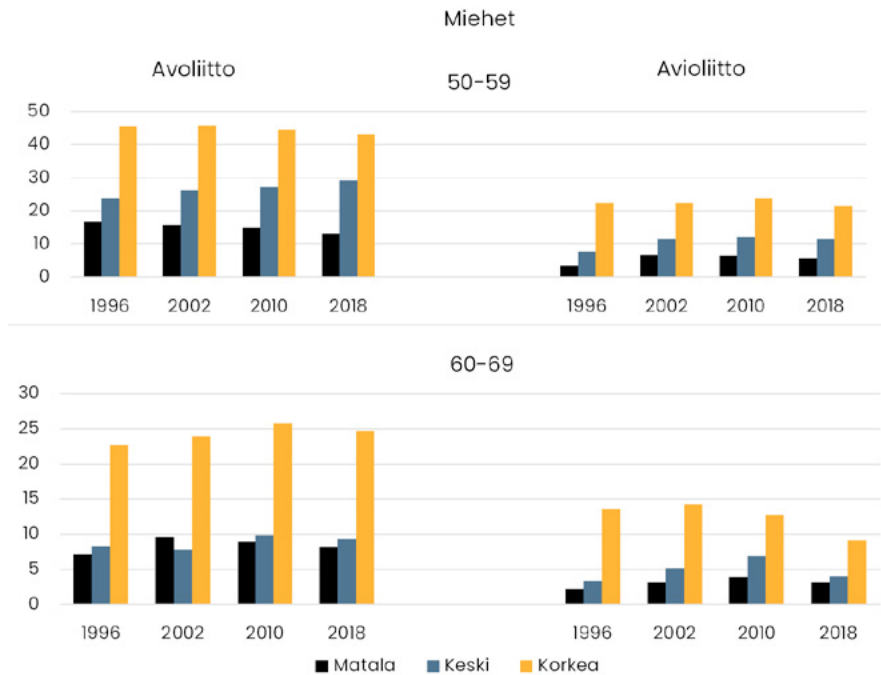
”Olemme puolisoni kanssa asuserossa. Tämä on heikentänyt omaa hyvinvointia ja jaksamista niin kotona kuin työssäni. Taloudellisesti tilanne on myös haastava vastatessani yksin arjen menoista ja lastemme kuluista.”

(Nainen, noin 55 vuotta)

Kuvio 2.13. Miesten avioituminen ja avioliiton muodostaminen koulutuksen ja iän mukaan.

Kuvio 2.14. Miesten avioituminen ja avoliiton muodostaminen tulotason ja iän mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

Miesten tuloksia tarkastellessa on silti hyvä muistaa, että korkeasti koulutetut miehet elävät pidempään. Heidän osuutensa nuoremmassa sukupolvissa on myös kasvanut. Koska korkeakoulutetut miehet ovat muita useammin vielä naimisissa viidenkymmenen ikävuoden tienoilla, he eivät kuulu naimattomaan väestöön. Tämä tarkoittaa, että matalan ja keskitason koulutuksen suorittaneet menevät absoluuttisissa luvuissa useammin naimisiin yli 50-vuotiaana, mutta harvemmin suhteessa naimattomaan väestöön.

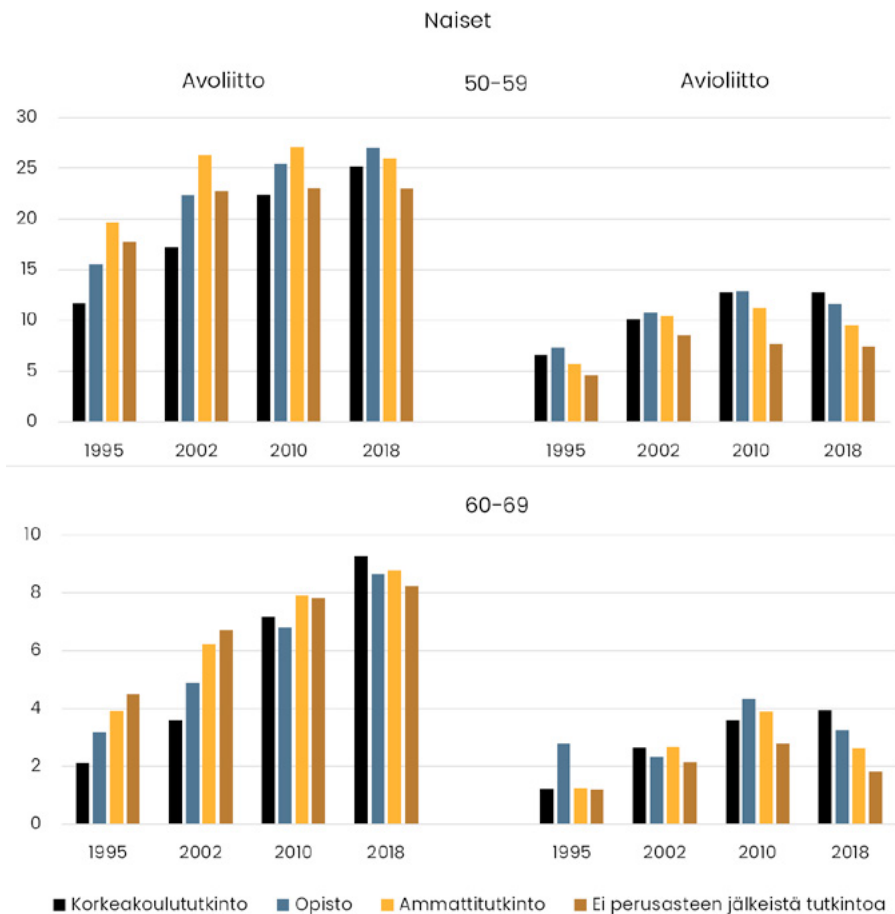
Naisilla sosioekonominen asema muovaa yhteen muuttamista ja avioitumista eri tavalla. Yhteys avoliiton ja koulutustason välillä on naisten kohdalla päinvastainen kuin miehillä, etenkin ajanjakson alussa: mitä korkeampi koulutustaso, sitä harvemmin avoliitto muodostuu. Ammattitutkinnon suorittaneista 50–59-vuotiaista naisista useampi muuttaa kumppanin kanssa yhteen kuin opisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneista naisista (Kuvio 2.15). Naisten väliset erot seuraavat samaa kaavaa myös tulotason mukaan: etenkin 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa korkeatuloiset naiset solmivat muita harvemmin avoliittoja yli 50-vuotiaana.

Korkeakoulutettujen ja korkeatuloisten naisten käyttäytymistä on aikaisemmissa tutkimuksissa selitetty sillä, että heidän taloudellinen tilanteensa mahdollistaa itsenäi-

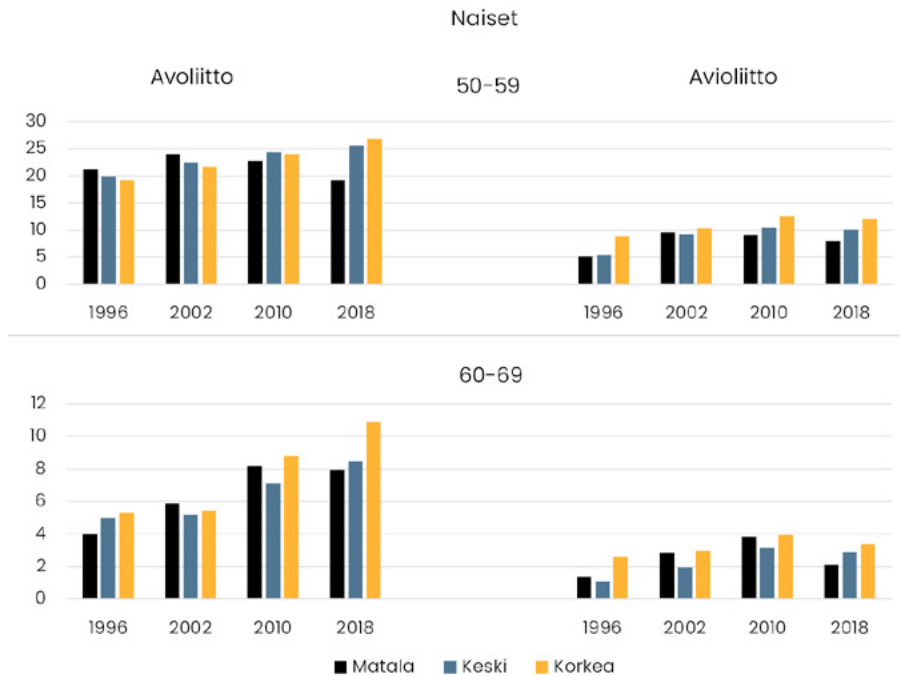
sen elämän (katso myös luku 1). Suurempien resurssien ansiosta he voivat välttää hoi-
vaa tai vastuuta kotitöistä, jotka heteroseksuaalisissa suhteissa useammin kasautuvat
naisille. Toisaalta on myös mahdollista, että sopivia kumppaneita on vähemmän tarjol-
la. Kuvasta näkee myös, että erot sosioekonomisen taustan mukaan pienentyvät vuo-
sien saatossa tai – kuten tulotaso paljastaa – muuttuvat. Tämä viittaisi siihen, että avo-
liittojen yleistyminen on muokannut naisten sosioekonomisten ryhmien välisiä eroja.

Toisin kuin avoliiton muodostaminen, avioituminen on 50 vuotta täyttäneiden nais-
ten keskuudessa yhteydessä korkeampaan asemaan. Korkeakoulu- tai opistotutkinnon
suorittaneet (Kuvio 2.15) sekä korkeatuloiset naiset (Kuvio 2.16) menevät muita useam-
min naimisiin, tosin erot sosioekonomisen aseman mukaan ovat pienempiä kuin mie-
hillä. Tarvitsemme lisää tutkimusta sosioekonomisen aseman yhteydestä ikääntyvien
naisten pariutumiseen, jotta voisimme paremmin ymmärtää, miksi resurssien vaikutus
vaihtelee parisuhdemuodon ja ajan kanssa.

Kuvio 2.15. Naisten avioituminen ja avoliiton muodostaminen koulutuksen ja iän mukaan.

Kuvio 2.16. Naisten avioituminen ja avioliiton muodostaminen tulotason ja iän mukaan.

Lähde: FOLK moduulit (Tilastokeskus)

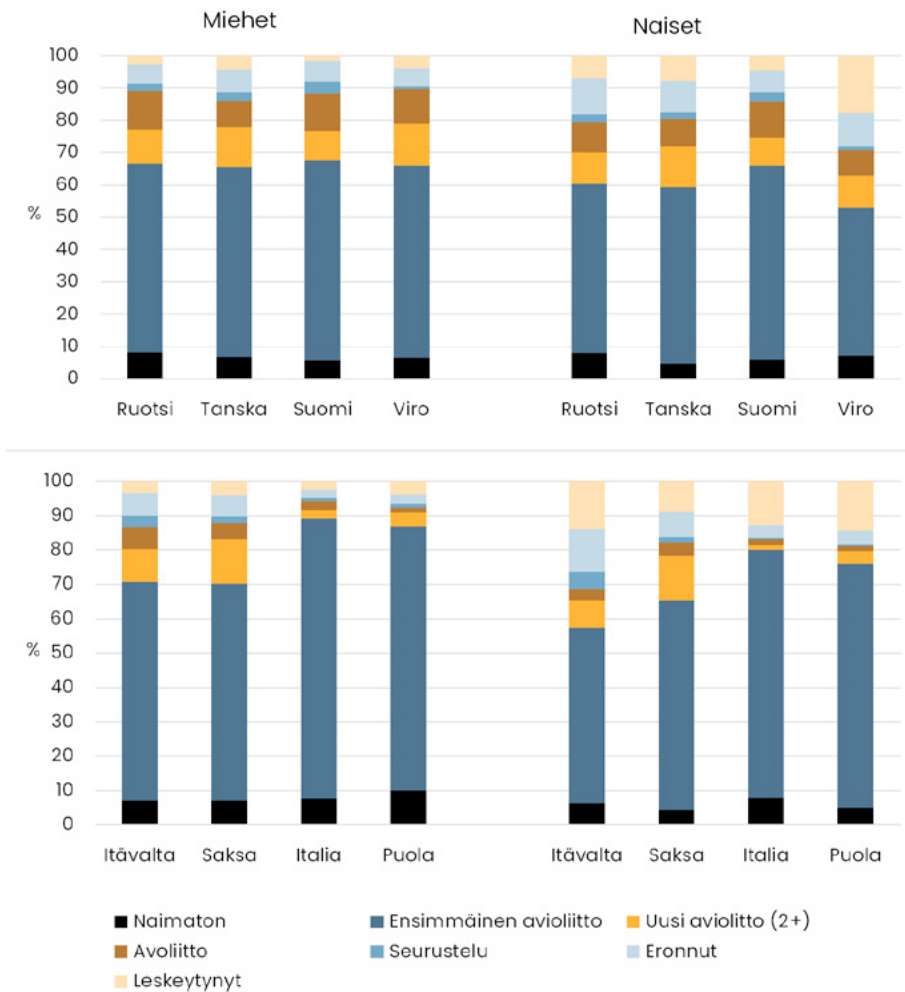
2.6 Suomalaiset kansainvälisessä vertailussa

Väestön parisuhteet ovat vahvasti sidoksissa ympäristöön ja siellä vallitseviin ihanteisiin ja rakenteisiin. Aikaisempi tutkimus on osoittanut, että maiden välinen vaihtelu parisuhteiden solmimisessa ja purkautumisessa on huomattavaa. Pohjoismaat erottuvat esimerkiksi Keski- ja Etelä-Euroopasta siten, että pari- ja perhesuhteet ovat moninaistuneet täällä aikaisin (katso luku 1). Jotta voimme ymmärtää ikääntyvien parisuhteita Suomessa, esitämme tämän luvun lopuksi SHARE-kyselyaineiston avulla eroja eurooppalaisten ikääntyvien välillä.

Kuvio 2.17 vertaa suomalaisten 50–75-vuotiaiden siviilisäätynyttä ja perheasemaa samanikäiseen ikääntyvään väestöön muissa Pohjoismaissa ja Euroopassa. Tulokset osoittavat, että yksi avioliitto on kaikissa tarkastelemissamme maissa vielä hallitseva käytäntö. Suurin osa 50–75-vuotiaista kertoo viimeisimmän kyselyn yhteydessä olevansa vielä naimisissa ensimmäisen aviopuolisonsa kanssa, mutta osuus on pienempi Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa kuin esimerkiksi Puolassa tai Italiassa. Kuvioista ilmenee myös muita eroja ikääntyvien eurooppalaisten perheasemassa. Miesten matalamman

eliniänodotteen takia suurempi osa 50–75-vuotiasta itäeurooppalaisista ja eteläeurooppalaisista naisista on kokenut puolisonsa kuoleman kuin samanikäiset naiset Pohjoismaissa. Uudet avioliitot sekä avioerot ovat harvinaisia Etelä-Euroopassa. Samalla itäeurooppalaisen maaryhmittymän sisällä on huomattavaa vaihtelua sekä eronneisuudessa että uusissa avioliitoissa. Avioliitot ovat yleisimpiä pohjoismaisten ikääntyvien keskuudessa: yli kymmenen prosenttia 50–75-vuotiasta ruotsalaisista miehistä elää avioliitossa verrattuna alle kolmeen prosenttiin Italiassa.

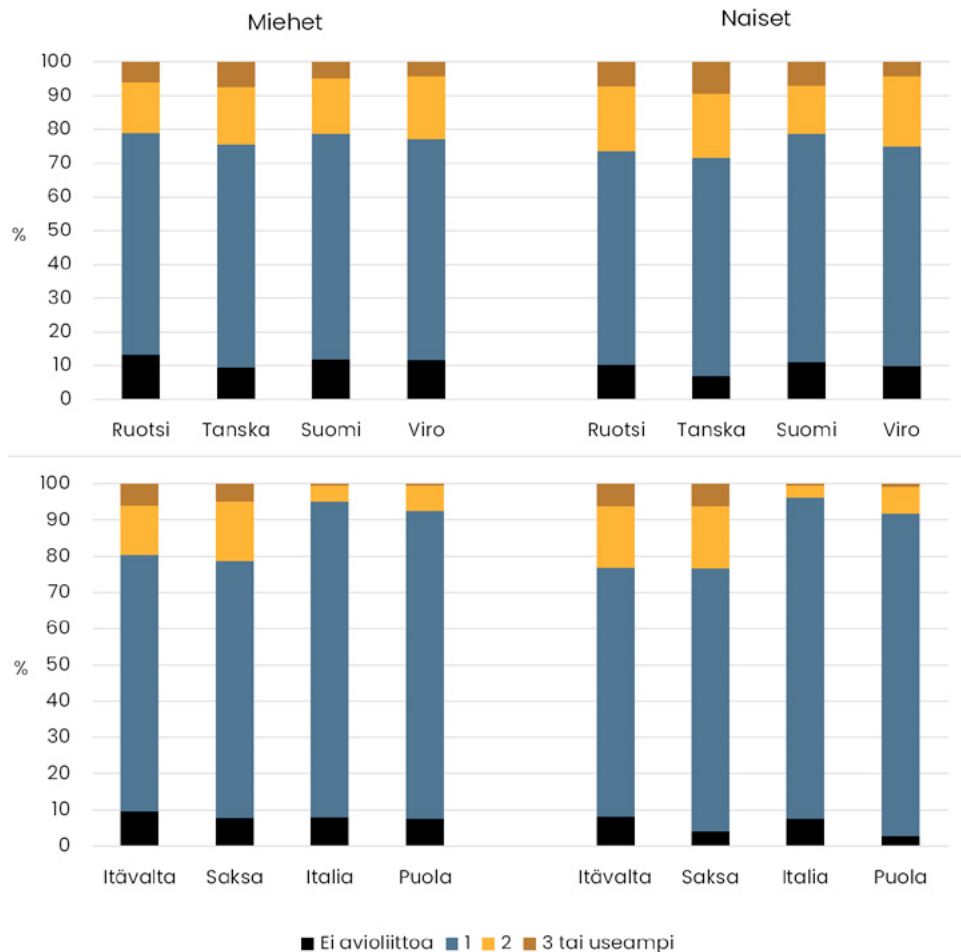
Kuvio 2.17. Parisuhdestatus kahdeksassa Euroopan maassa sukupuolen mukaan. (50–75-vuotiaat). Prosenttia.

Lähde: SHARELIFE (allot 3 ja 7)

Näitä eroja voi tarkastella myös parisuhdehistorian kautta, sillä SHARELIFE -haastattelut keräävät tietoa vastaajien avio- ja avioliitoista sekä seurustelusuhteista läpi elämän (katso liitteet). Seuraavaksi tarkastelemme siksi parisuhteiden määrää ensimmäisen avioliiton jälkeen. Kuvio 2.18 vahvistaa jälleen avioliiton vahvaa asemaa 50 vuotta täyttäneiden elämässä: ylivoimaisesti suurin osa SHARELIFE-vastaajista (noin 93 prosenttia) on ollut naimisissa vähintään kerran. Parisuhdehistoriat vaihtelevat silti maiden välillä: yksi, koko elämän kestävä avioliitto on hallitseva parisuhdemalli vanhemmilla sukupolvilla eteläeurooppalaisissa maissa, avioerojen – mutta myös uusien suhteiden – ollessa tavallisempia pohjois- ja keskieurooppalaisissa maissa. Esimerkiksi Italissa alle viisi prosenttia kaikista 50–75-vuotiasta naisista on solminut parisuhteen ensimmäisen avioliiton jälkeen. Ruotsissa ja Tanskassa, mutta myös Saksassa, vastaava luku ylittää 20 prosenttia (Kuvio 2.18).

Kuvio 2.18. Naimattomat, yhden avioliiton solmineet ja avioliiton jälkeen uuden tai uusia suhteita muodostaneet. Prosenttia.

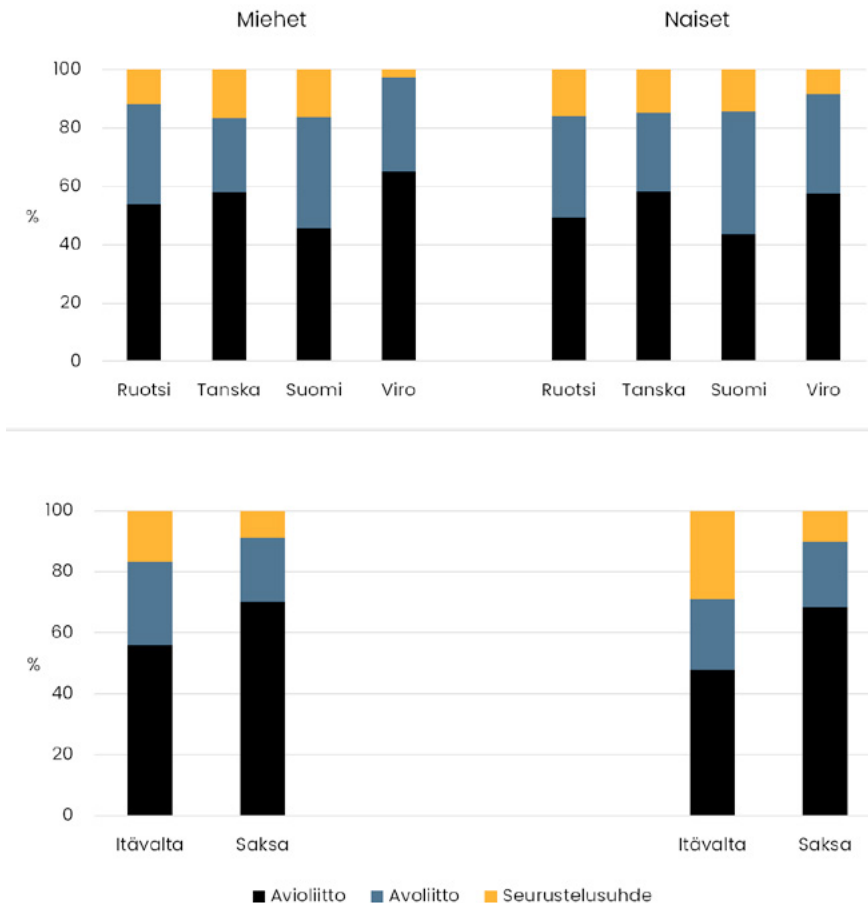

Lähde: SHARELIFE (allot 3 ja 7)

Suurin osa ensimmäisen avioliiton jälkeisistä suhteista muodostuu vastaajien ollessa 30–40-vuotiaita. Noin 30 prosenttia uuden suhteen solmineista löytää silti uuden puolison yli 50-vuotiaana.

Minkälaisia parisuhteita eurooppalaiset ikääntyvät muodostavat ensimmäisen avioliiton jälkeen? Kuvaamme seuraavaksi ainoastaan niitä maita, joissa pariutuminen ensimmäisen avioliiton jälkeen on yleistä. 50 vuotta täyttäneet eurooppalaiset päätyvät useimmiten avioliittoon uuden suhteen muotona kaikissa tarkastelemissamme maissa. Tosin avioliiton asema oli vankempi Saksassa kuin Pohjoismaissa. Suomessa, Ruotsissa ja Tanskassa yli kolmannes solmii avioliiton ja noin 15 prosenttia seurustelee. (Kuvio 2.19.) Siten merkitykselliset seurustelusuhdet, joissa ei asuta yhdessä, vaikuttavat vaikiinnuttaneen asemaansa ikääntyvien keskuudessa.

Kuvio 2.19. Parisuhteen muoto ensimmäisen avioliiton jälkeen sukupuolen mukaan (50–75-vuotiaat). Prosenttia.

Lähde: SHARELIFE (allot 3 ja 7)

2.7 Yhteenveto: yli 50-vuotiaat pariutuvat ja eroavat aiempaa useammin

Perhetutkimus on pitkään keskittynyt hedelmällisessä iässä olevien aikuisten pariutumiseen ja eroihin ikääntyvien parisuhdemuutosten jäädessä vähemmälle huomiolle. Tässä luvussa olemme siksi esitelleet muutoksia eronneisuudessa ja pariutumisessa viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana yli 50-vuotiaiden keskuudessa Suomessa. Tulokset osoittavat, että Suomi on kansainvälisten trendien kärjessä: Suomi ja muut Pohjoismaat erottuvat maina, joissa parisuhteet ovat moninaistuneet jo aikaisin.

Nykypäivän ikääntyvät eroavat ja muodostavat parisuhteita huomattavasti useammin kuin 30 vuotta sitten. Nousujohteinen kehitys on tosin ollut vahvimillaan 50–59-vuotiaiden miesten keskuudessa ja alkanut jo 1990-luvulla, jolloin maamme sotien jälkeiset suuret ikäluokat saavuttivat tämän iän.

Kysyimme myös, kuka eroaa ja solmii uuden suhteen 50 ikävuoden jälkeen. Analyysimme osoittavat, että myöhemmällä iällä pariutuvat ja eroavat ovat henkilöitä, joilla on useampia parisuhteita takanaan. Toisaalta ensimmäisten avioliittojen osuus yli 50 vuotta täyttäneiden liitoista on kasvanut, ja suurin osa ”harmaista avioeroista” koskee ensimmäistä liittoa.

Ikääntyneiden eroaminen ja pariutuminen ovat Suomessa vahvasti yhteydessä sosioekonomiseen asemaan. Korkea sosioekonominen asema suojaa viisikymppisten miesten liittoja, kun se naisilla on yhteydessä korkeampaan eronneisuuteen. Miesten menestys ikääntyvien parisuhdemarkkinoilla on sidoksissa heidän resursseihinsa siten, että parisuhde useammin toteutuu korkeatuloisilla ja korkeakoulutetuilla. Naisilla yhteys sosioekonomisen aseman ja pariutumisen välillä on monimutkaisempi, ja vaihtelee sekä parisuhdemuodon että ajan kanssa.

”Yksin on vapaus tehdä mitä haluaa ja rahat riittävät siihen, mitä haluaa, kun ei tarvitse elättää ketään.”

(Nainen, noin 65 vuotta)

3 Parisuhdetyytyväisyys 50 vuotta täyttäneillä

50+ pariskunnat ovat varsin tyytyväisiä parisuhteeseensa. Valtaosa on täysin samaa mieltä siitä, että kumppani ja hän rakastavat toisiaan ja kuuluvat yhteen.

Harvempi kuin joka kymmenes on erittäin tyytymätön. Naiset ovat keskimäärin hieman miehiä tyytymättömpiä.

Tyytymättöimpiä ollaan fyysisen läheisyyden määrään. Joka neljäs 50 vuotta täyttänyt suomalainen on tyytymätön fyysisen läheisyyden määrään parisuhteessaan. Oma koettu terveys ja parisuhteen ikäero vaikuttavat siihen, miten tyytyväisiä vastaajat olivat fyysiseen läheisyyteen.

Pariskunnan tunneyhteyttä kuvaavista seikoista tyytymättöimpiä ollaan suhteen kommunikaatioon. Ne, joille nykyinen parisuhde oli vähintään elämän toinen, olivat myös muita tyytymättömpiä tunneyhteyden eri osa-alueisiin.

Naiset ja nuoremmat vastaajat olivat muita useammin harkinneet eroa viime aikoina. Ensimmäisessä merkityksellisessä suhteessa olevat naiset ja avioliitossa olevat naiset olivat harkinneet eroa muita harvemmin. Yleisintä eron pohtiminen oli sekä naisille että miehille niissä parisuhteissa, joissa nainen oli miestä vanhempi.

Minkälaisia keski-ikäisten ja sitä vanhempien suomalaisten parisuhteet tänään ovat? Tarkastelemme tässä luvussa yli 50-vuotiaiden, parisuhteessa olevien suomalaisten parisuhdetyytyväisyyttä ja eroaiteita.

Kuten johdantoluvussa ilmeni, parisuhteessa olevat voivat keskimäärin yksineläviä paremmin niin fyysisesti kuin psyykkisesti. Silti pelkkä suhteen olemassaolo ei välttämättä riitä, vaan suhteen laadulla on merkitystä yksilöiden hyvinvoinnille. Tyytyväisyys parisuhteeseen vaikuttaa myös eroaiteisiin.

Erittelemme alla eri parisuhdetekijöihin tyytyväiset ja tyytymättömät vastaajat sukupuolen mukaan. Tarkastelemme myös iän, koulutuksen, työmarkkinatilanteen, koetun terveyden, parisuhdetyypin ja parisuhdehistorian yhteyksiä parisuhdetyytyväisyyteen. Lisäksi selvitämme, onko pariskunnan keskinäisellä ikäerolla tai koulutuseroilla vaikutusta parisuhteen laatuun.

Tässä ja tätä seuraavassa, riidanaiheita käsittelevässä luvussa, hyödynnetään SHARE Suomen erillistä kyselylomaketta, jonka kautta Väestöliitolla oli mahdollisuus selvit-

tää tarkemmin suomalaisten parisuhdetyytyväisyyttä. Luvun analyysissä ovat mukana ne 1 297 vastaajaa, jotka olivat kyselyhetkellä avio- tai avoliitossa tai seurustelivat, ja jotka olivat vastanneet ainakin yhteen parisuhdetyytyväisyyttä tai riitelyä parisuhteessa koskevaan kysymykseen.

Ikä- ja koulutuseroja parisuhteen osapuolten välillä tarkastelimme niiden parien osalta, joista molemmat olivat vastanneet ainakin yhteen parisuhdetyytyväisyyttä tai riidanaihetta koskevaan kysymykseen, ja jotka molemmat olivat yli 50-vuotiaita. Tämä joukko koostuu siis 50+-vuotiaista pariskunnista. Koska kaikki pariskunnat olivat heterosuhteissa, joukossa oli yhtä paljon naisia ja miehiä, yhteensä 898 vastaajaa eli 449 paria. Taulukossa 3.1 on kuvattu vastaajat ja heidän jakaumansa taustamuuttujittain. Käytetyt muuttujat on kuvattu tarkemmin liitteessä.

3.1 Yli 50-vuotiaiden suomalaisten parisuhdetyytyväisyys

Kysyimme vastaajien näkemyksiä kymmeneen heidän nykyistä parisuhdettaan koskevaan väittämään:

Parisuhdetyytyväisyyttä koskevat väittämät

1. Olen tyytyväinen siihen, miten ilmaisemme asioita ja tunteitamme toisillemme
2. Minusta tuntuu, että kumppanini ymmärtää minua
3. Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme
4. Minusta tuntuu, että kumppanini arvostaa minua
5. Minusta tuntuu, että rakastamme toisiamme
6. Välillämme vallitsee henkinen yhteenkuuluvuus
7. Kumppanini tukee minua täysin elämässäni
8. Olen harkinnut eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina
9. Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista
10. Olen tyytyväinen siihen, miten vietämme aikaa yhdessä

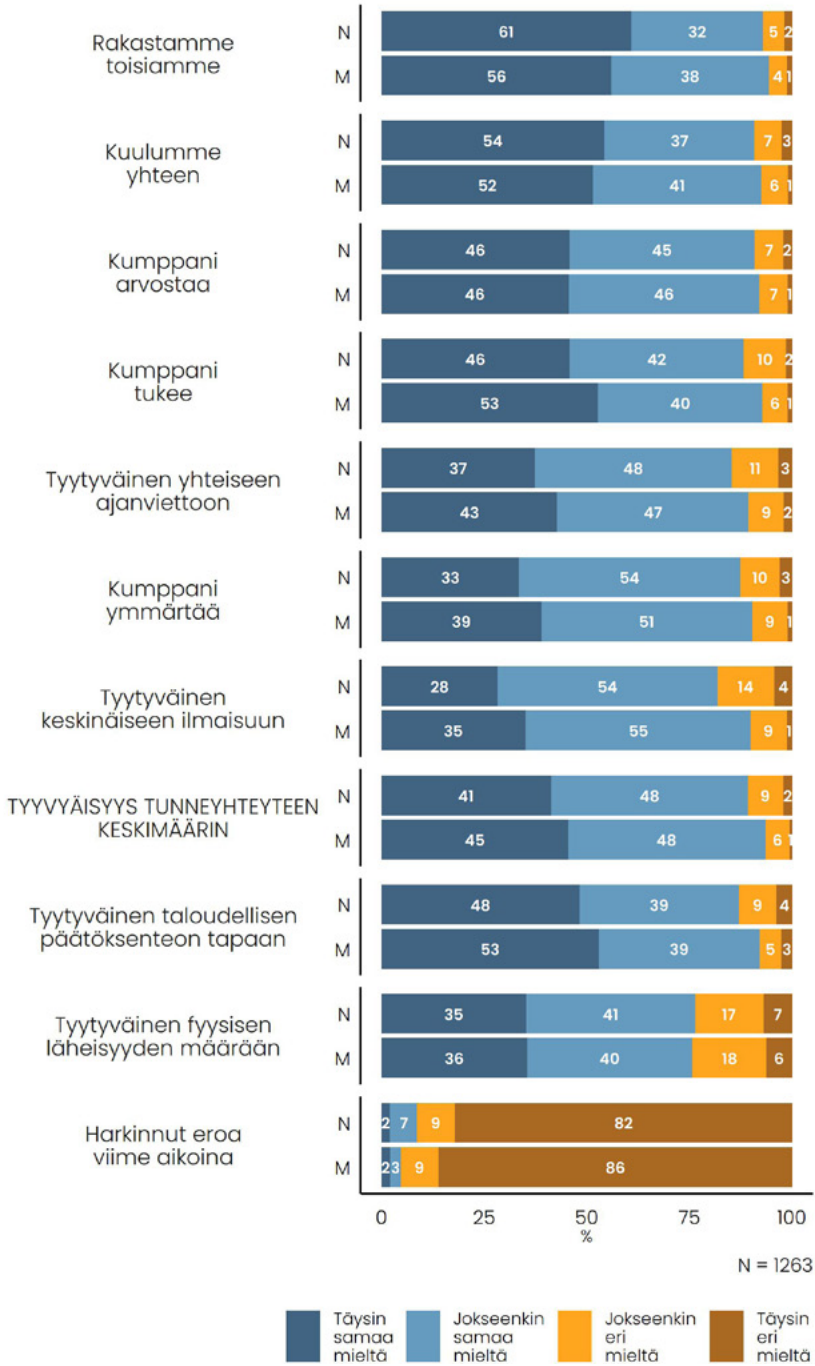
Seitsemästä väittämästä tehtiin faktorianalyysin perusteella tunneyhteyttä kuvaava yhteinen muuttuja, joka näkyy myös kuviossa. Tarkat kysymyksenasettelut sekä summamuuttujan muodostaminen on kuvattu liitteessä.

50 vuotta täyttäneet, seurustelevat tai kumppaninsa kanssa asuvat suomalaiset ovat kaiken kaikkiaan tyytyväisiä parisuhteeseensa. Valtaosa on täysin samaa mieltä siitä, että kumppani ja hän rakastavat toisiaan ja kuuluvat yhteen. Selvä enemmistö, 76–94 prosenttia on tyytyväinen parisuhteensa eri ulottuvuuksiin (jokseenkin tai täysin samaa mieltä tässä esitetyistä väitteistä). Harva on erittäin tyytymätön, sillä vain 1–7 prosenttia vastaajista oli täysin eri mieltä väitteiden kanssa. Myös harvempi kuin joka kymmenes vastaaja on viime aikoina harkinnut eroa (Kuvio 3.1).

Taulukko 3.1. SHARE Suomen erilliseen kyselylomakkeeseen vastanneet, parisuhteessa olevat yli 50-vuotiaat.

Sukupuoli		%/ka	N
	Nainen	51	648
	Mies	49	615
Ikä (keskiarvo)		66	
Koulutus			
	Perus	27	343
	Keski	32	402
	Korkea	40	508
	Ei tiedossa	1	10
Työssäkäynti			
	Eläkkeellä	61	767
	Työllinen	34	431
	Muu	5	65
Koettu terveydentila			
	Erittäin hyvä	20	248
	Hyvä	42	525
	Huono	39	489
	EOS	0	1
Parisuhdehistoria			
	Ensimmäinen merkityksellinen suhde	72	904
	2+ suhde	28	358
	Ei tietoa	0	1
Parin ikäero (HUOM! Aineistossa parien N =449)			
	Nainen 3+ vuotta nuorempi	56	253
	0-2 v. ikäero	29	128
	Mies 3+ vuotta nuorempi	15	68
Parin koulutusero			
	Naisella korkeampi koulutus	29	131
	Puolisoiilla samantasoinen koulutus	51	229
	Miehellä korkeampi koulutus	18	81
	Koulutusero ei tiedossa	2	8

Kuvio 3.1. Tyytyväisyys parisuhteen eri osa-alueisiin. Naiset ja miehet.¹

¹ Kuvioiden luvut on pyöristetty prosentin tarkkuuteen, eivätkä ne siksi aina summaudu sataan.

Samalla on selvää, että haasteita ja jännitteitä löytyy. *Fyysisen läheisyyden määrä* oli kaikista parisuhteen laatua mittaavista kysymyksistä se, johon vastaajat olivat eniten tyytymättömiä. Sekä miehistä että naisista lähes joka neljäs oli vähintään jokseenkin eri mieltä väitteestä ”Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme”, eikä sukupuolten välillä ollut tässä kysymyksessä eroa.

Tyytyväisiä oli *tunneyhteyden* kohdalla kysymyksestä riippuen 82–94 prosenttia. Kaikkein tyytyväisimpiä sekä miehet että naiset olivat kumppaneiden *keskinäiseen rakkauteen*. 61 prosenttia naisista ja 56 prosenttia miehistä ilmoitti olevansa täysin samaa mieltä siitä, että omassa parisuhteessa kumppanit rakastavat toisiaan. Vastaajat olivat myös hyvin tyytyväisiä *yhteenkuuluvuuden tunteeseen*, sillä 54 prosenttia naisista ja 52 prosenttia miehistä oli täysin samaa mieltä väitteestä ”Kuulumme yhteen”. 46 prosenttia naisista ja 53 prosenttia miehistä koki, että *kumppani tukee heitä* ja 46 prosenttia molemmista sukupuolista koki, että *kumppani arvostaa heitä*.

Tunneyhteyttä kuvaavista tekijöistä vähiten tyytyväisiä vastaajat olivat suhteen kommunikaatioon. Vain 28 prosenttia naisista ja 35 prosenttia miehistä ilmoitti olevansa täysin tyytyväinen siihen, miten omassa parisuhteessa *ilmaistaan asioita ja tunteita*, ja 33 prosenttia naisista ja 39 prosenttia miehistä oli täysin samaa mieltä siitä, että *kumppani ymmärtää heitä*. Kuitenkin niissäkin väitteissä, joissa *täysin* samaa mieltä olevia oli vain vähän, valtaosa oli *ainakin jokseenkin* samaa mieltä.

Selvä enemmistö, noin yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että *rahaa ja taloutta koskevan päätöksenteon tapa* tyydyttää heitä. Naiset olivat taloudelliseen päätöksentekoon hieman vähemmän tyytyväisiä (13 % jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa) kuin miehet (8 % eri mieltä).

Molemmista sukupuolista reippaasti yli kahdeksan kymmenestä oli täysin eri mieltä siitä, että olisi *harkinnut eroa*. Naisista yhdeksän prosenttia, eli lähes joka kymmenes, mutta miehistä vain noin joka kahdeskymmenes oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että olisi harkinnut viime aikoina eroa tai suhteen lopettamista.

Miten parisuhdetyytyväisyys vaihtelee eri taustatekijöiden mukaan? Tarkastelemme alla ensin tarkemmin tunneyhteyteen liittyviä vastauksia, jonka jälkeen tarkastelemme erikseen tyytyväisyyttä fyysisen läheisyyteen, taloudelliseen päätöksentekoon sekä eroaikeita.

3.2 Tunneyhteys, sukupuoli ja parisuhdehistoria

Naiset ja miehet olivat enimmäkseen yhtä tyytyväisiä parisuhteensa tunneyhteyteen, joskin miehet olivat keskimäärin hieman tyytyväisempiä useimpiin tunneyhteyttä mittaaviin tekijöihin. Suurin ero miesten ja naisten välillä oli tyytyväisyydessä siihen, miten parisuhteessa ilmaistaan asioita ja tunteita: lähes joka viides nainen, mutta vain joka kymmenes mies oli ainakin jokseenkin eri mieltä väittämästä ”Olen tyytyväinen siihen, miten ilmaisemme asioita ja tunteita toisillemme”.

Kuten Kuvio 3.1:sta ilmeni, naiset olivat erityisen tyytymättömiä asioiden ja tunteiden ilmaisuun (18 % naisista oli joko täysin tai jokseenkin eri mieltä väitteen kanssa) sekä yhteiseen ajanviettoon (14 %). Eri mieltä naiset olivat verrattain usein myös siitä, että kumppani ymmärtää (13 %) tai tukee (12 %) heitä. Miehet olivat eniten eri mieltä tyytyväisyydestä yhteiseen ajanviettoon (11 %) ja keskinäiseen ilmaisuun (10 %) sekä kumppanin ymmärrykseen (10 %). Naisten tyytymättömyys on 1–8 prosenttiyksikköä miesten tyytymättömyyttä korkeampi kaikissa tunneyhteyttä tarkastelleissa kysymyksissä.

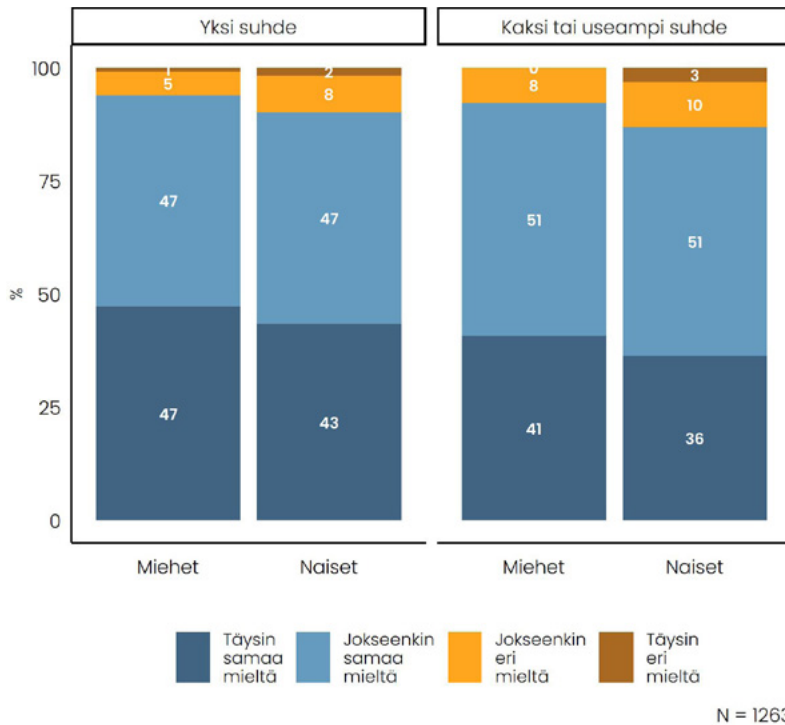
Tarkastelimme parisuhteen tunneyhteyden vaihtelua myös vastaajan iän, koulutuksen, koetun terveyden, työmarkkinastatuksen ja parisuhdetyyppin mukaan. Tutkimme myös, onko pariskunnan keskinäinen ikäero tai ero koulutustunneisuudessa yhteydessä siihen, kuinka tyytyväisiä vastaajat olivat parisuhteensa tunneyhteyteen. Mitkään näistä taustamuuttujista eivät olleet yhteydessä parisuhteen tunneyhteyden laatuun miehillä tai naisilla. Tässä tapauksessa ”nollatulokset” on varsin kiinnostava: *sozioekonomiset tekijät eivät näyttäisi vaikuttavan suomalaisten ikäihmisten parisuhdetyytyväisyyteen*. Vastaajat näyttivät päinvastoin olevan yhtä tyytyväisiä parisuhteensa tunneyhteyteen riippumatta siitä, minkä ikäisiä he olivat, mikä oli heidän koulutuksensa tai koettu terveytensä, olivatko he eläkkeellä vai vielä työelämässä, tai olivatko he avo- vai avioliitossa. Myöskään pariskunnan ikäerolla tai sillä, oliko osapuolten koulutustaso erilainen vai samanlainen, ei ollut SHARE Suomi -aineistossa merkitystä pariskunnan keskinäiselle tunneyhteydelle.

Parisuhdehistorialla oli sen sijaan selvä yhteys parisuhteessa koettuun tunneyhteyteen. Parisuhdehistorialla tarkoitamme sitä, oliko kyseessä oleva parisuhde vastaajan ensimmäinen merkityksellinen, pitkä suhde, vai oliko tällaisia suhteita takana jo vähintään yksi. Ne, joille nykyinen parisuhde oli vähintään elämän toinen, olivat tyytymättömämpiä parisuhteen tunneyhteyteen (Kuvio 3.2). Ensimmäisessä suhteessaan olevista naisista 43 prosenttia oli täysin samaa mieltä tunneyhteyttä kuvaavan summamuuttujan kanssa, kun taas vähintään toisessa parisuhteessa olevilla naisilla tämä osuus oli 36 prosenttia. Miehillä vastaavat luvut olivat 47 ja 41 prosenttia.

”Kun tutustuin uuteen kumppaniini, en voinut lakata ihmettelemästä, voiko tällaisia miehiä olla olemassa. Hän oli ja on luotettava, rehellinen, rauhallinen, ystävällinen, avulias ja vaatimaton. Yli kymmenen vuotta kestänyt ystävytemme kukoistaa edelleen joka päivä. Asumme omissa kodeissamme. Soittelemme aamuisin hyvät huomenet, päivisin soittelemme ja iltaisin hyvät yöt. Viikolla käymme yhdessä asioilla.”

(Nainen, noin 80 vuotta)

Kuvio 3.2. Mitä mieltä vastaaja keskimäärin on siitä, toimiiko tunneyhteys hänen parisuh- teessaan? Parisuhdetytyväisyyden eri osa-alueiden keskiarvo. Merkityksellisten parisuh- teiden ja sukupuolen mukaan.

Seuraavaksi tarkastelemme niitä parisuhteen laatua mittaavia kysymyksiä, jotka eivät faktorianalyysin perusteella mitanneet samaa, parisuhteen yleistä tunneyhteyttä kuvaavaa tekijää, vaan olivat itsenäisiä parisuhteen laadun mittareita. Näitä olivat tyytyväisyys fyysisen läheisyyden määrään, tyytyväisyys taloudelliseen päätöksentekoon suhteessa ja se, oliko vastaaja harkinnut viime aikoina päättävänsä parisuhteen.

3.3 Tyytyväisyys fyysiseen läheisyyteen

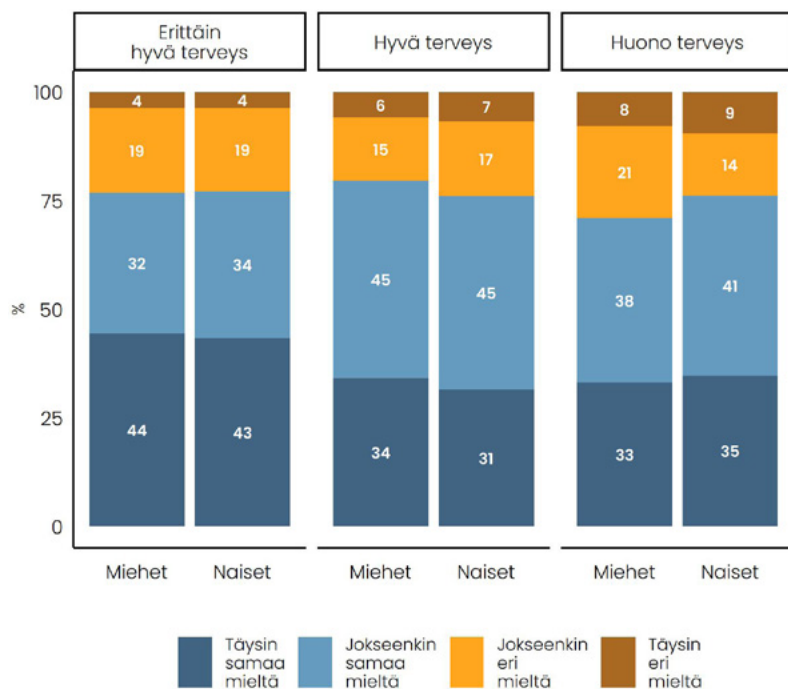
Eniten tyytymättömyyttä esiintyi *fyysisen läheisyyden määrään*, johon noin joka neljäs 50 vuotta täyttänyt mies tai nainen oli tyytymätön. Kysymyksenasettelu ei paljasta sitä, mitä kaikkea fyysiseen läheisyyteen mielletään tai koskeeko tyytyväisyys määrän lisäksi myös laatua. Emme myöskään tiedä, kokevatko eri mieltä väitteestä olevat vastaajat fyysisen läheisyyden suhteessaan liialliseksi vai liian vähäiseksi. Aikaisemmista Perhebarometreista (Kontula, 2016) on selvinnyt, että yhdyntöjen ja muun seksuaalisuuden määrä on yhteydessä fyysisen läheisyyden määrään. Sekä seksi että muu fyysinen läheisyys ovat myös yhteydessä suomalaisten parisuhdeonneen. Tässä esiintyy toki vaihtelua niin eri pariskuntien välillä kuin ikääntymisen tuomien toimintarajoitteiden myötä.

Iän myötä seksin merkitys parisuhdeonnelle vähenee yleisesti ja etenkin naisilla (Kontula, 2016). On siis odotettavissa, että sekä kumppanin ikä että terveydentila vaikuttavat fyysiseen läheisyyteen. Odotusten mukaisesti vastaajien tyytyväisyys fyysisen läheisyyden määrään vaihteli sekä vastaajan koetun terveydentilan että kumppaneiden välisen ikäeron mukaan. Muilla tarkastelluilla taustamuuttujilla ei sen sijaan ollut selkeää vaikutusta siihen, miten tyytyväisiä vastaajat olivat parisuhteen fyysiseen läheisyyteen.

Miehet, jotka kokivat terveytensä ”erittäin hyväksi”, olivat muita miehiä tyytyväisimpiä fyysisen läheisyyden määrään suhteessaan (44 % oli väitteen kanssa täysin samaa mieltä, Kuvio 3.3). Väitteen kanssa täysin samaa mieltä olevien osuus oli ”hyväksi” tai ”huonoksi” terveytensä kokevien miesten joukossa kymmenen prosenttiyksikköä pienempi (34 % ja 33 %). ”Huonoksi” terveytensä kokevien miesten joukossa niiden osuus, jotka eivät olleet tyytyväisiä fyysisen läheisyyden määrään (29 %), oli hieman suurempi kuin paremmaksi terveytensä kokevien miesten keskuudessa (ryhmässä ”erittäin hyvä” 23 % ja ryhmässä ”hyvä” 21 %).

Miös naisvastaajista ne, jotka kokivat terveytensä erittäin hyväksi, olivat muita naisia useammin hyvin tyytyväisiä fyysisen läheisyyden määrään suhteessaan (Kuvio 3.3). Heistä 43 prosenttia oli täysin samaa mieltä fyysisestä läheisyydestä koskevan väitteen kanssa, verrattuna terveytensä hyväksi kokevien naisten 31 prosenttiin ja terveytensä huonoksi kokevien naisten 35 prosenttiin. Tyytymättömyys fyysisen läheisyyteen ei sen sijaan naisilla vaihdellut koetun terveyden mukaan, vaan oli kaikissa ryhmissä 23–24 prosenttia.

Kuvio 3.3. Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme. Koetun terveyden ja sukupuolen mukaan.

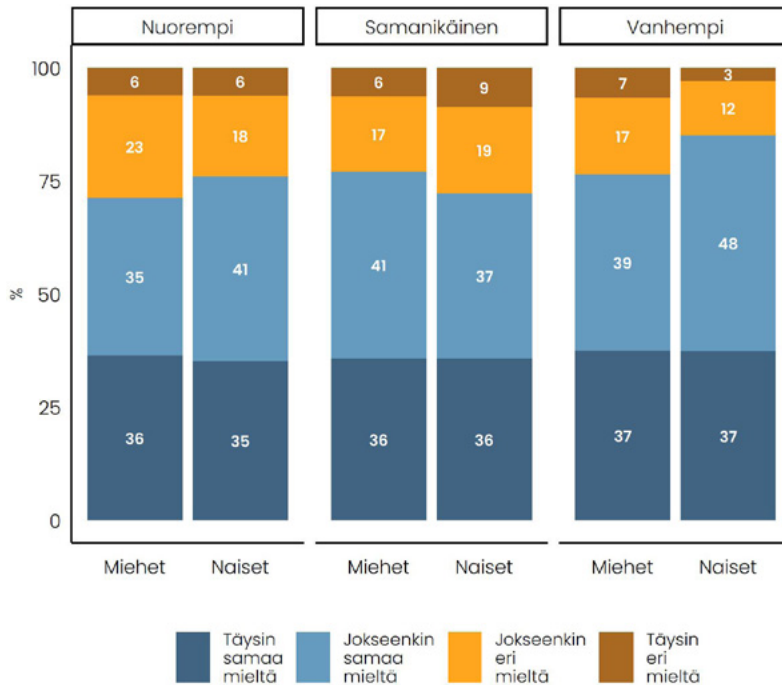

Hieman yli kolmasosa sekä miehistä että naisista ilmoitti olevansa täysin samaa mieltä siitä, että parisuhteessa oli sopivasti fyysistä läheisyyttä (Kuvio 3.4). Eri mieltä väitteen kanssa, eli tyytymättömien osuus, sen sijaan vaihteli jonkin verran pariskunnan ikäeron ja vastaajan sukupuolen mukaan.

Keskenään suurin piirtein saman ikäisten (+/- 2 vuotta) kumppaneiden suhteissa naiset olivat hieman useammin tyytymättömiä fyysisen läheisyyden määrään: 28 prosenttia naisista ja 23 prosenttia miehistä oli ainakin joksikin eri mieltä väitteestä.

Parisuhteissa, joissa nainen oli nuorempi osapuoli, sekä miehistä että naisista noin yksi neljästä (24 %) oli tyytymätön fyysisen läheisyyden määrään. Niissä parisuhteissa, joissa mies oli kolme vuotta tai enemmän naista nuorempi, miehistä 29 prosenttia ei ollut tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään, mutta naisista näin ajatteli vain 15 prosenttia. Ikäeron suunta vaikuttaa siis naisiin ja miehiin eri tavoin: Miehet ovat tyytymättömiä fyysisen läheisyyden määrään silloin, kun ovat puolisoaan nuorempia. Tällaisissa parisuhteissa (eli kun naiset ovat puolisoaan vanhempia) naiset taas ovat tyytyväisimmillään. (Kuvio 3.4.)

Kuvio 3.4. Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme. Naisten ja miesten mielipiteet sen mukaan, onko vastaaja 3+ vuotta nuorempi, samanikäinen (enintään 2 vuoden ikäero) vai 3+ vuotta vanhempi kuin kumppaninsa.

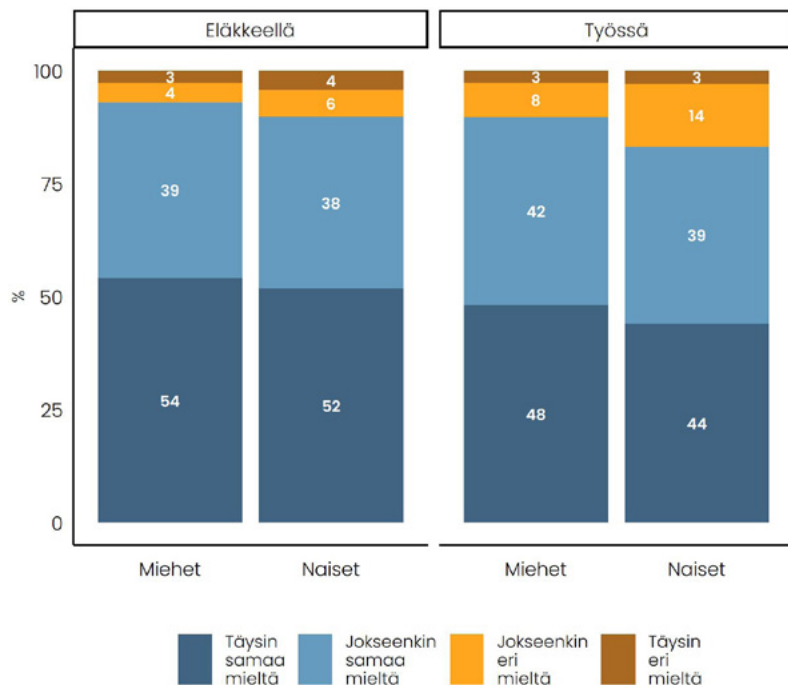
N = 898

3.4 Tyytyväisyys rahaa ja taloutta koskevaan päätöksentekoon

Selvä enemmistö, noin yhdeksän kymmenestä vastaajasta oli vähintään jokseenkin samaa mieltä siitä, että *rahaa ja taloutta koskevan päätöksenteon tapa* tyydyttää heitä (Kuvio 3.1). Naiset olivat taloudelliseen päätöksentekoon hieman vähemmän tyytyväisiä (13 % jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteen kanssa) kuin miehet (8 % eri mieltä).

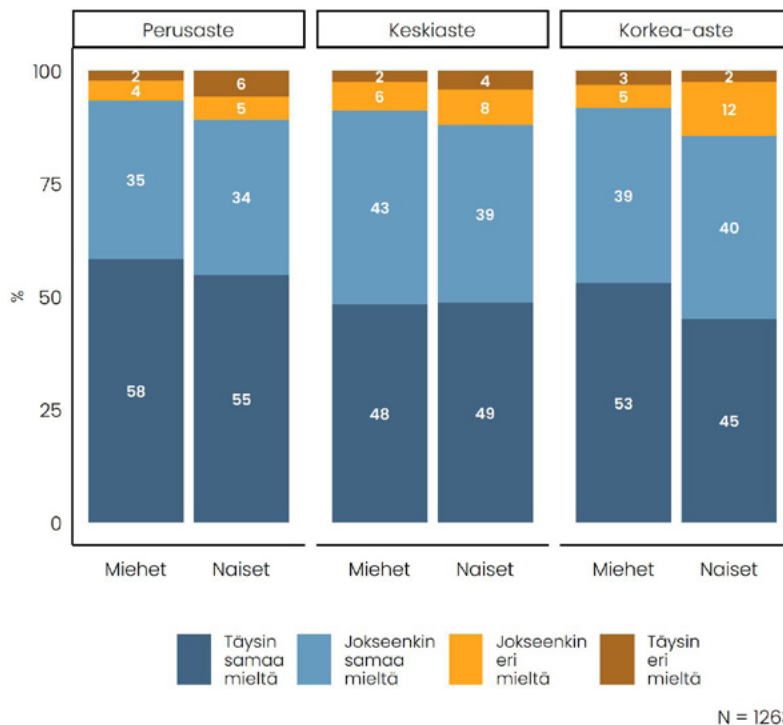
Tyytyväisyys rahaa ja taloutta koskevaan päätöksentekoon oli jonkin verran yhteydessä siihen, kävikö vastaaja vielä töissä vai oliko jo eläkkeellä, sekä siihen, kuinka kouluttautunut vastaaja oli, mutta ei muihin tässä tarkasteltuihin taustamuuttujiin. Työssäkäyvät naiset ja miehet olivat keskimäärin jonkin verran tyytymättömpiä parisuhteensa taloudelliseen päätöksentekoon kuin eläkkeellä olevat. Miesten kohdalla ero oli pienempi kuin naisilla. Eläkkeellä olevista miehistä seitsemän ja työssäkäyvistä kymmenen prosenttia ilmoitti olevansa tyytymätön rahaa ja taloutta koskevaan päätöksentekoon. Naisilla vastaavat luvut olivat korkeampia mutta ero samansuuntainen, kymmenen ja seitsemäntoista prosenttia. (Kuvio 3.5.)

Kuvio 3.5. Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista. Työssäkäynnin ja sukupuolen mukaan.

N = 1263

Korkeammin koulutetut naiset olivat matalammin koulutettuja tyytymättömpiä parisuhteensa taloudelliseen päätöksentekoon. Erityisesti niiden osuus, jotka olivat täysin samaa mieltä siitä, että ovat tyytyväisiä taloudelliseen päätöksentekoon, laski koulutuksen myötä perusasteen koulutuksen saaneiden 55 prosentista korkeasti koulutettujen 45 prosenttiin (Kuvio 3.6). Miehillä koulutus oli myös yhteydessä tyytyväisyyteen taloudellisesta päätöksenteosta, mutta niin, että tyytymättömiä olivat keskiasteen koulutuksen saaneet (48 prosenttia täysin samaa mieltä väitteen kanssa), sitten tulivat korkeakoulutetut (53 prosenttia täysin samaa mieltä), ja tyytyväisimpiä taloudelliseen päätöksentekoon suhteessaan olivat ne miehet, joilla oli vain perusasteen koulutus (58 prosenttia täysin samaa mieltä väitteen kanssa).

Kuvio 3.6. Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista. Koulutusasteen ja sukupuolen mukaan.

Eri sosioekonomisista ryhmistä korkeasti koulutetut naiset ja vielä työelämässä olevat naiset olivat siis eniten tyytymättömiä raha-asioita koskevaan päätöksentekoon parisuhteessaan.

3.5 Eroaikeet

Kokemus hyvästä parisuhteesta on vuoden 2013 Perhebarometrin tulosten perusteella keskeisin eronneisuutta vähentävä tekijä (Kontula, 2013). Siten oli odotettavissa, että parisuhdetyytyväisyyden ja eroaikeiden välillä olisi negatiivinen yhteys. Tulokset ovatkin tämän mukaisia. Kaikki parisuhdetyytyväisyyden osa-alueet olivat SHARE-aineistossa tilastollisesti merkitsevällä tavalla negatiivisesti yhteydessä eroaikeisiin.

Kaikkien vastaajien keskuudessa voimakkaimmin eroaikeita pienensi ennen kaikkea tunne siitä, että kumppanit rakastavat toisiaan (korrelaatiokerroin -0.38) ja että heidän välillään vallitsee henkinen yhteenkuuluvuus (-0.35). Sukupuolittain tarkastellessa vahvin negatiivinen korrelaatio havaittiin sekä miehillä että naisilla rakkauden tunteen ja eroaikeiden välillä. Naisilla toiseksi vahvin yhteys eroaikeiden vähäisyyteen oli tyytyväisyydellä siitä, miten kumppanit ilmaisevat asioita ja tunteita toisilleen (korrelaatiokerroin -0.35). Miehillä ilmaisun yhteys eroaikeisiin oli huomattavasti heikompi (-0.27). Yhteenkuuluvuuden ja eroaikeiden yhteys taas oli heillä selvästi voimakkaampi kuin naisilla (kertoimet vastaavasti -0.39 ja -0.32).

Miehillä koetun tuen yhteys eroaikeisiin oli vahvimpien yhteyksien joukossa (kolmanneksi vahvin; korrelaatiokerroin -0.36). Naisilla kumppanin tuen yhteys eroaikeisiin oli vasta kuudenneksi voimakkain yhdeksästä parisuhdetyytyväisyyden osa-alueesta (kerroin -0.31). Arvostuksen tunne puolestaan ei korostunut korrelaatioissa.

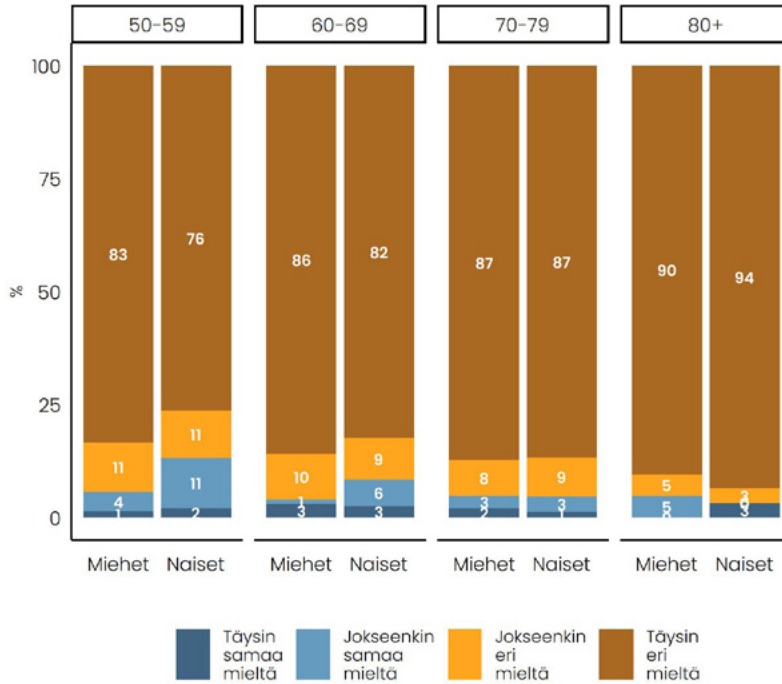
Kuten edellisessä luvussa esitettiin, yli 50-vuotiaiden avioerot ovat yleistyneet viimeisen 30 vuoden aikana. 16 prosenttia eli noin joka kuudes vastaajistamme oli ainakin jollain lailla harkinnut eroa viime aikoina, eli ei ollut täysin eri mieltä eroaikeita koskevasta väitteestä.

Joissakin ihmisryhmissä ja tietyyntyyppisissä parisuhteissa eroaikeet ovat muita yleisempiä. Tarkastelluista taustamuuttujista eroaikeet olivat selvimmin yhteydessä vastaajan ikään sekä parisuhdetytyppiin ja -historiaan. Eroa harkitsevia miehiä oli aineistossa ylipäätään niin vähän, että heidän kohdallaan eroja ei juurikaan havaittu, mutta naisten kohdalla kyllä. Iäkkäämmillä naisilla oli harvemmin eroaikeita kuin nuoremilla naisilla (Kuvio 3.7). Kun viisikymppisistä naisista vain 76 prosenttia oli täysin eri mieltä siitä, että olisi harkinnut eroa, kuusikymppisistä näin ajatteli jo 82 prosenttia ja seitsenkymppisistä 87 prosenttia. Yli 80-vuotiaista naisista peräti 94 prosenttia on täysin eri mieltä siitä, että heillä olisi viime aikoina ollut ajatuksia parisuhteen lopettamisesta. Miehillä vastaavasti niiden osuus, joilla ei ollut eroaikeita, kasvoi viisikymppisten 83 prosentista yli 80-vuotiaiden 90 prosenttiin. (Kuvio 3.7.)

“Avioliittomme kantava voima on yhteinen elämänkatsomus, avoimuus ja anteeksianto. Rakkaus kestää ristiriitatilanteitakin.”

(Nainen, noin 80 vuotta)

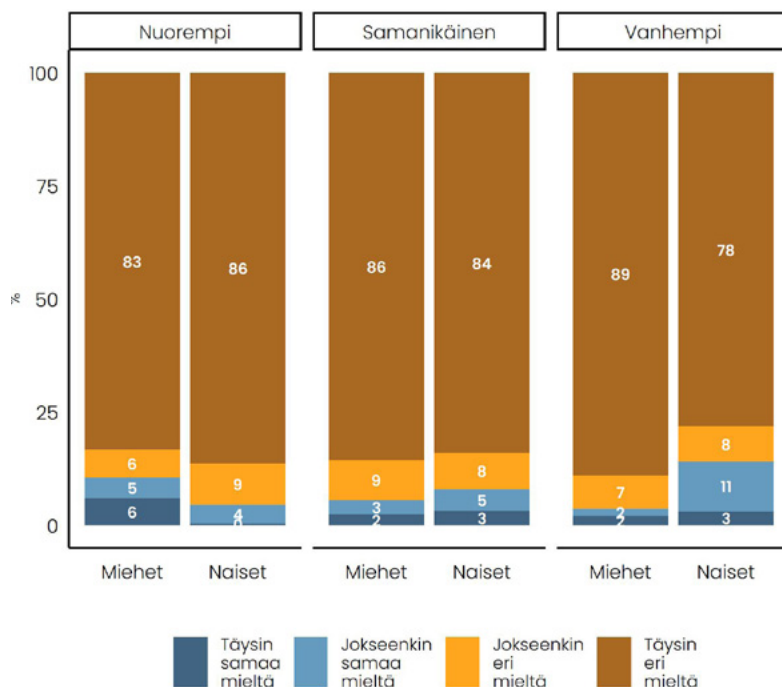
Kuvio 3.7. Olen harkinnyt eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina. Iän ja sukupuolen mukaan.

N = 1263

Myös pariskunnan ikäero oli kiinnostavasti yhteydessä vastaajien eroaikeisiin (Kuvio 3.8). Sekä miehet että naiset olivat harkinneet eroa todennäköisimmin, jos olivat sellaisessa parisuhteessa, jossa nainen oli miestä vanhempi. Tällaisissa suhteissa noin 14 prosenttia naisista ja 11 prosenttia miehistä on jokseenkin tai täysin samaa mieltä siitä, että on harkinnyt eroa viime aikoina. Vähemmän tällaisia ajatuksia oli naisilla ja miehillä, jotka olivat suhteessa, jossa nainen oli miestä nuorempi (vain 4 % eroaiteita kummallakin sukupuolella) sekä parisuhteissa, joissa pariskunnan osapuolet olivat suunnilleen saman ikäisiä (5 % miehistä ja 8 % naisista). (Kuvio 3.8.) Kuitenkin näissäkin yli 50-vuotiaiden suomalaisten suhteissa osapuolilla oli ollut verrattain vähän ajatuksia eroamisesta.

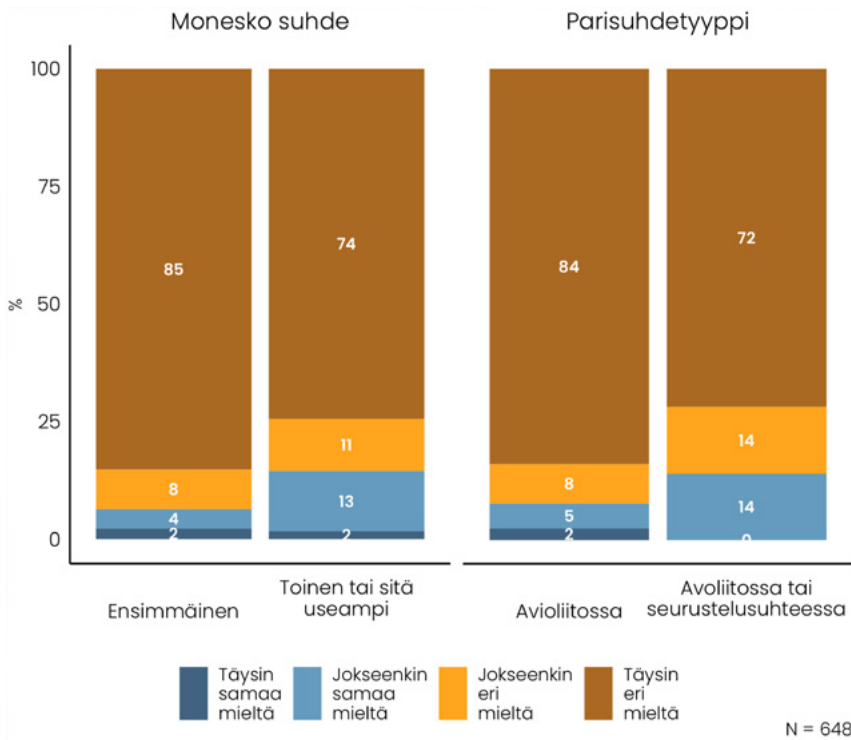
Kuvio 3.8. Olen harkinnut eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina. Sukupuolen ja sen mukaan, onko vastaaja kumppaniaan nuorempi, vanhempi vai samanikäinen kuin kumppani.

N = 898

Naisilla sekä parisuhdehistoria että parisuhdetyyppi ovat yhteydessä eroaikiin. Miehillä vastaavaa ilmiötä ei tämän kyselytutkimuksen puitteissa havaittu. Naiset, joilla oli ollut nykyistä parisuhdetta ennen ainakin yksi merkityksellinen parisuhde, harkitsivat eroa yleisemmin kuin he, jotka olivat ensimmäisessä merkityksellisessä parisuhteessaan. Vähintään toisessa suhteessaan olevista naisista 14 prosenttia oli ainakin jokseenkin samaa mieltä siitä, että olivat harkinneet viime aikoina eroa, kun tämä osuus ensimmäisessä suhteessaan olevien joukossa oli vain kuusi prosenttia. Avioliitossa elävistä naisista näin vastasi noin kahdeksan prosenttia, mutta avioliitossa tai seurustelusuhdeessa elävistä naisista 14 prosenttia. (Kuvio 3.9.)

Kuvio 3.9. Olen harkinnut eroa tai parisuhteen lopettamista viime aikoina. Naiset. Vasemmalla elinkaaren aikana olleiden suhteiden lukumäärän ja oikealla parisuhdetyyppin mukaan.

Osittain tämä tulos liittyy siihen, että yli 50-vuotiaiden ensimmäisessä suhteessaan olevien vastaajien parisuhteet ovat kestäneet pidempään, ja niissä on jo ohitettu suurimman eroriskin ajat. Parisuhteet päättyvät yleisimmin eroon noin 5–7 vuotta niiden solmimisesta (Kulu, 2014, ks. johdantoluku). Tässä on muistettava, että suhdetyyppi ja parisuhdehistoria ovat usein yhteydessä toisiinsa. Tuoreemmassa parisuhteessa olevat ovat useammin myös seurusteluvaiheessa tai asuvat avoliitossa.

3.6 Yhteenveto: parisuhteiden vahvuudet ja haavoittuvuudet

Yli 50-vuotiaat suomalaiset pariskunnat ovat varsin tyytyväisiä suhteeseensa. Valtaosa kokee, että kumppani ja hän rakastavat toisiaan ja kuuluvat yhteen. Rakkauden ja yhteenkuuluvuuden suhteen ei myöskään havaittu eroja minkään tutkitun taustamuuttujan kohdalla.

Tämä keskeinen ja myönteinen tulos vahvistaa aikaisempia Suomesta saatuja tutkimustuloksia. Aikaisemmista Perhebarometreistä tiedämme, että yli 70 prosenttia aviotaivoliitossa elävistä 50–74-vuotiasta suomalaisista pitävät parisuhdettaan hyvin tai melko onnellisena. Onnettomana liittoaan pitivät FINSEX 2015 -aineistossa noin joka neljäs nainen ja noin joka viides mies (Kontula, 2016, 58–59). Tässä esitetyt tulokset antavat tilanteesta jopa vielä myönteisemmän kuvan: SHARE Suomi -aineistossa tyytymättömiä oli vain noin kymmenisen prosenttia. SHARE 2017-aineisto on 50 vuotta täyttäneiden kohdalla laajempi ja edustavampi. Eri tutkimusaineistojen välisiin eroihin vaikuttanee myös kyselyiden eri aihepiiri ja keruutapa.

Sukupuoli vaikutti jonkin verran parisuhdetyytyväisyyteen. Kaikissa kysymyksissä, joissa sukupuolten välistä eroa havaittiin, naiset olivat miehiä tyytymättömämpiä kumppaniinsa tai suhteeseensa.

Tyytymättömiä ollaan fyysisen läheisyyden määrään, johon joka neljäs on tyytymätön. Oma terveys ja parisuhteen ikäero vaikuttavat siihen, miten tyytyväisiä vastaajat olivat fyysiseen läheisyyteen. Mielenkiintoista kyllä naiset ja miehet olivat keskimäärin yhtä tyytyväisiä tai tyytymättömiä fyysiseen läheisyyteen. Aiemmissä tutkimuksissa on usein havaittu, että naisten ja miesten tarpeet fyysisen läheisyyden määrästä poikkeavat toisistaan. Siksi onkin kiinnostavaa, että tässä yli 50-vuotiaita parisuhteessa olevia suomalaisia koskevassa aineistossa eroa ei havaittu. Tulos voi johtua siitä, että kyselyssä kysyttiin ainoastaan, onko vastaaja tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään, muttei tarkennettu, pitäisikö läheisyyttä olla enemmän vai vähemmän.

Tunneyhteyttä kuvaavista kysymyksistä eniten tyytymättömiä ollaan suhteen kommunikaatioon. Naiset olivat erityisen tyytymättömiä asioiden ja tunteiden ilmaisuun ja yhteiseen ajanviettoon. Eri mieltä naiset olivat verrattain usein myös siitä, että kumppani ymmärtää tai tukee heitä. Miehet olivat eniten eri mieltä tyytyväisyydestä yhteiseen ajanviettoon ja keskinäiseen ilmaisuun sekä kumppanin ymmärrykseen. Naisten tyytymättömyys on selvästi miesten tyytymättömyyttä korkeampaa niiden kysymysten kohdalla, joissa esiintyi eniten tyytymättömyyttä. Silti tyytymättömiä on kaikkien näiden väitteiden kohdalla alle 15 prosenttia kaikista vastaajista.

Ne, joille nykyinen parisuhde oli vähintään elämän toinen, olivat tyytymättömämpiä parisuhteen tunneyhteyteen kuin muut. Ensimmäisessä suhteessaan olevista naisista 43 prosenttia oli täysin samaa mieltä tunneyhteyttä kuvaavan summamuuttujan kanssa, kun taas vähintään toisessa parisuhteessa olevilla naisilla tämä osuus oli 36 prosenttia. Miehillä vastaavat luvut olivat 47 ja 41 prosenttia.

Naiset olivat taloudelliseen päätöksentekoon hieman vähemmän tyytyväisiä kuin miehet. Korkeammin koulutetut ja ansiotyössä käyvät naiset olivat matalammin koulutettuja ja eläkkeellä olevia naisia tyytymättömämpiä parisuhteensa taloudelliseen päätöksentekoon.

Harvempi kuin joka kymmenes 50 vuotta täyttänyt on erittäin tyytymätön suhteeseen ja on viime aikoina harkinnut eroa. Tyytymättömyys eri parisuhteen osa-alueisiin vahvistaa eroa-aikeita, kuten oli odotettavissa. Voimakkaimpia eroa-aikeita pienensi ennen

kaikkea tunne siitä, että kumppanit rakastavat toisiaan ja että heidän välillään vallitsee henkinen yhteenkuuluvuus. Naisilla toiseksi vahvin yhteys eroa-aikeiden vähäisyyteen oli tyytyväisyys siitä, miten kumppanit ilmaisevat asioita ja tunteita toisilleen. Miehillä taas koetun tuen yhteys eroa-aikeisiin oli vahvimpien yhteyksien joukossa.

Sillä, kuinka kauan vastaajan nykyinen parisuhde oli kestänyt, ei tässä aineistossa ollut merkitystä eroa-aikeiden yleisyydelle tai muille parisuhdetyytyväisyyden osa-alueille. Tämä selittyy pääosin sillä, että yli 50-vuotiaiden suhteet ovat tyypillisesti kestäneet varsin pitkään, tässä aineistossa keskimäärin noin 40 vuotta.

Naiset ja nuoremmat vastaajat olivat muita useammin harkinneet eroa viime vuoden aikana. Ensimmäisessä merkityksellisessä suhteessa olevat naiset ja avioliitossa olevat naiset olivat harkinneet eroa muita harvemmin.

Sekä miehet että naiset olivat harkinneet eroa todennäköisimmin, jos olivat sellaisessa parisuhteessa, jossa nainen oli miestä vanhempi. Jatkossa olisi kiinnostavaa tutkia, toistuuko tulos isommista eroa-aikeista niissä parisuhteissa, joissa nainen on miestä vanhempi, muissa aineistoissa, ja mistä tämä mahdollinen ikäeron vaikutus johtuu. Moni varmaan tunnistaa kulttuurisen normin siitä, että naisen ”ei kuulu” parisuhteessa olla miestä vanhempi, mikä saattaa aiheuttaa ylimääräistä painetta tällaisiin suhteisiin.

”Elämä on suhteellisen tasapainoista tällä hetkellä. Vanhempien hoitovastuut ovat lähimenneisyyttä. Sekä minun että puolisoni vanhemmat ovat jo kuolleet. Oma aika on lisääntynyt ja nyt odotetaan eläkkeelle jäämistä. Koemme, että lapsenlapset rikastavat elämäämme.”

(Nainen, noin 60 vuotta)

4 Riitojen yleisyys ja riidanaiheet yli 50-vuotiaiden parisuhteissa

Noin kaksi kolmesta 50+-vuotiaasta riitelee parisuhteessaan ainakin joskus. Eniten riidellään seksistä. Toiseksi yleisin riidanaihe koskee arjen sujuvuutta: kotitöitä, rahaa ja vapaa-ajan viettoa. Alkoholin ja päihteiden käytöstä riidellään noin joka viidennessä parisuhteessa.

Naiset kertovat riitelystä useammin kuin miehet, myös samojen pariskuntien sisällä. Poikkeus on seksistä riitelemisen, josta naiset ja miehet kertovat aika samalla lailla.

Parisuhdehistorialla oli selvä yhteys riitojen yleisyyteen. Avioliitossa tai ensimmäisessä merkityksellisessä suhteessa olevat riitelivät muita harvemmin. Parisuhdetyyppi ja ikäero vaikuttivat myös riitojen yleisyyteen.

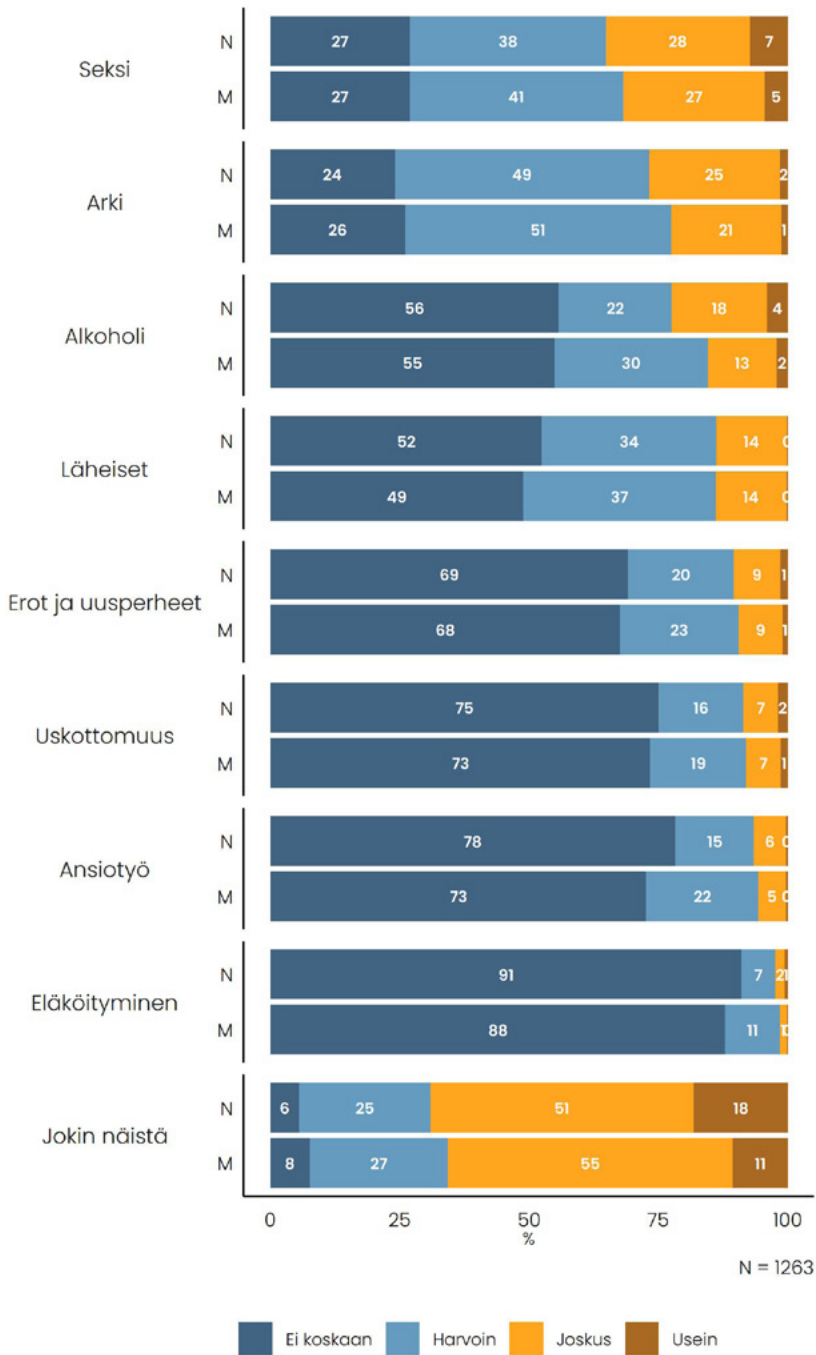
Eroaikeiden kanssa eniten yhteydessä olivat riidat rahasta, vapaa-ajan käytöstä ja seksielämästä.

Tässä luvussa jatkamme 50 vuotta täyttäneiden suomalaisten parisuhteiden laadun selvittämistä syventymällä erimielisyyksiin. Esitämme riitojen yleisyyttä ja riitojen aiheita sekä miten niihin liittyvät kokemukset vaihtelevat sukupuolten välillä. Kuten edeltävässä luvussa, tarkastelemme vastauksia myös iän, koulutuksen, työmarkkina-tilanteen, koetun terveyden, parisuhdetyypin sekä parisuhdehistorian mukaan. Koska vastaajissa on pariskuntia, voimme myös selvittää, onko pariskunnan keskinäisellä ikäerolla tai koulutuseroilla vaikutusta parisuhteiden jännitteisiin. Luvun lopussa tutkimme tarkemmin yhteyksiä eroaikeiden ja riitojen välillä. Aineisto on kuvattu edellisessä luvussa ja kysymyksenasettelu sekä taustamuuttujat tarkemmin liitteessä.

4.1 Miten usein yli 50-vuotiaat riitelevät?

Pyysimme vastaajia arvioimaan viidentoista riidanaiheen yleisyyttä parisuhteessaan (ks. liite). Vastauksista tehtiin neljä summamuuttujaa: *eläkkeelle jääminen* (oma ja puolison eläkkeelle jääminen), *ansiotyö* (oma ja puolison ansiotyö), *läheiset* (ystävät, lapset ja lapsenlapset, omat sukulaiset, puolison sukulaiset) sekä *arki* (kotityöt, raha, vapaa-

Kuvio 4.1. Kuinka usein mistäkin aiheesta riidellään? Naiset ja miehet.

aika). Neljä muuttujaa – *seksi, uskottomuus, erot ja uusperheet sekä alkoholi* – eivät sopineet mihinkään faktoriin, joten ne pidettiin omina muuttujinaan. Lisäksi muodostettiin muuttuja, joka kuvaa, *kuinka usein vastaajat riitelevät edes jostain tarkastellusta riidanaiheesta*. Kuviossa 4.1 on esitetty näiden yhdeksän riidanaiheiden yleisyys parisuhteissa elävillä naisilla ja miehillä.

Yli 50-vuotiaille riiteleminen ylipäättään on melko tavallista. Sekä naisista että miehistä noin kaksi kolmesta riitelee parisuhteessaan ainakin joskus jostain vaihtoehtona olleesta riidanaiheesta. Noin joka viides nainen ja joka kymmenes mies kertoo riitelevänsä jostain näistä usein, ja niitä, jotka eivät koskaan riitele mistään, on selvästi alle kymmenesosa vastaajista.

Noin kolmannes vastaajista riitelee seksistä, noin neljännes arjen aiheista ja noin viidennes alkoholista tai muista päihteistä joskus tai usein.

Aiemmista eroista, uusperheistä ja uskottomuudesta riidellään harvemmin. Noin joka kymmenes ilmoitti, että näistä aiheista riidellään joskus tai usein. Ansiotyöstä riidellään saman verran. Näiden riitojen yleisyyteen vaikuttaa tietenkin se, kuinka moni vastaajistamme on kokenut eroja ja uusperheitä lähipiirissään ja käykö toinen tai molemmat puoliset edelleen ansiotyössä.

Eläköitymisestä riiteleminen on tutkituista riidanaiheista kaikkein harvinaisinta, sillä vain noin kaksi prosenttia vastaajista ilmoitti riitelevänsä siitä joskus tai usein. Tämäkin on ymmärrettävää sen kannalta, että eläkkeelle jääminen on useimmiten kertaluontoinen ja ikäsidonainen tapahtuma. Se voi luoda suuriakin jännitteitä tietyssä vaiheessa elämänkaarta, mutta mahdollinen konflikti ei ole toistuva.

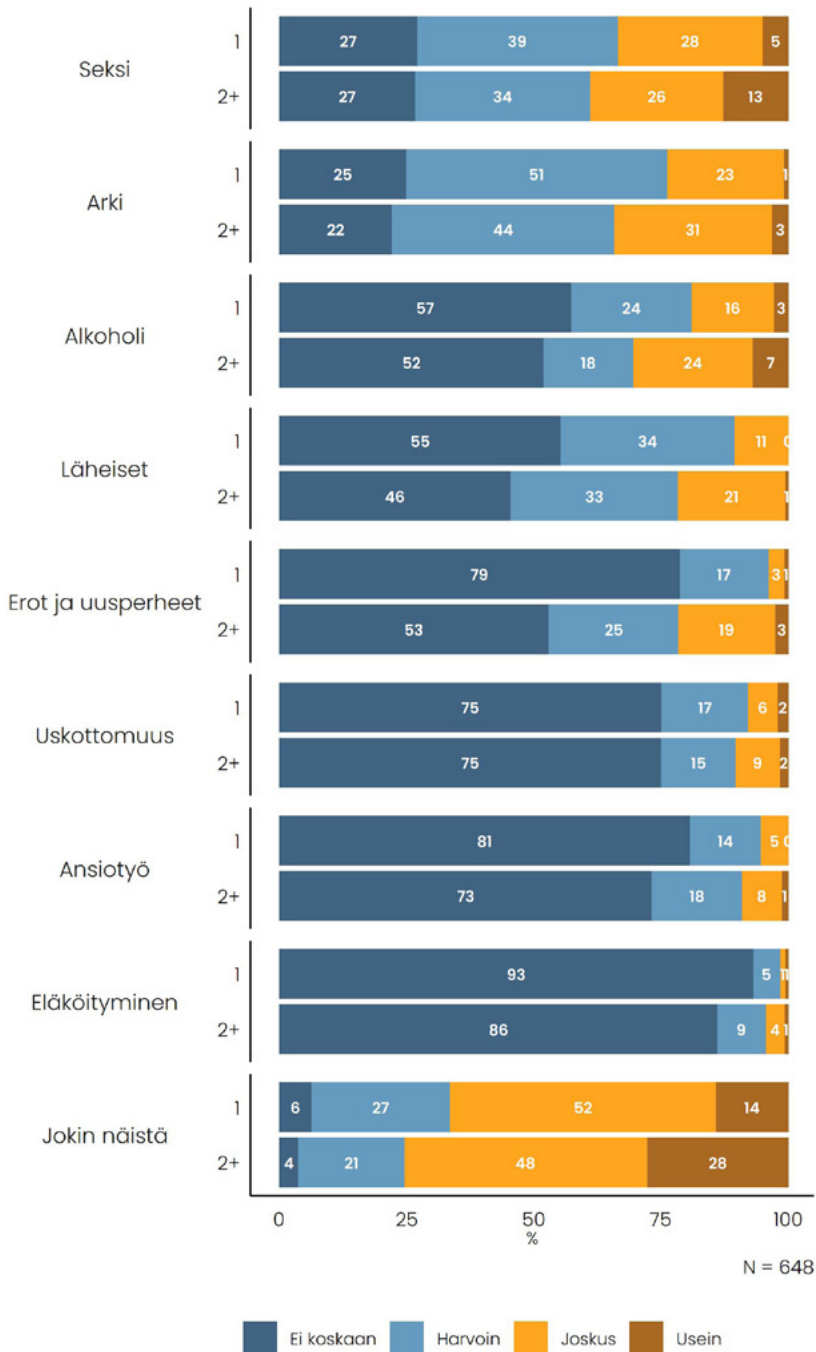
Kuviosta ilmenee myös, että naiset kokevat riitelyn olevan yleisempää kuin miehet. Kiinnostavaa on, että ero sukupuolten kokemuksessa riitojen yleisyydestä säilyy myös silloin, kuin tarkastellaan vastauksia pariskunnittain. Parisuhteen miesosapuolet siis aliarvioivat tai naisosapuolet yliarvioivat riitojen yleisyyttä, tai molempia.

Ensimmäisessä merkityksellisessä parisuhteessaan olevat naiset kertoivat riitelevänsä harvemmin kuin naiset, joille nykyinen liitto oli jo toinen tai sitä useampi (Kuvio 4.2). Tämä koski kaikkia eri riidanaiheita, joskaan tilastollista merkitsevyyttä ei voitu tutkia läheisistä, eroista ja uusperheistä eikä ansiotyöstä riitelemisen kohdalla vähäisen vastaajamäärän vuoksi. Miesten kohdalla ei löytynyt vastaavaa yhteyttä riitojen ja parisuhdehistorian välillä.

”Pitkissä parisuhteissa ei välttämättä riidellä esimerkiksi kotitöistä, koska toinen on antanut jo periksi ja tekee enemmän kuin toinen.”

(Nainen, noin 65 vuotta)

Kuvio 4.2. Kuinka usein naiset riitelevät parisuhteessaan. Elinkaaren aikana olleiden merkityksellisten parisuhteiden lukumäärän mukaan.

Riitely on odotetusti yhteydessä parisuhdetyytyväisyyden eri osatekijöihin, joita käsiteltiin edeltävässä luvussa. Parisuhdetyytyväisyyden kaikki kysytyt osa-alueet vähentävät tilastollisesti merkitsevästi riitelyä. Voimakkain yhteys riitelemisen vähäisyyteen oli tyytyväisyydellä siihen, miten pari ilmaisee toisilleen asioita ja tunteita, miten pari viettää yhteistä aikaa, sekä tunteella, että kumppani ymmärtää (kaikissa kolmessa korrelaatiokerroin 0.33).

Koska eroista ja uusperheistä, uskottomuudesta, ansiotyöstä ja eläköitymisestä riidellään keskimäärin niin harvoin, tarkempi tilastollinen analyysi niistä ei ole mielekäs. Tässä keskitymme jatkossa yleisempiin riidanaiheisiin: *riitoihin seksistä, läheissuh-teista, arjen asioista sekä alkoholista ja muista päihteistä.*

4.2 Riitely seksistä

Seksi oli kaikkein yleisin riidanaihe ikäihmisten parisuhteissa. Tulos heijastaa selvästi viime luvussa kuvattua tyytymättömyyttä fyysiseen läheisyyteen parisuhteissa. Noin joka kolmas parisuhteessa elävä, 50 vuotta täyttänyt suomalainen kertoo, että seksistä riidellään joskus tai usein. Tosin enemmistö riitelee seksistä korkeintaan harvoin, ja jopa 27 prosenttia ei riitele seksistä ikinä. (Kuvio 4.1 yllä.)

Mitä vanhempaan ikäluokkaan kuuluu, sitä yleisemmin seksistä riidellään harvoin tai ei koskaan. Tulos heijastaa aikaisempien Perhebarometriemme tulosta siitä, että iän lisääntymisen myötä seksi ei välttämättä ole yhtä tärkeää parisuhteen laadulle. (Kontula, 2016, s. 68).

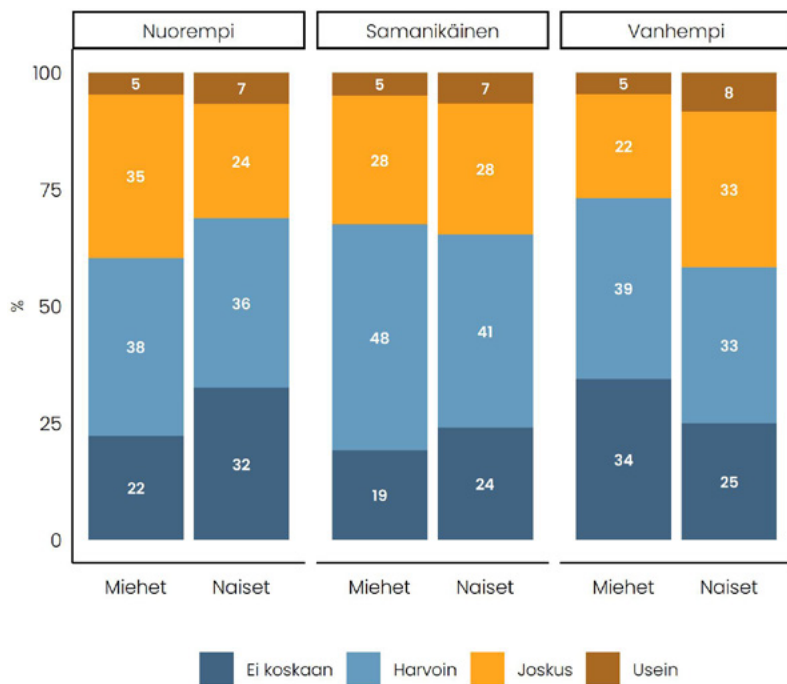
Ikään liittyvät erot näkyvät selvästi myös eläkkeellä olevien ja ansiotyössä käyvien välillä. Noin kolme kymmenestä eläkkeellä olevasta, mutta neljä kymmenestä ansiotyössä käyvästä vastaajasta ilmoittaa riitelevänsä seksistä joskus tai usein. Tulokseen voivat vaikuttaa sekä fyysinen ikä että elämäntilanne, kun seksielämää rasittavat kii-reet ja työpaineet ovat eläkkeellä jääneet pois. (Kontula, 2009.)

Parisuhteessa olevien vastaajien välinen ikäero vaikuttaa seksistä riitelemiseen. Kumppaniaan nuoremmat naiset riitelevät parisuhteessaan seksistä tyypillisesti harvemmin kuin kumppaninsa kanssa saman ikäiset naiset, ja kaikkein yleisintä riitely on niissä parisuhteissa, joissa nainen on vanhempi osapuoli. Koska vastaajat ovat ai-neistossa poikkeuksetta heterosuhteissa, miehillä tilanne on odotetusti päinvastainen. (Kuvio 4.3.)

”Mieheni sairastui viisi vuotta sitten vakavasti. Laskujen maksu ja talouden ylläpito on minun harteillani, mutta se ei ole aiheuttanut ristiriitoja.”

(Nainen, noin 70 vuotta)

Kuvio 4.3. Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Sukupuolen ja sen mukaan, onko vastaaja kumppaniaan nuorempi vai vanhempi, vai ovatko he kahden vuoden tarkkuudella saman ikäiset.

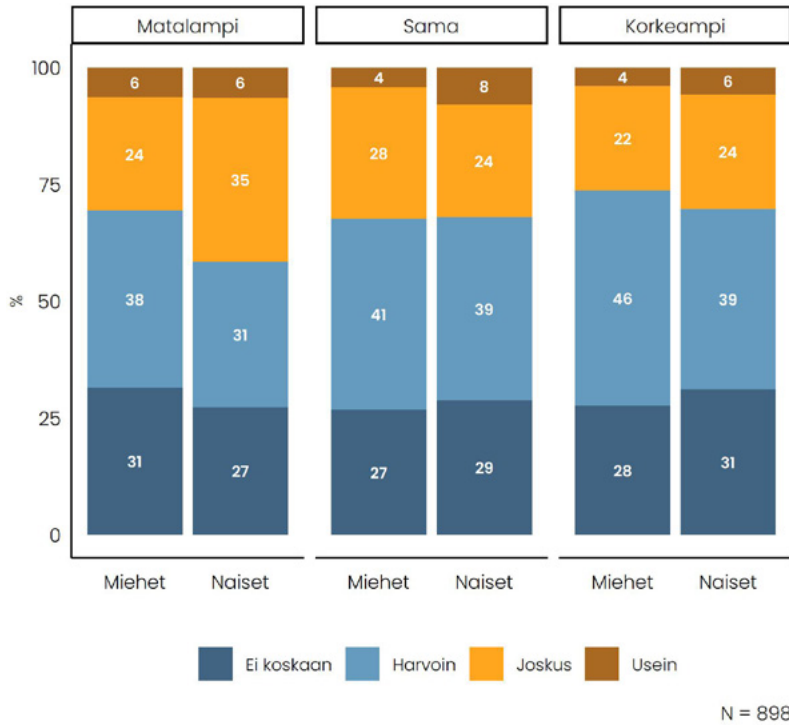
N = 898

Hämmentävää kyllä, kumppaneiden välisiä koulutuseroja tarkastellessa naisten ja miesten kokemukset eivät aina täsmää vastaavalla lailla. Kun miehellä on kumppaniaan matalampi koulutus ja naisella korkeampi koulutus, molemmat ilmoittavat riitelevänsä suurin piirtein yhtä paljon. Sama yhteismitallisuus pätee, kun kyse on saman koulutustason omaavista pareista. Sen sijaan kumppaniaan matalammin koulutetuista naisista peräti yli neljä kymmenestä kertoo riitelevänsä seksistä ainakin joskus, mutta heidän kumppaneistaan, eli niistä miehistä, joiden koulutus on kumppaniaan korkeampi, näin ajattelee alle kolme kymmenestä. (Kuvio 4.4.)

”Olen lähes koko aikuisikäni asunut puolison kanssa paitsi viimeiset kolme vuotta. Nautin nyt kovasti siitä, että saan elää vapaana, eikä minun tarvitse ottaa huomioon puolisoa.”

(Nainen, noin 55 vuotta)

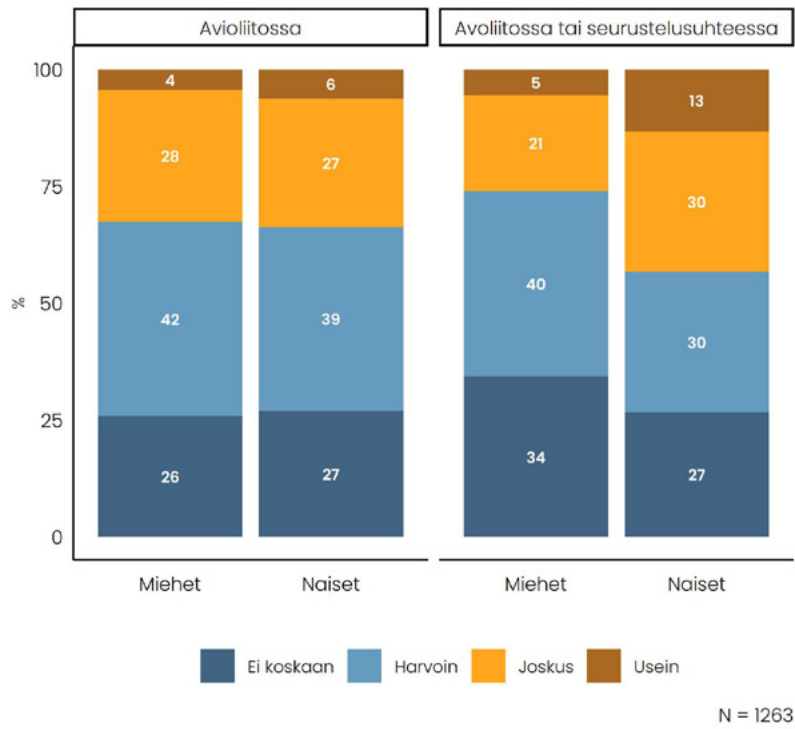
Kuvio 4.4. Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Sukupuolen ja sen mukaan, onko vastaaja kumppaniaan matalammin vai korkeammin koulutettu, vai onko heillä samantasoiset koulutukset.

Parisuhdetyyppi ja -historia vaikuttavat eri lailla naisten ja miesten seksiä koskevien riitojen yleisyyteen. Seksistä riitelemisen on lisäksi naisille yleisempää silloin, kun he ovat avioliitossa tai seurustelusuhteessa verrattuna naimisissa oleviin (Kuvio 4.5). Seksistä riitelemisen on myös yleisempää niillä naisilla, jotka ovat elämänsä aikana olleet useammassa kuin yhdessä parisuhteessa, verrattuna elämänsä ensimmäisessä parisuhteessa oleviin naisiin (Kuvio 4.2 yllä). Molemmissa ensin mainituissa tapauksissa seksistä usein riiteleviä naisia on 13 prosenttia vastaajista, kun jälkimmäisten kohdalla usein riitelee vain noin viisi prosenttia vastaajista.

Miesvastaajien kohdalla avioliitossa olevat kertovat riitelevänsä useammin kuin avioliitossa tai seurustelusuhteessa olevat (Kuvio 4.5). Päinvastoin kuin naisilla, miesten kohdalla suhteiden lukumäärä ei vaikuttanut siihen, miten usein kerrottiin, että kumppanin kanssa riideltiin seksielämään liittyvistä asioista.

Kuvio 4.5. Kuinka usein parisuhteessa riidellään seksuaalielämästä. Parisuhdetyyppin ja sukupuolen mukaan.

Parien sisäiset näkemykset siitä, riidelläänkö seksistä usein, vaihtelivat jonkin verran. Hieman yli puolessa niistä pariskunnista, joissa toinen osapuoli koki, että seksistä riideltiin joskus tai usein, myös toinen koki samoin. Hieman tyypillisempää oli, että jos mies koki riitelyn yleisenä, myös nainen koki samoin, kuin päinvastoin. Korrelaatio-kerroin puolisoitten näkemysten välillä seksiin liittyvien riitojen yleisyydestä oli 0.47.

4.3 Riitely arjesta

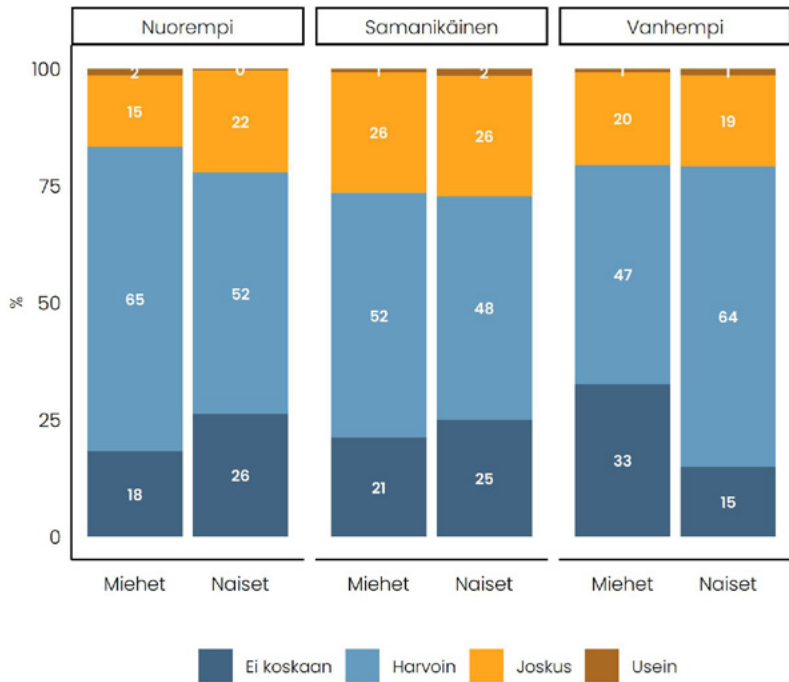
Toiseksi yleisin riidanaihe koski arjen sujuvuutta eli kotitöitä, rahaa ja vapaa-ajan viettoa. Noin joka neljäs 50 vuotta täyttänyt parisuhteessa elävä suomalainen kertoi riitelevänsä näistä asioista joskus tai usein. Siinä missä naiset ja miehet kertoivat seksistä riitelemisestä aika samalla lailla, arjen riitojen suhteen sukupuolten välinen ero oli isompi: 27 prosenttia naisista mutta vain 22 prosenttia miehistä koki, että arjesta riidellään joskus tai usein.

Kuten seksin kohdalla, parisuhdetyyppi ja suhteiden lukumäärä olivat yhteydessä riitojen yleisyyteen arkisista aiheista. Ensimmäisessä liitossaan olevista sekä naimisis-

sa olevista naisista noin joka neljäs riitelee näistä ainakin joskus, kun muista naisista näin usein riitelee noin joka kolmas. Miehillä kummallakaan näistä taustamuuttujista ei ole vaikutusta arkisista aiheista riitelemisen yleisyyteen.

Kumppaneiden välisellä ikäerolla sen sijaan näyttäisi olevan merkitystä sekä naisten että miesten kohdalla. Noin joka viides kumppaniaan vanhemmista miehistä ja naisista, sekä kumppaniaan nuoremmista naisista, riitelee arjen aiheista joskus tai usein. Kumppaniaan nuoremmista miehistä näin usein riitelee harvempi, vain joka kuudes. Kumppaninsa kanssa saman ikäiset naiset ja miehet ovat kaikkein kärkkäimpiä riitelemään arkisista aiheista: heistä useampi kuin joka neljäs riitelee niistä vähintään joskus. (Kuvio 4.6.)

Kuvio 4.6. Kuinka usein parisuhteessa riidellään arkisista aiheista. Sukupuolen ja sen mukaan, onko vastaaja nuorempi vai vanhempi vai kahden vuoden tarkkuudella saman ikäinen kuin kumppaninsa.

N = 898

Käsitys siitä, kuinka usein arkisista asioista riidellään, vaihteli pariskuntien sisällä hie- man enemmän kuin seksiin liittyvien riitojen kohdalla. Sekä miehistä että naisista hie- man alle puolet oli kumppanin kanssa samaa mieltä, kun puoliso koki arkiriitoja olevan heidän parisuhteessaan joskus tai usein. Korrelaatio puolisoitten vastausten välillä oli 0.43.

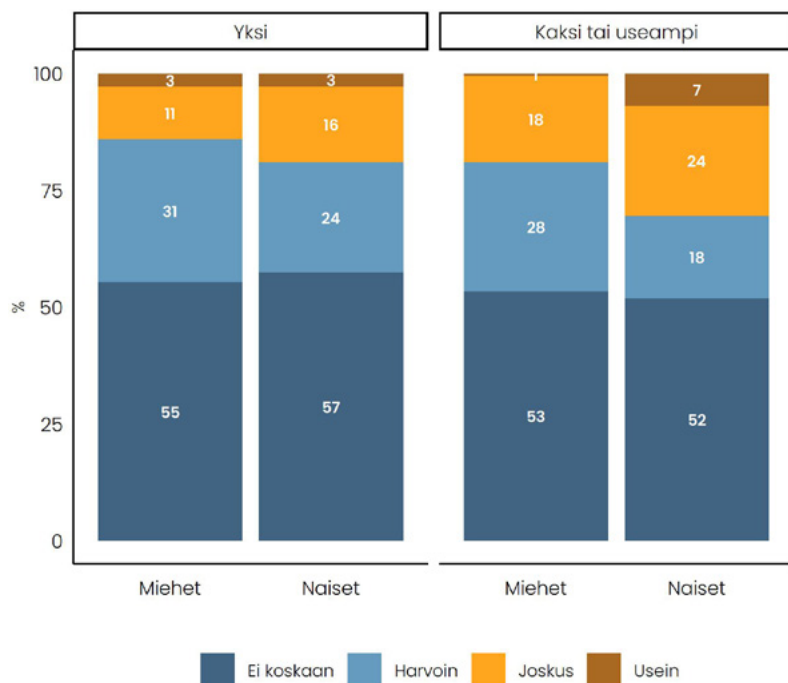
4.4 Riitely alkoholista ja päihteistä

Noin joka viides vastaaja kertoi riitelevänsä alkoholista ja päihteistä joskus tai usein. Mikäli arjen askareista riitelemisen voi mieltää miltei väistämättömäksi ilmiöksi – missäpä perheessä ei ikinä syntyisi kitkaa kotitöistä tai vapaa-ajasta – alkoholinkäyttö on monesta näkökulmasta paljon vakavampi riidanaihe. Alkoholinkäyttö ja päihteiden käyttö ovat suurimpia uhkia terveydelle ja toimintakyvylle ja myös yksi syy Suomen korkeille avioeroluvuille (esim. Kontula, 2013). Sukupuolten välinen kokemus aiheen vakavuudesta omassa parisuhteessaan on myös varsin erilainen, sillä 22 prosenttia parisuhteessa elävistä naisista ja 15 prosenttia miehistä kertoi, että tästä riidellään joskus tai usein.

Pariskuntien sisälläkin alkoholiriitojen yleisyys koetaan jonkin verran eri tavoin: Niissä parisuhteissa, joissa naisen mielestä heidän parisuhteessaan riidellään alkoholista joskus tai usein, alle puolet miehistä kokee samoin. Jos taas miehen mielestä alkoholista riidellään joskus tai usein, yli kaksi kolmasosaa heidän puolisoistaan kokee samoin. Puolisoiden välinen korrelaatio alkoholiriitojen yleisyyden kokemuksesta oli 0.59.

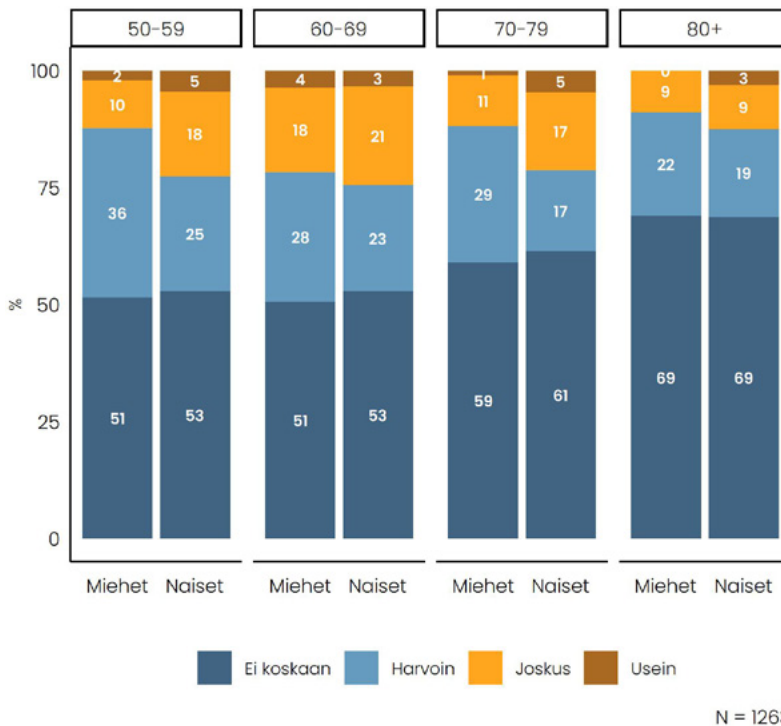
Eri riita-aiheiden joukosta suurin ero parisuhteiden lukumäärän vaikutuksella havaitaan alkoholiin ja muihin päihteisiin liittyvien riitojen kohdalla: kun ensimmäisessä suhteessaan olevista naisista noin joka viides kertoo, että parisuhteessa riidellään päihteistä joskus tai usein, toisessa tai sitä useammassa suhteessaan olevista naisista näin kertoo noin joka kolmas. (Kuvio 4.7.)

Kuvio 4.7. Kuinka usein parisuhteessa riidellään alkoholista tai muista päihteistä? Sukupuolen ja sen mukaan, kuinka monta merkityksellistä suhdetta vastaajalla on elämänsä aikana ollut.

Riidoissa alkoholista ja muista päihteistä on myös tärkeä ero iän mukaan. Eläköitymis-iässä, eli ikäluokassa 60–69 vuotta, päihteisiin liittyvät riidat ovat yleisimmillään. Hie- man useampi kuin joka viides vastaaja riitelee tässä iässä päihteistä ainakin joskus. Naisilla riitojen yleisyys on muissakin ikäluokissa sama (vanhinta, yli 80-vuotiaiden ikäluokkaa lukuun ottamatta). Sen sijaan muun kuin 60–69-vuoden ikäisistä miehistä vain noin joka kymmenes kokee päihteisiin liittyvät riidat näin yleisiksi parisuhtees- saan. (Kuvio 4.8.) Muiden riidanaiheiden kohdalla vastaavaa eroa eri ikäluokkiin kuu- luvien miesten kohdalla ei ole havaittavissa.

Kuvio 4.8. Kuinka usein parisuhteessa riidellään alkoholista tai muista päihteistä? Sukupuolen ja iän mukaan.

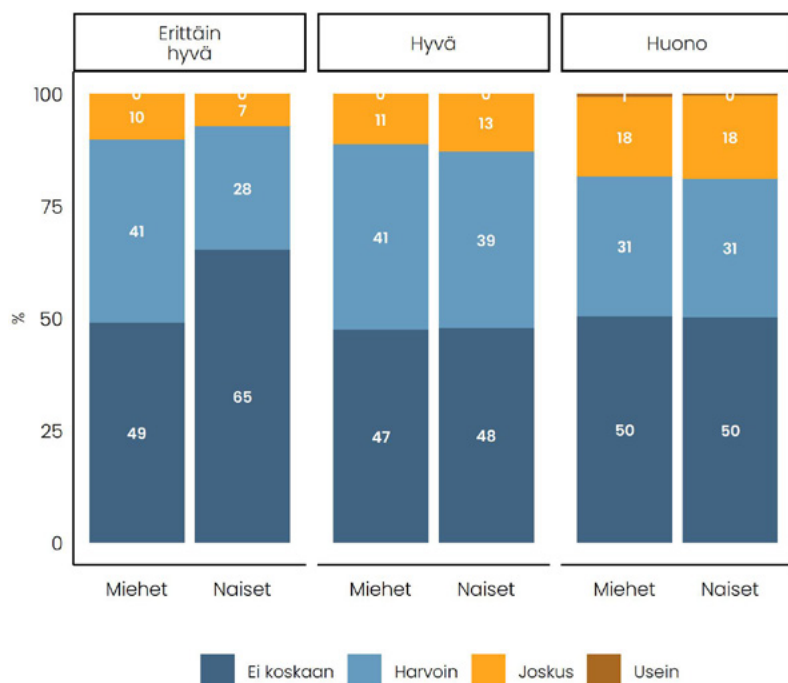
Yli 80-vuotiaille naisille riiteleminen alkoholista on harvinaisempaa kuin muille nai- sille. Sama toistuu kaikkien tarkasteltujen riidanaiheiden kohdalla. Vanheneminen ei kuitenkaan näytä olevan suoraan yhteydessä riitelemisen yleisyyteen tai harvinaisuu- teen, sillä esimerkiksi riidat arkisista aiheista ovat yleisempiä seitsemän- kuin kuusi- kymppisille naisille.

4.5 Riitely läheisistä ihmisistä

Viimeinen erillinen syy riitoihin koski läheisiä ihmisiä, joilla tässä tarkoitetaan ystäviä ja lähisukulaisia. Läheisiin ihmisiin liittyvistä aiheista riitelee joskus tai usein noin 14 prosenttia vastaajista, eikä sukupuolten välillä ole tässä eroa. Saman pariskunnan puolisoiden välillä käsitys siitä, kuinka usein läheisiin ihmisiin liittyvistä aiheista riidellään, vaihtelee enemmän kuin muiden riidanaiheiden kohdalla: vain noin kolmannes niistä, joiden puoliso ilmoittivat läheisiin liittyviä riitoja olevan joskus tai usein, oli puolisonsa kanssa samaa mieltä riitojen yleisyydestä. Korrelaatio puolisoiden välillä oli 0.40.

Huono koettu terveys lisää sekä miehillä että naisilla riitelyn yleisyyttä (Kuvio 4.9). Muut tarkastellut taustamuuttujat eivät vaikuttaneet läheisiin ihmisiin liittyvien riitojen yleisyyteen miehillä.

Kuvio 4.9. Kuinka usein läheisiin ihmisiin liittyvistä aiheista riidellään parisuhteessa? Koetun terveyden ja sukupuolen mukaan.

N = 1263

Naisilla puolisoa matalampi koulutus oli yhteydessä harvempiin läheisiä koskeviin riitoihin, verrattuna puolisonsa kanssa saman tai tätä korkeamman koulutuksen saaneisiin naisiin. Samoin avioliitossa ja ensimmäisessä merkityksellisessä parisuhteessaan olevat naiset raportoivat riitelyn olevan harvinaisempaa kuin avioliitossa tai seuruste-

lusuhteessa olevat naiset tai ne, joille nykyinen suhde on vähintään toinen merkityksellinen suhde.

4.6 Riitelemisen ja eroaikkeiden yhteys

Lopuksi katsomme tarkemmin, miten riitely ja eroaikkeet ovat yhteydessä toisiinsa parisuhteessa elävien yli 50-vuotiaiden kesken.

Perhebarometrissä 2013 havaittiin, että erityisesti pettymykset odotuksiin, joita parisuhteelle oli asetettu, olivat yhteydessä eroaikkeisiin. Eroon johtaneissa suhteissa yleisiä ristiriitojen aiheita olivat puolisoiden erilaiset arvot ja elämäntyyli, puolisoiden väliset keskustelut, vapaa-ajan käyttö sekä läheisyyden ja tunteiden ilmaisu. (Kontula, 2013.)

Myös tämän vuoden Perhebarometrin SHARE-aineistossa havaittiin riitojen ja eroaikkeiden yhteys. Hieman yllättäen eroaikkeiden ja riitelyn yhteys ei ollut kovin voimakas, etenkin kun sukupuolia tarkasteltiin yhdessä (0.13–0.24 korrelaatio eri riidanaiheiden ja eroaikkeiden välillä). Ne eivät myöskään olleet yhtä voimakkaita kuin parisuhdetyytyväisyyden ja eroaikkeiden yhteydet (noin 0.3–0.4 korrelaatio eri tyytyväisyyttä koskevien väitteiden kohdalla). Tämä kielii siitä, että riitely ei aina sulje pois pääosin toimivaa parisuhdetta, ja että tyytyväisyyden tunne on riitelyjen yleisyyttä olennaisempaa eropäätöksessä.

Voimakkaimmin eroaikkeiden kanssa korreloivat riidat rahasta, vapaa-ajan käytöstä ja seksielämästä. Raha, vapaa-aika ja seksi olivat myös miesten kolme voimakkaimmin eroaikkeiden kanssa yhteydessä olevaa riidanaihetta. Naisilla rahankäyttö ja oman tai kumppanin ansiotyö olivat kolme eniten eroaikkeiden kanssa korreloivaa riidanaihetta. Naisilla myös parisuhdetyytyväisyyden ja eroaikkeiden yhteydet riitelemiseen olivat yleensä jonkun verran voimakkaampia kuin miehillä.

4.7 Yhteenvedo: riitelemisen on tavallista

Yli 50-vuotiaille kumppanin kanssa riitelemisen on melko tavallista. Sekä naisista että miehistä noin kaksi kolmesta riitelee parisuhteessaan ainakin joskus jostain vaihtoehdona olleesta riidanaiheesta. Noin joka viides nainen ja joka kymmenes mies kertoo riitelevänsä jostain näistä usein, ja niitä, jotka eivät koskaan riitele mistään, on selvästi alle kymmenesosa vastaajista. Eroaikkeiden kanssa eniten yhteydessä olivat riidat rahasta, vapaa-ajan käytöstä ja seksielämästä. Riidat eivät kuitenkaan olleet yhteydessä eroaikkeisiin yhtä vahvasti kuin edellisessä luvussa tarkasteltu parisuhdetyytyväisyys.

Saman pariskunnan sisällä kokemukset riitojen yleisyydestä vaihtelevat jonkin verran. Pariskunnan sisäisiä näkemyseroja riitelyn yleisyydestä tarkasteltiin tässä sek-

siin, päihteisiin, arkeen ja läheisiin ihmisiin liittyvien riitojen osalta. Kaikkien riidanaiheiden kohdalla, jos pariskunnan toisen osapuolen mielestä aiheesta riideltiin joskus tai usein, vain noin joka kolmas tai joka toinen puoliso koki riitelyn yhtä yleisenä. Mikä selittää eroja? On mahdollista, että eri vastaajat ymmärtävät vastausvaihtoehdot eri tavoin. Tai kenties vastaajien käsitys siitä, mikä lasketaan riidaksi, vaihtelee.

Useimmin 50+ pareissa riidellään seksistä. Noin kolmannes vastaajista kertoo omassa parisuhteessaan syntyvien riitojen koskevan seksiä. Noin joka neljännes riitelee arkisista aiheista, kuten rahankäytöstä ja vapaa-ajan vietosta, ja noin viidennes alkoholista tai muista päihteistä joskus tai usein.

Seksiä koskevien kiistojen yleisyys tukee edeltävän luvun havaintoa siitä, että tyytymättömyys fyysiseen läheisyyteen on ikäihmisten parisuhteissa suurimpia parisuhteen laadun uhkia. Tosin enemmistö riitelee seksistä korkeintaan harvoin, ja jopa 27 prosenttia ei riitele seksistä ikinä. Mitä vanhempaan ikäluokkaan kuuluu, sitä yleisemmin seksistä riidellään harvoin tai ei koskaan. Tulos heijastaa aikaisempien Perhebarometriemme tuloksia siitä, että vanhenemisen myötä seksi ei välttämättä ole yhtä tärkeä parisuhteen laadulle (Kontula, 2016). Samalla se korostaa seksuaalisuuden merkitystä parisuhteille läpi elämänkaaren. Vaikka aktiivisin seksielämä on useimmilla ohi, seksuaalisuuden merkitys ei suinkaan katoa.

Toiseksi yleisin riidanaihe koski arjen sujuvuutta eli kotitöitä, rahaa ja vapaa-ajan viettoa. Noin joka neljäs 50 vuotta täyttänyt riiteli näistä asioista joskus tai usein. Naisista 27 prosenttia ja miehistä 22 prosenttia koki, että arjesta riidellään joskus tai usein.

Sukupuolten väliset erot korostuivat myös arvioissa siinä, miten paljon pariskunta riitelee alkoholista ja päihteistä: 22 % naisista ja 15 % miehistä kertoi, että tästä aiheesta riidellään joskus tai usein. Alkoholinkäyttöä ja päihteitä voi pitää varsin vakavana riidanaiheena, sillä se kytkeytyy usein liikakäyttöön. Noin viidesosa pariskunnista riitelee alkoholista ja päihteistä ja se on aivan liian paljon.

Parisuhdetyyppi ja aikaisempien suhteiden lukumäärä ovat yhteydessä riitojen yleisyyteen naisilla lähes jokaisen eri aiheen kohdalla. Miehillä sen sijaan vastaavaa yhteyttä ei havaittu, paitsi seksistä riitelemisen suhteen, jossa avioliitossa olevat miehet riitelivät muita miehiä useammin.

Pariskunnan ikäerolla oli joitain yhteyksiä riitojen yleisyyteen. Kumppaninsa kanssa saman ikäiset naiset ja miehet ovat kaikkein kärkkäimpiä riitelemään arkisista aiheista: heistä useampi kuin joka neljäs riitelee niistä vähintään joskus. Onko tässä kyse elämänvaiheiden samankaltaisuudesta?

Yli 80-vuotiaat riitelevät muita vähemmän. Kyse ei kuitenkaan ole suorasta iän vaikutuksesta, sillä riidat eivät suinkaan aina ole harvinaisempia 70-vuotiaiden kuin 60-vuotiaiden kohdalla. Saattaa olla, että varsin korkean iän saavuttaneet pariskunnat, johon 80+-vuotiaat voi laskea, ovat parisuhdedynamiikaltaan erilaisia kuin myöhäis-keski-ikässä olevat pariskunnat, eli noin 65–74-vuotiaat.

5 Parisuhdehistoria, isovanhemmuus ja hyvinvointi

Ensimmäisessä tai toisessa liitossa elävät suomalaiset ja eurooppalaiset ovat tyytyväisempiä elämäänsä ja kokevat keskimäärin terveytensä paremmaksi kuin kolmannessa liitossa olevat tai ne ihmiset, joilla ei nyt ole kumppania.

Se, oliko vastaajalla omia lapsenlapsia vai ei, ei ollut yhteydessä elämäntyytyväisyyteen niillä, jotka elivät ensimmäisessä tai toisessa liitossaan. Ensimmäisessä liitossaan olevat isovanhemmat kokivat myös terveytensä heikommaksi kuin lapsenlapsettomat.

Sen sijaan isovanhemmuus oli myönteisesti yhteydessä elämäntyytyväisyyteen niillä, jotka eivät olleet parisuhteessa, kolmannessa liitossa olevilla sekä leskillä. Isovanhemmuus ja mahdollisesti perhesuhteet laajemminkin saattavat olla psyykkistä hyvinvointia kompensoiva tekijä niissä tilanteissa, joissa parisuhdetta ei ole tai parisuhdehistoria on repaleinen.

Miten ihmisen parisuhdehistoria on yhteydessä hyvinvointiin ja vaihteleeko tämä sen mukaan, onko hänellä lapsenlapsia vai ei? Tässä luvussa tarkastelemme SHARE-aineistolla, miten isovanhemmuus on yhteydessä yli 50-vuotiaiden elämäntyytyväisyyteen ja koettuun terveyteen, kun huomioidaan parisuhdehistoria, eli minkälaisia parisuhteita ihmisellä on ollut elämän aikana sekä vastaushetkellä.

Parisuhteessa elävät ovat tyypillisesti yksineläviä onnellisempia ja tyytyväisempiä elämäänsä (vrt. luku 1.4). Tiedämme myös, että parisuhdemuutokset elämän aikana vaikuttavat sekä hyvinvointiin että isovanhemmuuteen, mutta näiden tekijöiden yhteisvaikutusta ei ole juurikaan tutkittu.

5.1 Isovanhemmuuden merkitys ja parisuhteen vaikutus siihen

Isovanhemmuutta kutsutaan usein elämän jälkiruoaksi (Rotkirch, 2014). Lapsenlapsen syntymä onkin usein eräs merkittävimmistä tapahtumista vanhemmalla iällä.

Suomessa nykyään vain harvoilla alle 50-vuotiailla on lastenlapsia; isovanhemmaksi tullaan keskimäärin 58-vuotiaana. Isovanhemmat asuvat myös harvemmin samassa

kotitaloudessa aikuisten lasten ja lastenlasten kanssa, sillä vain noin kaksi prosenttia alaikäisistä lapsista asuu kolmen sukupolven perheissä. (Nikander & Pietiläinen, 2021.) Tästä huolimatta Väestöliiton Perhebarometrit kertovat, että suomalaiset kokevat isovanhempansa usein osaksi perhettä (Paajanen, 2007).

Syntyvyyden laskun ja eliniän pitenemisen myötä perherakenteet ovat muuttuneet aiempaa ”ylisukupolvisemmiksi”. Samaan sukupolveen kuuluvien sukulaisten, kuten sisarusten ja serkkujen määrä vähenee ja eri-ikäisiin sukupolviin kuuluvien osuus sukulaisista lisääntyy. Isovanhemmilla on aiempaa vähemmän lastenlapsia, mikä edistää mahdollisuutta muodostaa hyvinkin läheisiä suhteita jokaisen lapsenlapsen kanssa. Isovanhemmilla on myös enemmän yhteisiä vuosia lastenlastensa kanssa kuin koskaan aiemmin. Jos 1900-luvun alussa syntyneellä suomalaisella isoäidillä oli keskimäärin noin seitsemän yhteistä vuotta ainakin yhden lapsenlapsen kanssa, yhteistä aikaa on nyt yli 15 vuotta. Isoäideillä yhteisten vuosien määrä lastenlastensa kanssa on vastaavasti noussut keskimäärin noin 17 vuodesta noin 27 vuoteen, kun vertaillaan 1900-luvun alussa syntyneitä naisia 1950-luvulla syntyneisiin. (Chapman ym., 2017, 9.)

Isovanhemmat vaikuttavat monella lailla lapsiperheiden hyvinvointiin. Heitä on kutsuttu ”lasten pelastajiksi” koska heidän läsnäolonsa on historiallisissa ja esimoderneissa yhteisöissä ollut usein yhteydessä pienten lasten hengissä selviämiseen (Sear & Mace, 2008). Edelleen isovanhempien läsnäolo on yhteydessä lasten parempaan hyvinvointiin ja suotuisampaan kehitykseen (Sear & Coall, 2011; Tanskanen & Danielsbacka, 2018). Isovanhemmat voivat kunnostautua myös ”vanhempien pelastajina” auttamalla äitejä ja isiä työ- ja perhe-elämän yhdistämisessä (Sorsa & Rotkirch, 2020; Arpino ym., 2014) sekä tukemalla nuorten aikuisten lastenhankintaa (esim. Tanskanen ym., 2014). ”Perheen pelastajina” isovanhemmat voivat toimia tarjotessaan aikuisille lapsilleen ja heidän perheilleen taloudellista tukea ja muuta apua tarpeen vaatiessa (Fågel, 2010; Hämäläinen ym., 2021; Tanskanen & Danielsbacka, 2019). Sen ohella, että isovanhemmista voi olla paljon iloa ja hyötyä jälkipolville, isovanhemmuus voi vaikuttaa myös isovanhempien omaan hyvinvointiin. Tässä luvussa keskitymme jatkossa vain isovanhempien kokemaan hyvinvointiin.

Isovanhempien parisuhde voi vaikuttaa siihen, miten paljon he ovat yhteydessä lapsenlapsiin. Tässä yhteydenpidossa on eroja myös naisten ja miesten välillä. Sukupolvien ketju -tutkimuksestamme selvisi, että eronneet ja uudelleen avioituneet isovanhemmat viettivät vähemmän aikaa lastenlastensa kanssa ja auttoivat heitä vähemmän verrattuna isovanhempiin, jotka olivat edelleen yhdessä lapsenlapsen toisen isovanhemman kanssa. Naisten ja miesten välillä oli tässä suomalaisessa aineistossa selkeä ero: liittojen purkautumisella oli vain vähän vaikutusta isoäitien käyttäytymiseen, mutta se vähensi tuntuvasti isoisien panostuksia lapsenlapsiinsa. Isovanhempien eroamisen ajankohdalla ei ollut juurikaan vaikutusta siihen, miten paljon isovanhemmat panostivat lapsenlapsiinsa. (Danielsbacka & Tanskanen, 2018.)

SHARE-aineistoa Euroopan 18 maasta käyttäneessä tutkimuksessa havaittiin, että eronneet isovanhemmat hoitivat lapsenlapsiaan muita vähemmän; tässä tutkimuksessa tulokset olivat hyvin samanlaisia isoäideillä ja isoisilla (Žilinc̣ková & Kreidl, 2018). Toisen SHARE-aineistoa käyttävän tutkimuksen mukaan eronneet isoäidit, joilla ei ole uutta kumppania, hoitivat lastenlapsiaan useammin kuin muut isoäidit (eli edelleen isoisien kanssa yhdessä olevat isoäidit, leskeksi jääneet isoäidit tai isoäidit, joilla oli uusi kumppani). Eronneet isoisät taas hoitivat lapsenlapsiaan vähemmän kuin isoäidin kanssa edelleen yhdessä olevat isoisät (Perry & Daly, 2021). Eri tutkimusten ristiriitaiset tulokset johtuvat pitkälti erilaisista tutkimusmenetelmistä ja otoksien koosta.

5.2 Vaikuttavatko lapsenlapset hyvinvointiin?

Isovanhemmuuden ja koetun hyvinvoinnin yhteyttä on tutkittu toistaiseksi vain vähän, ja tulokset ovat välillä keskenään ristiriitaisia. Isovanhemmaksi tuleminen ja lastenlasten hoitaminen voi lisätä hyvinvointia ja onnellisuutta ja tämä pätee erityisesti isoäitien kohdalla.

Brittiläiseen poikkileikkausaineistoon perustuvan tutkimuksen mukaan isovanhemmat ovat tyytyväisempiä elämäänsä kuin ne ihmiset, joilla ei ole lapsenlapsia (Powdthavee, 2011). Samoin SHARE-aineistoihin perustuvassa ja 18 Euroopan maata käsittävässä tutkimuksessa havaittiin, että isovanhemmat ovat tyytyväisempiä elämäänsä kuin henkilöt, joilla ei ole lapsenlapsia (Bordone & Arpino, 2019). Suomalaista Sukupolvien ketju -poikkileikkausaineistoa käyttävässä tutkimuksessa emme kuitenkaan löytäneet yhteyttä isovanhemmuuden ja koetun onnellisuuden välillä. Sen sijaan ne äidinäidit, jotka hoitivat enemmän lapsenlapsia, olivat onnellisempia kuin ne äidinäidit, jotka hoitivat lapsenlapsia vähemmän (Danielsbacka & Tanskanen, 2016).

Kahdessa aiemmassa SHARE-aineistoon perustuvassa tutkimuksessa on tarkasteltu pitkittäisaineistoilla sitä, miten ensimmäisen lapsenlapsen syntymä on yhteydessä ikääntyvien eurooppalaisten koettuun hyvinvointiin. Sheppardin ja Mondenin (2019) tutkimuksessa oli mukana vastaajia 15 maasta. Päätulos oli, että isoäidiksi tuleminen on yhteydessä vähentyneisiin masennusoireisiin, mutta isoisäksi tulemisella ei ollut vastaavaa yhteyttä. Toisessa, Tanskasen ja kumppaneiden (2019) SHARE-aineistolla 13 Euroopan maata käsittelevässä tutkimuksessa tarkasteltiin ensimmäisen lapsenlapsen syntymän yhteyttä elämäntyytyväisyyteen, elämänlaatuun ja masennusoireisiin. Ensimmäisen lapsenlapsen saaminen oli naisilla yhteydessä sekä parantuneeseen elämänlaatuun että elämäntyytyväisyyteen. Miehillä ensimmäisen lapsenlapsen syntymän ja elämänlaadun välistä yhteyttä koskevat tulokset olivat samansuuntaisia kuin isoäideillä, mutta pienemmästä havaintojen määrästä johtuen hyvinvoinnin parantuminen ei ollut tilastollisesti merkitsevää. Isovanhemmaksi tuleminen ei ollut yhteydessä masennusoireisiin.

5.3 50 vuotta täyttäneiden parisuhdehistoria ja isovanhemmuus

Tässä tarkastelemme sitä, miten parisuhdehistoria ja isovanhemmuus ovat yhteydessä vastaajien koettuun hyvinvointiin. Analysoimme SHARE-hankkeen 7. aallon vuonna 2017 Suomessa kerättyä aineistoa, jonka tuloksia verrataan muista Euroopan maista kerättyjen SHARE-kyselyjen tuloksiin (aineistosta ks. tarkemmin liite).

SHARE Suomen 50-vuotiaista ja sitä vanhemmista vastaajista 54 prosenttia oli naisia ja vastaajat olivat keskimäärin 66-vuotiaita. Aineiston kuvailevat tiedot on esitetty luvussa 1.6.

Kahdella kolmanneksella (64 %) oli vähintään yksi lapsenlapsi oman biologisen tai adoptoidun lapsen kautta. Vastaajien parisuhdehistoria luokiteltiin mahdollisimman tarkasti niin, että se kuvaa parisuhteen tyyppiä ja parisuhdehistoriaa.

Vastaushetkellä avo- tai avioliitossa oli yhteensä 78 prosenttia vastaajista: 63 prosenttia oli ensimmäisessä liitossaan, 11 prosenttia oli toisessa ja neljä prosenttia kolmannessa liitossaan. Rungas viidennes (22 %) vastaajista ei elänyt avio- tai avioliitossa. Seitsemän prosenttia oli leskiä ja kuusi prosenttia oli avioliitosta eronneita yksineläviä. Kuusi prosenttia on luokiteltu ”sinkuiksi”, mikä tarkoittaa, että he eivät koskaan ole olleet avioliitossa eivätkä myöskään vastaushetkellä olleet asuinliitossa tai seurustelleet. Kolme prosenttia seurusteli, eli oli vastaushetkellä parisuhteessa, mutta ei asunut yhdessä kumppaninsa kanssa.

Ensin tarkastelemme parisuhdehistorian mukaan sitä, kuinka suuri osuus yli 50-vuotiaista suomalaisista SHARE-vastaajista on isovanhempia. Olemme jakaneet vastaajat kolmeen luokkaan:

- (i) vastaajalla ei ole lapsia eikä lapsenlapsia (koko aineistossa 11 %),
- (ii) vastaajalla on lapsia, mutta ei lapsenlapsia (25 %)
- (iii) vastaajalla on sekä lapsia että lapsenlapsia (64 %).

Raportoimme tekstissä ainoastaan niiden osuudet, joilla on lapsenlapsia, koska isovanhemmuuteen liittyvät seikat ovat pääasiallinen kiinnostuksen kohde tässä luvussa. On muistettava, että tässä ne henkilöt, joilla on lapsenlapsia vain puolisonsa lasten kautta, luetaan lapsenlapsettomiin, vaikka perheen lapsenlapsilla saattaa olla hyvinkin merkittävä rooli heidän elämässään.

SHARE Suomi -aineistossa valtaosalla on sekä omia lapsia että lapsenlapsia. Osuudet vaihtelevat parisuhdehistorian mukaan. Leskeksi jääneistä henkilöistä lähes neljällä viidestä on lastenlapsia ja ensimmäisessä tai toisessa liitossaan olevista noin kahdella kolmasosalla. Eronneista, seurustelevista ja kolmannessa liitossaan olevista vain noin joka toisella on lastenlapsia. Ei parisuhteessa olevista eli heistä, joilla ei ollut vastaushetkellä kumppania ja jotka eivät ole olleet naimisissa, noin joka neljännellä on omia lastenlapsia (Taulukko 5.1 a).

Taulukko 5.1 a-b. Onko vastaajalla lapsia ja/tai lapsenlapsia parisuhdehistorian mukaan (%) (a) ja sama ikä vakioituna (b).

	Ensimmäinen liitto	Toinen liitto	Kolmas liitto	Seurustelee	Eronnut	Leski	Sinkku	%	n
Ei lapsia eikä lapsenlapsia	8	9	18	22	3	10	54	11	217
On lapsia, mutta ei lapsenlapsia	25	24	27	28	45	12	19	25	486
Lapsia ja lapsenlapsia	67	67	55	50	51	78	27	64	1 223
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	
n	1 208	218	83	60	117	130	110		1 926

	Ensimmäinen liitto	Toinen liitto	Kolmas liitto	Seurustelee	Eronnut	Leski	Sinkku	%	n
Ei lapsia eikä lapsenlapsia	8	8	16	21	3	14	53		
On lapsia, mutta ei lapsenlapsia	25	21	19	25	40	31	18		
Lapsia ja lapsenlapsia	67	71	67	54	56	54	28		
Yhteensä (%)	100	100	100	100	100	100	100		
n	1 208	218	83	60	117	130	110		1 926

Parisuhdehistorian yhteys lapsettomuuteen yhdistää sen luonnollisesti myös lapsenlapsettomuuteen. Lisäksi eri parisuhdehistorioiden väliset erot liittyvät siihen, että sekä parisuhdehistoria että isovanhemmuus ovat ikäsidonnaisia. Nuoremmat vastaajat (50–59-vuotiaat), joilla epätodennäköisemmin on lapsenlapsia, ovat keskimääräistä todennäköisemmin kolmannessa liitossaan, seurustelevat tai ovat eronneita ja ilman uutta kumppania. Kun vakioimme analyysissä iän (Taulukko 5.1 b), kolmannessa liitossa olevista useammalla (67 %) ja leskistä harvemmalla (54 %) oli lapsia ja lapsenlapsia.

Sitä vastoin ensimmäisessä liitossaan oleviin tai ei parisuhteessa oleviin iän vakioinnilla ei ollut juurikaan vaikutusta ja näissä ryhmissä isovanhempien osuus säilyi lähes samana.

Näyttää siltä, että parisuhdehistoria on yhteydessä siihen, onko lapsenlapsia vai ei. Liitossa elävillä on eniten lapsenlapsia, riippumatta iästä tai siitä, monesko avo- tai avioliitto on kyseessä. Kahdella kolmanneksella heistä oli omia lapsenlapsia. Eronneilla, leskillä ja seurustelevilla isovanhempien osuus on pienempi: hieman yli puolella heistä oli lapsenlapsia sen jälkeen, kun ikä oli huomioitu.

Seuraavaksi tarkastelemme, onko parisuhdehistoria, lastenlasten määrän lisäksi, yhteydessä myös isovanhemmuuden tuomaan hyvinvointiin.

5.4 Hyvinvointi, parisuhdehistoria ja isovanhemmuus

Miten yli 50-vuotiaiden suomalaisten ja eurooppalaisten koettu psyykinen ja fyysinen hyvinvointi vaihtelee isovanhemmuuden ja parisuhdehistorian mukaan? Tulokset on esitetty kuvioissa 5.1–5.2. Kuviot perustuvat lineaarisen regressioanalyysin tuloksiin, jossa selitettävänä muuttujana on vastaajan hyvinvointia mittaava vaste ja selittäjänä sekä parisuhdehistoria että isovanhemmuus (interaktiotermi). Tutkimme siis sitä, miten vastaajan parisuhdehistoria ja se, onko vastaaja isovanhempi vai ei, ovat yhteydessä hänen hyvinvointiinsa. Selvitämme myös, onko isovanhemmuuden ja hyvinvoinnin yhteydessä eroja sen mukaan, minkälainen parisuhdehistoria vastaajalla on. Analyysissä on vakioitu vastaajan sukupuoli ja ikä.

Kuviot esittävät parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden mukaiset vakioidut keskiarvot kunkin hyvinvointimuuttujan osalta erikseen. Vasemmanpuoleinen kuvaa pelkästään Suomen aineistoa, kun taas oikeanpuoleisessa kuviossa on mukana 25 Euroopan maata, Suomi pois lukien. Näin voimme silmämääräisesti arvioida, miltä osin Suomea koskevat tulokset eroavat tai ovat yhteneviä koko Eurooppaa koskevien tulosten kanssa. On syytä mainita, että Suomen aineiston suhteellisen pienen havaintomäärän vuoksi harvat Suomea koskevat tulokset ovat tilastollisesti merkitseviä. Suomen ja Euroopan tulokset ovat kuitenkin useimmiten hyvin samansuuntaisia ja laajempi eurooppalainen aineisto saavuttaa usein myös tilastollisen merkitsevyyden.

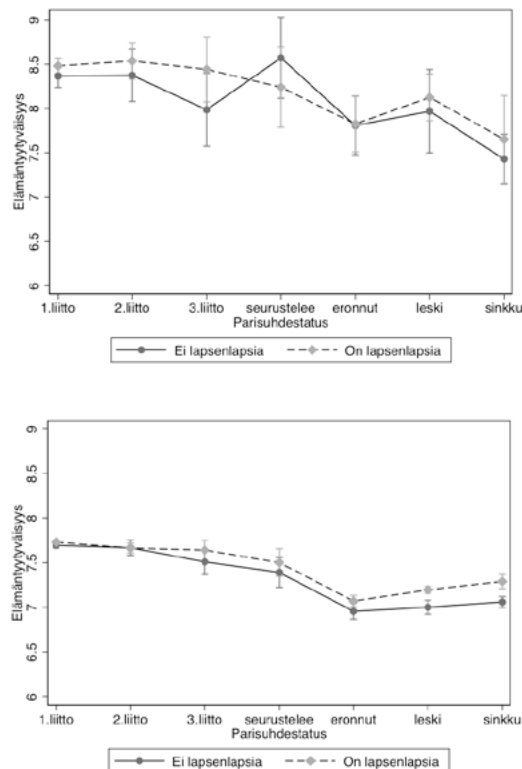
Ensin tarkastelemme, miten elämäntyytyväisyys vaihtelee isovanhemmuuden ja parisuhdehistorian mukaan. Kun verrataan Suomea (kuvio 5.1a) muihin Euroopan maihin (kuvio 5.1b), havaitaan että suomalaisvastaajien keskiarvot elämäntyytyväisyydessä ovat systemaattisesti hieman korkeampia kuin muiden eurooppalaisten. Suomi luokitellaankin tunnetusti usein maailman onnellisemmaksi maaksi.

Parisuhteessa olevat vastaajat olivat tyytyväisempiä elämäänsä kuin vastaajat, jotka eivät olleet parisuhteessa. Poikkeuksen muodostavat ne henkilöt, jotka olivat jo kolmannessa liitossa, sillä he eivät eronneet elämäntyytyväisyyden osalta eronneista tai leskistä. Suomea ja koko Eurooppaa koskevat tulokset ovat sopusoinnussa keskenään.

Vastaajat, joilla oli lapsenlapsia, olivat keskimäärin elämänsä tyytyväisempiä kuin lapsenlapsettomat, luvun alussa esitettyjen aikaisempien tutkimustulosten suuntaisesti. Mielenkiintoista kyllä tämä ero ei kuitenkaan ilmene heillä, jotka elävät edelleen ensimmäisessä avio- tai avoliitossaan. Sen sijaan Suomessa isovanhempien ja ei-isovanhempien välinen ero elämäntyytyväisyydessä korostuu heillä, jotka olivat toisessa tai kolmannessa liitossa tai jotka olivat leskiä.

Koko Eurooppaa tarkasteltaessa voidaan havaita parisuhdehistoriaan liittyviä tilastollisesti merkitseviä eroja elämäntyytyväisyydessä sen mukaan, oliko vastaajilla lapsenlapsia vai ei (Kuvio 5.1 a-b). Leskillä ja sinkuilla lapsenlapsen olemassaolo oli yhteydessä suurempaan elämäntyytyväisyyteen. Vastaavaa tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei löytynyt muissa parisuhteissa elävillä tai eronneilla vastaajilla.

Kuvio 5.1 a-b. Suomen (a, yläpuolella) ja Euroopan (b, alapuolella) yli 50-vuotiaiden vastaajien elämäntyytyväisyys parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden mukaan. Vakioidut keskiarvot ja 95 % luottamusvälit.

Lähde: SHARE Suomi ja Väestöliitto.

Teimme vastaavan analyysin koetun elämänlaadun mittarilla. Tulokset olivat samansuuntaisia kuin elämäntyytyväisyyden kanssa, joskaan eivät yhtä selkeitä.

Näyttää siis siltä, että parisuhdehistoria vaikuttaa siihen, miten isovanhemmuus on yhteydessä onnellisuuteen. Lapsenlapsi saattaa nostaa elämänlaatua ja tyytyväisyyttä etenkin niillä, jotka eivät ole ensimmäisessä liitossaan. Tilastollisesti merkitsevästi isovanhemmuus nosti elämäntyytyväisyyttä niillä eurooppalaisilla, jotka olivat naimattomia ja vastaushetkellä sinkkuja tai joiden puoliso oli kuollut.

5.5 Terveys, parisuhdehistoria ja isovanhemmuus

Seuraavaksi tarkastelemme isovanhemmuuden ja parisuhdehistorian yhteyttä koettuun terveyteen (Kuvio 5.2 a-b).

Parisuhdehistorian osalta yleiskuva koetussa terveydentilassa oli samansuuntainen kuin elämäntyytyväisyyttä koskevassa tarkastelussa. Parisuhteessa olevat yli 50-vuotiaat suomalaiset ja eurooppalaiset kokivat terveydentilansa keskimäärin paremmaksi kuin ei-parisuhhteessa olevat. Poikkeuksena muita eurooppalaisia koskevissa analyyseissa olivat jälleen vastaajat, jotka olivat jo kolmannessa liitossaan, sillä he eivät kokeneet terveyttään paremmaksi kuin vastaajat, joilla ei ollut kumppania. Suomen osalta erot eivät pääasiassa olleet tilastollisesti merkitseviä, mutta muita Euroopan maita koskevat tulokset olivat.

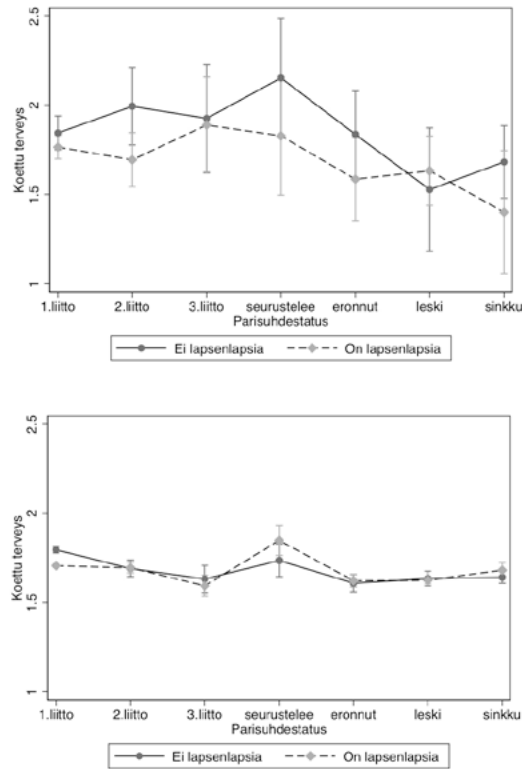
Kiinnostavaa kyllä Suomen aineistossa ne, joilla ei ole omia lapsenlapsia, näyttäsivät kautta linjan arvioineen terveytensä hieman paremmaksi kuin isovanhemmat, joskaan erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä. Myös muita Euroopan maita koskevissa tarkasteluissa selvisi, että ensimmäisessä liitossaan olevat ei-isovanhemmat kokevat terveydentilansa paremmaksi kuin ensimmäisessä liitossaan olevat isovanhemmat. Sen sijaa seurustelevista vastaajista isovanhemmat arvioivat terveytensä paremmaksi kuin ei-isovanhemmat. Muissa parisuhdehistoria-ryhmissä ei ollut eroja isovanhempien ja ei-isovanhempien välillä koetun terveyden suhteen.

Tarkastelimme myös parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden yhteyttä siihen, oliko vastaajilla päivittäiseen elämää liittyviä toimintarajoitteita (ei kuviota). Parisuhteessa olevat (tässä tapauksessa erityisesti ensimmäisessä liitossa olevat tai seuruste-

”Hoidan paljon lapsenlapsiani ja olen yhdessä aikuisten lasteni ja oman äitini kanssa. Tämä perheeni on minulle ensimmäisellä sijalla elämässäni. En halua jättää pois yhtään mahdollisuutta olla lastenlasten kanssa, ainakaan kenenkään seurustelukumppanin vuoksi. En tiedä muuttuisiko tilanne, jos joskus todella ihastuisin johonkin mieheen.”

(Nainen, noin 65 vuotta)

Kuvio 5.2 a-b. Suomen (a, yläpuolella) ja Euroopan (b, alapuolella) yli 50-vuotiaiden vastaajien koettu terveys parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden mukaan. Vakioidut keskiarvot ja 95 % luottamusvälit.

Lähde: SHARE Suomi ja Väestöliitto.

levat vastaajat) raportoivat epätodennäköisemmin minkäänlaisia toimintarajoitteita kuin muut. Suomessa isovanhemmilla oli useissa parisuhdehistorioissa enemmän toimintarajoitteita kuin vastaajilla, joilla ei ollut lapsenlapsia, mutta mikään ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Euroopassa erityisesti ensimmäisessä liitossaan olevilla ja seurustelevilla isovanhemmilla oli päinvastoin vähemmän toimintarajoitteita kuin ei-isovanhemmilla ja trendi isovanhemmuuden mukaan oli sama muissakin parisuhdehistorioissa.

Tuloksemme osoittavat, että parisuhdehistoria on yhteydessä parempaan terveyteen. Ensimmäisessä liitossa olevilla eurooppalaisilla isovanhemmuus oli yhteydessä hieman huonompaan koettuun terveyteen. Muita selkeitä yhteyksiä parisuhdehistorian ja isovanhemmuuden sekä koetun terveyden välillä ei löytynyt. On myös huomioitava, että tässä emme tarkastele muita terveyteen ja lastensaantiin vaikuttavia tekijöitä, kuten tuloja tai koulutustasoa.

5.6 Yhteenveto: parisuhdehistoria ja isovanhemmuuden merkitys

Parisuhteessa elävät ovat yleensä tyytyväisempiä elämäänsä kuin ihmiset, jotka eivät elä parisuhteessa (esim. Kontula, 2009). Tämä aiemmin havaittu tulos sai tukea myös tässä luvussa SHARE-aineistolla esittämistämme tuloksista. Eronneet henkilöt, jotka eivät olleet uudessa parisuhteessa ja ne henkilöt, jotka eivät ole koskaan olleet avioliitossa ja olivat vastaushetkellä sinkkuja kokivat yleensä hyvinvointinsa huonoimmaksi. Näin oli sekä Suomen aineistossa, että muita Euroopan maita koskevassa vertailuaineistossa.

Aikaisempien aihetta kartoittaneiden tutkimusten mukaan useassa liitossa olleilla on heikompi elämänlaatu ja heikompi terveys kuin ensimmäisessä liitossaan elävillä (O’Flaherty ym., 2016; Zimmermann & Hameister, 2019). Myös meidän tutkimuksemme ne vastaajat, joilla oli meneillään kolmas avio- tai avioliitto, kokivat yleensä hyvinvointinsa heikommaksi kuin ensimmäisessä tai toisessa liitossa olevat vastaajat. Tämä päti niin Suomeen kuin muuhunkin Eurooppaan.

Tulostemme mukaan lapsenlapsettomat vastaajat kokivat terveytensä paremmaksi kuin isovanhemmat useissa parisuhdehistorian ryhmissä. Näin oli sekä Suomen että Euroopan aineistossa etenkin ensimmäisessä liitossa elävien kohdalla, vaikkakaan erot eivät olleet Suomen aineistossa merkitseviä. Eriävät tulokset koetun terveyden ja elämäntyytyväisyyden välillä voivat johtua esimerkiksi siitä, että isovanhemmuuteen saattaa – etenkin osassa Euroopan maita – liittyä vahvaakin lastenlasten hoitovastuuta, joka voi myös kuormittaa isovanhempia. On myös muistettava, että tässä emme lainkaan selvittäneet vastaajan toimeentulon tai koulutuksen vaikutusta.

Tulostemme mukaan isovanhemmat ovat pääsääntöisesti tyytyväisempiä elämäänsä kuin ei-isovanhemmat. Nämä erot näkyvät selkeästi Eurooppaa koskevassa laajassa aineistossa, mutta ovat samansuuntaisia myös Suomen aineistossa. On muistettava, että kovin suuria eroja isovanhempien ja lapsenlapsettomien vastaajien välillä ei löytynyt. Silti tuloksemme antavat viitteitä siitä, että vastaajat, joiden parisuhdehistoria ennustaa matalampaa hyvinvointia – eli ne, jotka eivät olleet parisuhteessa, kolmannessa liitossa olevat ja lesket – saattavat hyötyä isovanhemmuudesta eniten. Elämäntyytyväisyys oli näissä ryhmissä isovanhempien keskuudessa parempi kuin niiden keskuudessa, joilla ei ollut omia lapsenlapsia. Isovanhemmuus ja mahdollisesti perhesuhteet laajemminkin saattavat olla onnellisuutta ja hyvinvointia kompensoiva tekijä niissä tilanteissa, joissa parisuhdetta ei ole tai parisuhdehistoria on repaleinen.

“En halua itselleni kumppania. Olin 30 vuotta naimisissa mutta jäin leskeksi. Minulle on nyt tärkeää auttaa lapsiani ja lapsenlapsiani.”

(Nainen, noin 60 vuotta)

6 Lähteet

- Amato, P. R. (2010). Research on divorce: Continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650–666. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x>
- Andersson, G., Thomson, E., & Duntava, A. (2017). Life-table representations of family dynamics in the 21st century. *Demographic Research*, 37(1), 1081–1230. <https://doi.org/10.4054/Dem-Res.2017.37.35>
- Arpino, B. & Bordone, V. (2014). Does grandparenting pay off? The effect of child care on grandparents' cognitive functioning. *Journal of Marriage and Family*, 76, 337–351. <https://doi.org/10.1111/jomf.12096>
- Arpino B., Pronzato C. & Tavares L.P. (2014) The effect of grandparental support on mothers' labour market participation: an instrumental variable approach. *European Journal of Population*, 30, 369–390. <https://doi.org/10.1007/s10680-014-9319-8>
- Bildtgård, T., & Öberg, P. (2017). *Intimacy and Ageing: New Relationships in Later Life*. Policy Press.
- Bordone V. & Arpino B. (2019) Grandparenthood, grandparenting and depression in 18 European countries. *Journal of Family Research*, 31(2). <https://doi.org/10.3224/zff.v31i2.06>
- Brown, S. L., Lin, I.-F., Vielee, A., & Mellencamp, K. A. (2021). Midlife Marital Dissolution and the Onset of Cognitive Impairment. *The Gerontologist*, 61(7), 1085–1094. <https://doi.org/10.1093/geront/gnaa193>
- Brown, Susan L. and Wright, Matthew R. (2017) Marriage, Cohabitation, and Divorce in Later Life. *Innovation in Aging*, 1(2). <https://doi.org/10.1093/geroni/igx015>
- Brown, S. L., & Lin, I. F. (2012). The gray divorce revolution: Rising divorce among middle-aged and older adults, 1990-2010. *Journals of Gerontology – Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 67 B (6), 731–741. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbs089>
- Bulanda, J. R., Brown, J. S., & Yamashita, T. (2016). Marital quality, marital dissolution, and mortality risk during the later life course. *Social Science and Medicine*, 165, 119–127. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2016.07.025>
- Carr, D. (2004). The desire to date and remarry among older widows and widowers. *Journal of Marriage and Family*, 66(4), 1051–1068. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00078.x>
- Carr, D., Cornman, J. C., & Freedman, V. A. (2017). Disability and Activity-related Emotion in Later Life: Are Effects Buffered by Intimate Relationship Support and Strain? *Journal of Health and Social Behavior*, 58(3), 387–403. <https://doi.org/10.1177/0022146517713551>
- Carr, D., & Utz, R. L. (2020). Families in Later Life: A Decade in Review. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 346–363. <https://doi.org/10.1111/jomf.12609>
- Chapman, S. N., Lahdenperä, M., Pettay, J. E., & Lummaa, V. (2017). Changes in length of grandparenthood in Finland 1790–1959. *Finnish Yearbook of Population Research*, 52, 3–13. <https://doi.org/10.23979/fypr.65346>
- Connidis, I. A., Borell, K., & Karlsson, S. G. (2017). Ambivalence and Living Apart Together in Later Life: A Critical Research Proposal. *Journal of Marriage and Family*, 79(5), 1404–1418. <https://doi.org/10.1111/jomf.12417>
- Crowley, J. E. (2019). Does Everything Fall Apart? Life Assessments Following a Gray Divorce. *Journal of Family Issues*, 40(11), 1438–1461. <https://doi.org/10.1177/0192513X19839735>

- Danielsbacka, M. & Tanskanen, A.O. (2016). The association between grandparental investment and grandparents' happiness in Finland. *Personal Relationships*, 23(4), 787–800. <https://doi.org/10.1111/per.12160>
- Danielsbacka, M. & Tanskanen, A.O. (2018) Marital disruption and intergenerational relations among older Finns. *Contemporary Social Science*, 13, 203-218. <https://doi.org/10.1080/21582041.2017.1422794>
- Danielsbacka, M., Tanskanen, A. O., & Rotkirch, A. (2017). The "kinship penalty": Parenthood and in-law conflict in contemporary Finland. *Evolutionary Psychological Science*, 1–12.
- de Graaf, P. M., & Kalmijn, M. (2003). Alternative routes in the remarriage market: Competing-risk analyses of union formation after divorce. *Social forces*, 81(4), 1459-1498.
- de Jong Gierveld, J. (2004). Remarriage, Unmarried Cohabitation, Living Apart Together: Partner Relationships Following Bereavement or Divorce. *Journal of Marriage and Family*, 66(1), 236–243. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00017.x>
- Finnäs, F. (1996). Separations among Finnish women born between 1938–1967. *Finnish Yearbook of Population Research*, 33, 21–33. <https://doi.org/10.23979/fypr.44891>
- Ha, J. H., Carr, D., Utz, R., & Nesse, R. (2006). Older Adults' Perceptions of Intergenerational Support after Widowhood. *Journal of Family Issues*, 27(1), 3–30.
- Hawkey, L. C., Wroblewski, K., Kaiser, T., Luhmann, M., & Philip Schumm, L. (2019). Are U.S. older adults getting lonelier? Age, period, and cohort differences. *Psychology and Aging*, 34(8), 1144–1157. <https://doi.org/10.1037/pag0000365>
- Hughes, M. E., & Waite, L. J. (2002). Health in household context: Living arrangements and health in late middle age. *Journal of Health and Social Behavior*, 43(1), 1–21. <https://doi.org/10.2307/3090242>
- Hägglund, A-E. & Rotkirch, A. (2021) The family situation across the life-course. Teoksessa Komp, K. (toim.) *Life-histories in Finland: First results from the Survey of Health, Ageing and Retirement Survey wave 7*, ss. 63–76 . Helsinki: Väestöliitto.
- Hämäläinen H., Danielsbacka M., Hägglund A. E., Rotkirch, A. ja Tanskanen A. O. (2021). *Sukupuolvien suhteet. Ikääntyminen ja vuorovaikutuksen muutos suurten ikäluokkien ja aikuisten lasten elämäntilanteissa*. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D64/2021. Helsinki: Väestöliitto.
- Jalovaara, M., & Fasang, A. E. (2017). From never partnered to serial cohabitators: Union trajectories to childlessness. *Demographic Research*, 36(1), 1703–1720. <https://doi.org/10.4054/Dem-Res.2017.36.55>
- Jalovaara, M., & Fasang, A. E. (2020). Family Life Courses, Gender, and Mid-Life Earnings. *European Sociological Review*, 36(2), 159–178. <https://doi.org/10.1093/esr/jcz057>
- Jalovaara, M., Neyer, G., Andersson, G., Dahlberg, J., Dommermuth, L., Fallesen, P., & Lappegård, T. (2019). Education, gender and cohort fertility in the Nordic countries. *European Journal of Population*, 35, 563–586.
- Jalovaara, M., Andersson, L., & Miettinen, A. (2021). Parity disparity: Educational differences in Nordic fertility across parities and number of reproductive partners. *Population Studies*. <https://doi.org/10.1080/00324728.2021.1887506>
- Järnström, S. (2021). *Uusi parisuhde "kolmannessa iässä": perhesidokset, itsenäisyys ja hoiva*. Maisterintutkielma, Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202104061816>
- Kalmijn, M. (2017). The ambiguous link between marriage and health: A dynamic reanalysis of loss and gain effects. *Social Forces*, 95(4), 1607–1636.
- Karraker, A., & Latham, K. (2015). In sickness and in health? Physical illness as a risk factor for marital dissolution in later life. *Journal of Health and Social Behavior*, 56(3), 420–435.

- Kohli, M., Künemund, H., & Lüdicke, J. (2005). Family structure, proximity and contact. In A. Börsch-Supan, A. Brugiavini, H. Jürgens, J. Mackenbach, J. Siegrist, & G. Weber (Eds.), *Health, Ageing and Retirement in Europe. First Results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe* (pp. 164–170). Munich Center for the Economics of Aging.
- Kok, A. A. L., Aartsen, M. J., Deeg, D. J. H., & Huisman, M. (2017). The effects of life events and socioeconomic position in childhood and adulthood on successful aging. *Journals of Gerontology – Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 72(2), 268–278. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbw111>
- Kontula, O. (2016). *Lemmen paula. Seksuaalinen hyvinvointi parisuhdeonnan avaimena*. Perhebarometri 2016. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 50/2016. Helsinki: Väestöliitto
- Kontula, O. (2013). *Yhdessä vai erikseen? Tutkimus suomalaisten parisuhteiden vahvuuksista, ristiriidoista ja erojen syistä*. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E47/2013. Helsinki: Väestöliitto.
- Kontula, O. (2009). *Parisuhdeonnan avaimet ja esteet*. Perhebarometri 2009. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 38/2009. Helsinki: Väestöliitto.
- Kulu, H. (2014). Marriage Duration and Divorce: The Seven-Year Itch or a Lifelong Itch? *Demography*, 51(3), 881–893. <https://doi.org/10.1007/s13524-013-0278-1>
- Lesthaeghe, R. (2010). The unfolding story of the second demographic transition. *Population and Development Review*, 36(2), 211–251. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2010.00328.x>
- Lin, I. F., Brown, S. L., Wright, M. R., & Hammersmith, A. M. (2019). Depressive Symptoms Following Later-life Marital Dissolution and Subsequent Repartnering. *Journal of Health and Social Behavior*, 60(2), 153–168. <https://doi.org/10.1177/0022146519839683>
- Lyngstad, T. H., & Jalovaara, M. (2010). A review of the antecedents of union dissolution. *Demographic Research*, 23, 257–292. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2010.23.10>
- Mahay, J., & Lewin, A. C. (2007). Age and the desire to marry. *Journal of Family Issues*, 28(5), 706–723. <https://doi.org/10.1177/0192513X06297272>
- Mäki, M., Mikkola, H., & Sandqvist, S. (2021). SHARELIFE interviews in Finland. Julkaisussa *Life-histories in Finland: First results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*. Kathrin Komp-Leukkunen (toim.) Working papers E55/2021. Population Research Institute. <https://www.vaestoliitto.fi/verkkojulkaisut/life-histories-in-finland/>
- Mäki, M. (2019). Arkiset asiat täyttävät yli 50-vuotiaiden mielen. *Tietovuoto-artikkeli* 12/2019. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/arkiset-asiat-tayttavat-yli-50-vuotiaiden-mielen/>
- Mäki, M. (2018). Yli 50-vuotiaat elävät sopuisissa parisuhteissa. *Tietovuoto-artikkeli* 11/2018. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/yli-50-vuotiaat-elavat-sopuisissa-parisuhteissa/>
- Mäki, M. (2018). Rakkaus pitää yllä yli 50-vuotiaiden suomalaisten parisuhteita. *Tietovuoto-artikkeli* 8/2018. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/rakkaus-pitaa-ylla-yli-50-vuotiaiden-suomalaisten-parisuhteita/>
- Nikander, T. & Pietiläinen, M. (2021). Vähemmän lapsia, enemmän isovanhempia. *Tieto & Trendit*. 28.4.2021. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/vahemman-lapsia-enemman-isovanhempia/>
- O’Flaherty, M., Baxter, J., Haynes, M., & Turrell, G. (2016). The Family life course and health: Partnership, fertility histories, and later-life physical health trajectories in Australia. *Demography* 53(3), 777–804. <http://dx.doi.org.libproxy.helsinki.fi/10.1007/s13524-016-0478-6>
- Paajanen, P. (2007). *Mikä on minun perheeni? Suomalaisten käsityksiä perheestä vuosilta 2007 ja 1997*. Perhebarometri 2007. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 30/2007. Helsinki: Väestöliitto.

- Pankarinkangas, K. (2011). *Leskien keski-iässä tai myöhemmällä iällä solmimat uudet avio-
liitot: seurantatutkimus*. Väitöstutkimus, Itä-Suomen yliopisto. <http://urn.fi/URN:IS-BN:978-952-61-0527-7>
- Pasqual-Saéz, M., Cantarero-Prieto, D., Blázquez-Fernández, C. (2019). Partner's depression and quality of life among older Europeans. *The European Journal of Health Economics*, 20, 1093–101. <https://doi.org/10.1007/s10198-019-01081-y>
- Perelli-Harris, B., & Lyons-Amos, M. (2015). Changes in partnership patterns across the life course: An examination of 14 countries in Europe and the United States. *Demographic Research*, 33(1), 145–178. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2015.33.6>
- Perry, G & Daly, M. (2021) Grandparental partnership status and its effects on caring for grandchildren in Europe. *PLoS ONE* 16(3): e0248915. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0248915>
- Powdthavee, N. (2011). Life satisfaction and grandparenthood: Evidence from a nationwide survey (No. 5869, IZA Discussion paper series). Forschungsinstitut zur Zukunft der Arbeit, Institute for the Study of Labor (IZA). Rapp, I. (2018). Partnership Formation in Young and Older Age. *Journal of Family Issues*, 39(13), 3363–3390. <https://doi.org/10.1177/0192513X18783469>
- Rapp, I., & Stauder, J. (2020). Mental and Physical Health in Couple Relationships: Is It Better to Live Together? *European Sociological Review*, 36(2), 303–316. <https://doi.org/10.1093/esr/jcz047>
- Rotkirch, A. (2015) Jollei minulla olisi sinua: Parinvalinta ja lisääntyminen. In I. Hetemäki, P. Raento, H. Sariola & T. Seppä (toim.) *Kaikkea sattuu*, 83–95. Helsinki: Gaudeamus & TSV.
- Rotkirch, A. (2018) Evolutionary family sociology. In Hopcroft, R. (ed.) *Oxford Handbook of Evolution, Biology and Society*, 1–33. doi: 10.1093/oxfordhb/9780190299323.013.3 Oxford: Oxford University Press.
- Rotkirch, A. (2020) What are couples made of? Union formation in high-income societies. In *Human Evolutionary Demography*, edited by Oskar Burger, Ronald Lee and Rebecca Sear. <https://osf.io/p59eu/>
- Rotkirch, A. (2021) *Syntyvyyden toipuminen ja eliniän piteneminen, Linjauksia 2020-luvun väestöpolitiikalle*. Väestöpoliittinen selvitys. Valtioneuvoston kanslia 2:21.
- Saarela, J., & Skirbekk, V. (2020). Childlessness and union histories: evidence from Finnish population register data. *Journal of biosocial science*, 52(1), 78-96.
- Schimmele, C. M., & Wu, Z. (2016). Repartnering After Union Dissolution in Later Life. *Journal of Marriage and Family*, 78(4), 1013–1031. <https://doi.org/10.1111/jomf.12315>
- Sear, R. & Coall, D. (2011). How much does family matter? Cooperative breeding and the demographic transition. *Population and Development Review*, 37, 81–112. <https://doi.org/10.1111/j.1728-4457.2011.00379.x>
- Sear, R. & Mace, R. (2008). Who keeps children alive? A review of the effects of kin on child survival. *Evolution and Human Behavior*, 29, 1–18. <https://doi.org/10.1016/j.evolhumbehav.2007.10.001>
- Ševčíková, A., Juhová, D. S., Blinka, L., Gottfried, J., Elavsky, S., & Ďápal, A. (2021). Does living together or apart matter? A longitudinal analysis of relationship formation in later life in association with health, well-being, and life satisfaction. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(5), 1553–1571. <https://doi.org/10.1177/0265407521996809>
- Sharma, A. (2015). Divorce/Separation in Later-Life: A Fixed Effects Analysis of Economic Well-Being by Gender. *Journal of Family and Economic Issues*, 36(2), 299–306. <https://doi.org/10.1007/s10834-014-9432-1>
- Sheppard, P., & Monden, C. (2019). Becoming a First-Time Grandparent and Subjective Well-Being: A Fixed Effects Approach. *Journal of Marriage & Family*, 81(4), 1016-1026. <https://doi.org/10.1111/jomf.12584>

- Smock, P. J., & Schwartz, C. R. (2020). The Demography of Families: A Review of Patterns and Change. *Journal of Marriage and Family*, 82(1), 9–34. <https://doi.org/10.1111/jomf.12612>
- Sorsa, T. (toim., 2020) *Kestävän väestönkehityksen Suomi. Väestöliiton väestöpoliittinen ohjelma*. Helsinki: Väestöliitto.
- Sorsa, T. & Rotkirch, A. (2020) *Työ ja perhe ne yhteen sopii? Perhebarometri 2019–2020*. Väestöntutkimuslaitos. Katsauksia E 43/2020. Helsinki: Väestöliitto.
- Sweeney, M. M. (2010). Remarriage and stepfamilies: Strategic sites for family scholarship in the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 667–684. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2010.00724.x>
- Tanskanen, A.O. & Danielsbacka, M. (2018). Multigenerational effects on children’s cognitive and socioemotional outcomes: A within-child investigation. *Child Development*, 89, 1856–1870. <https://doi.org/10.1111/cdev.12968>.
- Tanskanen, A.O & Danielsbacka, M. (2019). *Intergenerational family relations. An evolutionary social science approach*. New York: Routledge.
- Tanskanen, A. O., Jokela, M., Danielsbacka, M., & Rotkirch, A. (2014). Grandparental effects on fertility vary by lineage in the United Kingdom. *Human Nature*, 25, 269–284.
- Tanskanen, A.O., Danielsbacka, M., Coall, D.A. & Jokela, M. (2019). Transition to grandparenthood and subjective well-being in older Europeans: A within-person investigation using longitudinal data. *Evolutionary Psychology*, 17, 1–14. <https://doi.org/10.1177%2F1474704919875948>
- Tilastokeskus (2021a). Tilastokoulu. Väestötieteen perusteet: Väestöilmiöiden mittaaminen. Saatavilla: https://tilastokoulu.stat.fi/verkkokoulu_v2.xql?course_id=tkoulu_vaesto&lesson_id=8&page_type=sisalto
- Tilastokeskus (2021b). Väestön koulutusrakenne. Saatavilla: https://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_kou_vkour/statfin_vkour_pxt_12bq.px/
- van Winkle, Z. (2018). Family Trajectories Across Time and Space: Increasing Complexity in Family Life Courses in Europe? *Demography*, 55(1), 135–164. <https://doi.org/10.1007/s13524-017-0628-5>
- Vespa, J. (2012). Union Formation in Later Life: Economic Determinants of Cohabitation and Remarriage Among Older Adults. *Demography*, 49(3), 1103–1125. <https://doi.org/10.1007/s13524-012-0102-3>
- Wong, J. S., & Waite, L. J. (2015). Marriage, Social Networks, and Health at Older Ages. *Journal of Population Ageing*, 8(1–2), 7–25. <https://doi.org/10.1007/s12062-014-9110-y>
- Wu, Z., & Penning, M. J. (1997). Marital instability after midlife. *Journal of Family Issues*, 18(5), 459–478. <https://doi.org/10.1177/019251397018005001>
- Wu, Z., & Schimmele, C. M. (2005). Repartnering after first union disruption. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 27–36. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00003.x>
- Žilinčíková, Z., & Kreidl, M. (2018). Grandparenting after divorce: Variations across countries. *Advances in Life Course Research*, 38, 61–71. <https://doi.org/10.1016/j.alcr.2018.08.003>
- Zimmermann, O., & Hameister, N. (2019). Stable cohabitational unions increase quality of life: Retrospective analysis of partnership histories also reveals gender differences. *Demographic Research*, 40, 657–692. <https://doi.org/10.4054/DemRes.2019.40.24>

Liite: Aineistot ja mittarit

A.1 Tilastokeskus

Luvuissa 1 ja 2 hyödynnämme Tilastokeskuksen FOLK moduuleja vuosilta 1987–2020. Nämä sisältävät eri rekisteritietoihin perustuvaa, kattavaa dataa koko väestön koulutustasosta, työllisyydestä, tuloista, perheellistymisestä ja siviilisäädystä. Yksi tärkeimmistä käyttämistämme lähteistä on moduuli ”FOLK asuinliitot”, joka sisältää perhe- ja muuttotilastoaineistoihin sekä väestötietojärjestelmiin pohjautuvaa tietoa avo- ja avio-liittojen solmimisesta (alkupäivämäärä), päättymisestä (loppupäivämäärä) sekä suhteiden järjestysnumerosta. Yhdistämällä asuinliitoista muodostuvia parisuhdehistorioita esimerkiksi koulutus- ja tulotietoihin sekä henkilöiden lapsilukuun, voimme kattavasti kuvailla muutoksia yli 50-ikävuotta täyttäneiden pariutumisessa.

A.2 Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE)

Luvuissa 2, 3, 4 ja 5 käytetään Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (SHARE) -kyselytutkimuksen seitsemännen aineistonkeruuaallon aineistoa. SHARE on maailman suurin ikääntymistutkimus. Mukana ovat kaikki EU-maat, Israel ja Sveitsi. SHARE on osa kansainvälistä ikääntymistutkimusten verkostoa. Tutkimushanke mahdollistaakin ikääntyvän väestön vertailun maailmanlaajuisesti.

Vuodesta 2004 alkaen SHARE:en on kerätty 480 000 käyntihaastattelua. Aineiston avulla on mahdollista tutkia yli 50-vuotiaiden eurooppalaisten ja heidän kumppanien sa terveyttä, taloudellisia oloja ja sosiaalisista suhteita. Aineisto on mahdollistanut yli 3000 tieteellistä julkaisua; tällä hetkellä SHARE:a käytetään keskimäärin neljässä julkaisussa viikoittain. Suomi tuli mukaan tutkimuksen seitsemänteen aaltoon vuonna 2017, kun Väestöliitto valittiin SHARE Suomen tieteelliseksi vastuutahoksi.

Kansainväliset vertailut ja politiikkasuositukset ovat SHARE:n ydintä. Koska samoja ihmisiä haastatellaan vuodesta toiseen, ihmisiä voidaan seurata heidän ikääntymisensä. Niinpä aineiston avulla on helpompi vastata tutkimuskysymyksiin, jotka pyrkivät selvittämään syy-seuraussuhteita. Koska SHARE:ssa kysytään niin laajasti eri elämänalueista, voidaan tutkimuskysymyksiä lähestyä kokonaisvaltaisemmin, esimerkiksi taloudellisen tilanteen, persoonallisuuden piirteiden, kognitiivisten kykyjen, vapaa-ajan toimien, elämäntyytyväisyyden, terveyden tai perhetaustan kautta. Monipuolisuutta täydentävät vielä perinteisten kyselykysymysten lisäksi objektiiviset mittaukset, kuten puristusvoimatestit.

Ennen koronapandemiaa kaikki SHARE aineisto on kerätty käyntihaastatteluina. Tarkempaa tietoa aineistosta voi lukea SHARE:n kotisivuilta www.share-project.org sekä SHARE Suomen seitsemännen aallon teemakirjan kappaleesta *SHARELIFE interviews in Finland* (Mäki, M., Mikkola, H., & Sandqvist, S. 2021).

Suomessa seitsemänteen aaltoon haastateltiin 2 000 vastaajaa (vastausprosentti 53%), yhteensä vastaajia oli Euroopassa 77 263. Suomen otos tehdään kaksivaiheisena osittaisena otantana eli ensin arvotaan postinumeroaluita, joiden sisältä arvotaan kotitalouksia, joissa asuu vähintään yksi yli 50-vuotias henkilö. Kotitalouksista pyritään kohdehenkilöiden lisäksi haastattelemaan mahdolliset samassa kotitaloudessa asuvat kumppanit. Tästä syystä osa haastateltavista on alle 50-vuotiaita.

Suomen SHARE aineistossa on 2007 vastaajaa, joista 1983 on vähintään 50-vuotias. Analyyseissa vastaajien määrä vaihtelee 1 848:n ja 1 974:n välillä. Koko Eurooppaa koskevassa vertailuaineistossa on 84 404 vastaajaa, joiden määrä analyyseissa vaihtelee välillä 75 105–82 014.

Taulukko A.1. Kuvailevia tietoja SHARE Suomi-aineiston vastaajista (%/keskiarvo)

Sukupuoli	%/ka	N
Nainen	54	1,063
Mies	46	920
Ikä (keskiarvo)	66	1,983
Lapsenlapsia		
Ei	36	704
On	64	1,228
Parisuhdehistoria		
Ensimmäinen liitto	63	1,236
Toinen liitto	11	223
Kolmas liitto	4	87
Seurustelee	3	61
Eronnut	6	120
Leski	7	132
Sinkku	6	116
Elämänlaatu (ka)	38	1,901
Elämään tyytyväisyys (ka)	8	1,964
Koettu terveydentila		
Huono	7	145
Kohtalainen	33	656
Hyvä	40	794
Oikein hyvä	13	258
Erinomainen	6	121
Päivittäisen elämän rajoitteet		
On vähintään yksi rajoite	10	192
Ei	90	1,776

Käyntihaastattelujen jälkeen vastaajilla on ollut mahdollista täyttää **maakohtainen kyselylomake**. Kyselylomakkeessa kerättyä tietoa hyödynnämme luvuissa 3 ja 4. Suomessa maakohtainen lomake on sisältänyt laajasti kysymyksiä parisuhteista. Näissä luvuissa analyyseissä on mukana ne vastaajat, jotka olivat kyselyhetkellä parisuhteessa ja jotka olivat vastanneet ainakin yhteen parisuhdetyytyväisyyttä tai riitelyä parisuhteessa koskevaan kysymykseen (n = 1 297). Analyyseissä, joissa tarkastellaan pariskuntien koulutus- ja ikäeroja, on mukana vastaajat, joiden kumppani oli myös vastannut kyselyyn (n = 998).

A.3 Muuttajat

Tilastokeskuksen-aineiston muuttajat

Toisessa luvussa (luku 2) kuvaillaan **eronneisuutta**, **avioituvuutta** sekä **avoliiton solmimista**. Väestön eronneisuutta mitataan usein niin sanotulla *ikäryhmittäisellä eronneisuusluvulla*, joka kuvastaa vuoden aikana otettuja avioeroja suhteessa tuhanteen samanikäiseen naimisissa olevaan henkilöön. Naimisissa olevat henkilöt lasketaan keskiväkiluvun mukaisesti. *Ikäryhmittäinen avioituvuusluku* puolestaan suhteuttaa samana vuonna solmimat avioliitot avioitumisen riskiväestöön (keskiväkiluku tuhansissa). Koska ikääntyvässä väestössä avioituminen tapahtuu myös toisen tai kolmannen puolison kanssa, avioitumisen riskiväestöön kuuluvat naimattomien lisäksi myös eronneet ja leskeytyneet (vertaa Tilastokeskus 2021a, joka tarjoaa yleiskatsauksen avioituvuuden ja eronneisuuden mittaamiseen). Avoliittojen muodostamista mitataan harvemmin ikäryhmittäisen eronneisuus- tai avioituvuusluvun tapaisilla tunnusluvuilla. Tarkastelemme silti ajallisia muutoksia *avoliittojen solmimisessa* noudattaen samoja periaatteita: vuoden aikana solmitut avoliitot (ikäryhmittäin) suhteutetaan samanikäiseen väestöön, joka voisi muodostaa avoliiton, eli yksin, lasten tai jonkun toisen henkilö (ei parisuhde) kanssa asuviin naimattomiin, eronneisiin tai leskiin. Nämä lasketaan keskiväkiluvun mukaisesti (tuhansissa).

Erotalemme neljä eri **koulutusryhmää**: ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa, ammattitutkinto, opistotutkinto ja korkeakoulututkinto. Ryhmään ”ammattitutkinto” sisältyy toiseen asteen ammattitutkinto, ylioppilastutkinto sekä erikoisammattitutkinnot. Opistotutkintoon lukeutuu myös alimman korkea-asteen koulutus. Korkeakoulututkintoon luokittelemme ylemmän korkeakoulututkinnon (esim. maisterintutkinto) lisäksi, tutkijankoulutus (esim. tohtorinkoulutus) sekä alempi korkeakouluaste (esim. ammattikorkeatutkinto).

Tulotason määrittelemme käytettävissä olevien rahatulojen mukaan. Näihin sisältyvät esimerkiksi saadut palkkatulot, yrittäjätulot ja tulonsiirrot, joista vähennetään maksetut tulonsiirrot kuten verot. Käytettävissä olevat rahatulot korreloivat vahvasti ansiotulojen kanssa. Laskemme rahatulojen perusteella jokaista vuotta kohti koko väestön tulojakauman, ja määrittelemme matalatuloisiksi ne, joiden rahatulot kuuluvat

matalampaan kolmannekseen (sisältäen kolmannen kvantiilin). Korkeatuloisia ovat vastaavasti ne, jotka rahatulojen perusteella lukeutuvat korkeimpaan kolmannekseen (kahdeksannesta kvantiilista ylöspäin). Näiden välillä sijaitsevat keskituloiset.

SHARE-aineiston muuttujat

Luvussa 3 ja 4 luokittelimme vastaajien **parisuhdetyypin** avioliitossa oleviin ja muihin, eli avoliitossa oleviin ja seurusteleviin (parisuhteessa olevat, jotka eivät asuneet yhdessä kumppaninsa kanssa). Ryhmässä ”muut” suurin osa oli avoliitossa; vain 44 vastaajaa oli seurustelusuhhteessa.

Parisuhdehistoria

Vastaajien **parisuhdehistorian** luokittelimme luvussa 3 ja 4 kahteen ryhmään sen mukaan oliko kyseessä vastaajan ensimmäinen suhde (avio- tai avoliitto tai muu pitkä, merkityksellinen suhde) vai vähintään toinen merkityksellinen parisuhde.

Luvussa 5 parisuhdehistoria luokiteltiin tarkemmin liittojen lukumäärän, siviilisäädyn sekä nykyisen parisuhdestatuksen mukaan kuuteen eri luokkaan: Ensimmäisessä avio- tai avoliitossa olevat vastaajat, toisessa avio- tai avoliitossa olevat, kolmannessa avio- tai avoliitossa olevat, avioliitosta eronneet, avioliitosta leskeytyneet, vastaushetkellä seurustelevat, sekä ne, jotka eivät haastattelun ajankohtana olleet parisuhhteessa.

Parisuhteen ikäero

Vastaajan ikäero kumppaniinsa jaettiin kolmeen luokkaan: kumppaniaan nuorempiin, saman ikäisiin ja vanhempiin vastaajiin. Kumppanit katsottiin saman ikäisiksi, jos heidän ikäeronsa oli korkeintaan kaksi vuotta. Miehet olivat useammin kumppaneitaan vanhempia kuin toisinpäin.

Koulutustaso

Koulutus luokiteltiin luvuissa 3 ja 4 kolmeen luokkaan: perusasteen tai sitä matalamman, keski- ja korkean asteen tutkinnon suorittaneisiin. Perusasteeksi ja sitä matalammiksi katsottiin henkilöt, joilla ei ole lainkaan ammatillista, keski- tai korkea-asteen koulutusta tai tutkintoa. Myös ne, joiden koulutukseen kuului ammatillinen kurssi, kansankorkeakoulu tai lukio ilman ylioppilastutkintoa lukeutuivat tähän ryhmään. Keskiasteeksi luokiteltiin seuraavat tutkinnot ”Ammatillinen perustutkinto, ammattitutkinto”, ”Erikoisammattitutkinto” ja ”Lukio, ylioppilastutkinto” ja korkea-asteeksi ammatillinen opistoasteen tutkinto tai sitä korkeampi tutkinto. Aineistossa korkeakoulutettujen osuus on hieman suurempi kuin samanikäisten suomalaisten joukossa keskimäärin (Tilastokeskus, 2021b). Korkeasti koulutetut ovat siis vastanneet kyselyyn useammin kuin matalammin koulutetut. Tämä on kyselytutkimuksissa tavallista. Tämän vuoksi tarkastelimme luvuissa 3 ja 4 parisuhdetyytyväisyyttä ja riitoja analyyseissä myös koulutusluokittain. Niissä analyyseissä, joissa koulutusta ei ole otettu huomioon, on hyvä pitää mielessä, että kyse on keskimääräistä hieman koulutetumman väestönosan tuloksista.

Parisuhteen koulutusero

Vastaajan koulutus suhteessa kumppanin koulutukseen luokiteltiin myös kolmeen luokkaan sen perusteella, oliko vastaajan koulutus matalampi, samantasoinen vai korkeampi kuin hänen kumppaninsa koulutus. Naiset olivat useammin kumppaneitaan korkeammin koulutettuja kuin toisinpäin.

Vastaajien osuudet eri taustamuuttujaluokissa on esitetty Taulukossa 3.1 luvun kolmessa alussa.

Parisuhteen kesto

Aiemmasta tutkimuksesta tiedämme, että myös parisuhteen kestolla on vaikutusta sen laatuun. Vastaajien iästä johtuen heidän parisuhteensa olivat tyypillisesti kestäneet jo varsin pitkään (keskiarvo aineistossa 38 vuotta), joten parisuhdetyytyväisyyden tarkastelu suhteen keston mukaan ei ollut mielekästä ja jätettiin analyysistä pois.

Parisuhdetyytyväisyys

Parisuhdetyytyväisyyden mittareina aineistossa ovat seuraavat kysymykset, joiden vastausvaihtoehdot olivat täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, jokseenkin eri mieltä, täysin eri mieltä ja en osaa sanoa:

1. Olen tyytyväinen siihen, miten ilmaisemme asioita ja tunteitamme toisillemme
2. Minusta tuntuu, että kumppanini ymmärtää minua
3. Olen tyytyväinen fyysisen läheisyyden määrään suhteessamme
4. Minusta tuntuu, että kumppanini arvostaa minua
5. Minusta tuntuu, että rakastamme toisiamme
16. Välillämme vallitsee henkinen yhteenkuuluvuus
7. Kumppanini tukee minua täysin elämässäni
8. Olen harkinnut eroa tai suhteen lopettamista viime aikoina
9. Olen tyytyväinen siihen tapaan, miten päätämme rahaa ja taloutta koskevista asioista
10. Olen tyytyväinen siihen, miten vietämme aikaa yhdessä

Vastaamatta jättäneet sekä ne vastaajat, jotka olivat vastanneet ”en osaa sanoa”, on jätetty kuvioista pois.

Yksittäisten parisuhdetyytyväisyyttä mittaavien tekijöiden lisäksi kysymyksistä muodostettiin keskiarvomenetelmällä **summamuuttuja**. Muuttujien väliset korrelaatiot olivat korkeimmillaan (alfa 0.92), kun mukaan otettiin kaikki muut parisuhdetyytyväisyyttä mittaavat kysymykset **eroaikeita** sekä **tyytyväisyyttä taloudelliseen päätöksentekoon** ja **fyysisen läheisyyden määrään** lukuun ottamatta. Siten summamuuttuja muodostettiin jättämällä nämä kolme siitä pois. Valinta on myös teoreettisesti perusteltu, sillä kaikki muut kysymykset mittasivat vastaajan tyytyväisyyttä tunneyh-

teyttä kumppaninsa kanssa, kun nämä kolme kuvasivat tyytyväisyyttä suhteen arjen toimivuuteen. Kutsumme luotua summamuuttujaa jatkossa **tyytyväisyydeksi tunneyhteyteen** kumppaneiden välillä, ks. tarkemmin luku 3.

Kolmea summamuuttujaan kuulumatonta parisuhdetyytyväisyyttä mittaavaa kysymystä tarkastelemme sen sijaan aina erikseen.

Riidat parisuhteissa

Vastaajia pyydettiin arvioimaan seuraavien riidanaiheiden yleisyyttä parisuhteessaan viisiportaisella asteikolla (ei koskaan; harvoin; silloin tällöin; joskus; usein):

1. Kotitöiden jakaminen
2. Raha-asiat
3. Vapaa-ajan käyttö
4. Seksuaalielämä
5. Uskottomuus tai mustasukkaisuus
6. Ystävät
7. Suhteet meidän yhteisiin lapsiimme tai lapsenlapsiin
8. Suhteen minun sukulaisiini (kuten omat vanhempani, lapseni tai sisarukseni)
9. Suhteet kumppanini sukulaisiin
10. Avioeroista tai uusperheestä johtuvat ihmissuhteet ja tilanteet
11. Alkoholi tai päihteet
12. Oma ansiotyö
13. Kumppanini ansiotyö
14. Oma eläkkeelle jääminen
15. Kumppanini eläkkeelle jääminen

Analyyseissä en osaa sanoa -vastaukset jätettiin huomiotta. Riidanaiheiden asteikko supistettiin neliportaiseksi siten, että luokat ”joskus” ja ”silloin tällöin” yhdistettiin, koska niillä ei havaittu olevan laadullista eroa.

Yksittäisistä riidanaiheista muodostettiin faktorianalyysillä riitateemoja, joita analysoimme luvussa 4 taustamuuttujien mukaan. Faktorianalyysillä löydettyistä teemoista muodostimme vastaavat neljä **summamuuttujaa**: riidat *arjen aiheista*, *läheissuhteista*, *ansiotyöstä* sekä *eläkkeelle jäämisestä*. Nämä summamuuttujat muodostimme niin, että jos vastaaja kertoi riitelevänsä yhdestäkin summamuuttujan aiheesta usein, summamuuttujan arvoksi tuli myös ”usein”. Jos vastaaja ei riidellyt mistään aiheesta usein, mutta edes yhdestä aiheesta joskus, summamuuttuja sai arvoksi joskus. Jos vastaaja ei riidellyt mistään summamuuttujan aiheesta edes harvoin, summamuuttuja sai arvon ”ei koskaan”, ja muut vastausyhdistelmät saivat arvon ”harvoin”. Faktoreihin sopimattomat muuttujat pidettiin omina muuttujinaan. Lisäksi muodostettiin muuttuja, joka kuvaa, kuinka usein vastaajat riitelevät edes jostain tarkastellusta riidanaiheesta. Muuttuja muodostettiin samoin kuin muut summamuuttujat.

Ikäryhmät

Luokittelimme luvuissa 3 ja 4 vastaajien iän neljään ryhmään: 50–59, 60–69, 70–79-vuotiaisiin sekä 80-vuotiaisiin ja tätä vanhempiin. Yli 80-vuotiaita oli aineistossa vain kahdeksan prosenttia, minkä vuoksi heitä koskevat tulokset ovat epävarmoja.

Työssäkäynti

Työssäkäynnin osalta luokittelimme vastaajat vanhuuseläkkeellä (lyhyesti ”eläkkeellä”) oleviin, ansiotyössä käyviin ja muihin, kuten työttömiin, sairas- tai työkyvyttömyyseläkkeellä oleviin ja kotia hoitaviin. Koska luokkaan ”muut” kuului vain noin 5 prosenttia vastaajista, heidän osaltaan tuloksia ei raportoida niiden epäluotettavuuden vuoksi. (luvut 3 ja 4.)

Elämäntyytyväisyys

Elämäntyytyväisyyttä on tiedusteltu yhdellä kysymyksellä, jossa vastaajaa pyydettiin arvioimaan asteikolla nollasta kymmeneen (0 = täysin tyytymätön, 10 = täysin tyytyväinen), kuinka tyytyväinen hän on elämäänsä (keskiarvo = 8) (luku 5).

Elämänlaatu

Elämänlaatua on mitattu 12 väitekysymyksellä (esim. ”mielestäni elämä on täynnä mahdollisuuksia”, ”saan tehdä asioita, joita haluan”), joissa on tiedusteltu, kuinka usein vastaaja kokee olevansa samaa mieltä väitteen kanssa (1 = ei koskaan, 2 = harvoin, 3 = joskus, 4 = usein). Väitteiden pistemäärät laskettiin yhteen luvussa 5, jolloin yksittäisen vastaajan elämänlaatua kuvaava mittari voi vaihdella 12:n ja 48:n välillä (keskiarvo = 38).

Koettu terveydentila

Koettua terveydentilaa on mitattu yhdellä kysymyksellä, jossa vastaajalta tiedusteltiin, kuinka hyväksi hän kokee terveydentilansa (0 = huonoksi, 4 = erinomaiseksi). Lukujen 3. ja 4. kohdalla supistimme asteikon kolmiportaiseksi: erittäin hyväksi, hyväksi ja huonoksi koetuksi terveydeksi. Seitsemän prosenttia vastaajista koki terveydentilansa huonoksi, 33 prosenttia kohtalaiseksi, 40 prosenttia hyväksi, 13 prosenttia oikein hyväksi ja kuusi prosenttia erinomaiseksi.

Toimintarajoitteet

Päivittäisen elämän toimintarajoitteiden osalta osallistujia on pyydetty vastaamaan 15 kysymykseen siitä, onko hänellä erilaisia terveysongelmia, jotka rajoittavat päivittäisiä toimia, kuten ongelmia pukeutua itse, kävellä huoneen poikki, ottaa lääkkeet, tai käydä ostoksilla. Luokittelimme vastaukset luvussa 5 kahteen luokkaan (0 = ei rajoitteita, 1 = vähintään yksi rajoite), ja 10 prosenttia on vastannut, että heillä on ainakin yksi rajoite.

Pari- ja perhesuhteet ovat pitkään olleet murroksessa. Yksi avioliitto lapsineen ja lapsenlapsineen ei ole enää ainoa vaihtoehto ikääntyvillekään. Mutta millaisia vaihtoehtoja sen rinnalle on noussut?

Väestöliiton vuoden 2021 Perhebarometri selvittää ensimmäistä kertaa suomalaisten yli 50-vuotiaiden parisuhteiden trendejä ja tilannetta. Tätä ikäryhmää edustavilla ja laajoilla rekisteri- ja kyselytutkimusaineistoilla tarkastellen piirtyy kiinnostava kuva moninaisista perhe- ja parisuhdehistorioista. Kuinka yleisiä läpi elämän kestävät liitot enää ovat? Ketkä eroavat, ja ketkä solmivat uuden parisuhteen yli 50-vuotiaana? Avioliitto on vielä monin paikoin Euroopassa ikääntyvien ylivoimaisesti yleisin parisuhdemuoto, mutta miltä tilanne näyttää Suomessa?

Esitämme myös tuoretta tietoa ikääntyvien parisuhdeonnesta ja riitojen aiheista. Kuinka moni on pohtinut eroa nykyisestä kumppanistaan? Entä mikä on lastenlasten rooli isovanhempiensa hyvinvoinnissa?

Väestöliiton Perhebarometri 2021 on suunnattu kaikille ikääntyvien suomalaisten parisuhteista ja hyvinvoinnista kiinnostuneille.

